ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΚΑΘΕ ΣΑΒΒΑΤΟ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 66 (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ") ΤΗΛ. 21-081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΜΑΪΟΥ 1945
ΤΙΜΗ ΔΡ. 50 —— ΑΡΙΘΜΟΣ 1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ Ὁ Λαός μας	1
Δ. ΦΩΤΙΑΔΗ Τι πιστεύουμε	2
Α. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ Τὸ Δράμα τῆς Κατοχῆς	3
Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ Πάνω στὴν προοδευτικὴ Γραμμὴ	4
Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ Τὰ Ναυπλιακὰ τοῦ 1862	5
Κ. Ζ Λαϊκὲς ἀφηγήσει	6
ΗΛ. ΒΕΝΕΖΗ Τουρκολίμανο (ἀφήγημα)	7
Γ. ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ Αἰτήματα ζωῆς	8
Μ. ΑΥΓΕΡΗ Μιὰ ἐποποιΐα	9
Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ - Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗ Ἰλιάδα	9
Β. ΚΑΒΕΡΙΝ Ἕνας πίνακας τοῦ Τισιανοῦ (διήγημα)	11
ΡΟΖΑ ΙΜΒΡΙΩΤΗ Λαὸς καὶ Ἀνώτερη Παιδεία	12
Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ Κριτικὴ Βιβλίου	13
Λ. ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ Κριτικὴ Θεάτρου	13
Γ. ΜΑΚΡΗΣ Κινηματογράφος	13
Θ. ΚΟΡΝΑΡΟΣ Ὁ Γυρισμὸς	16
ΣΠ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Οἱ καλλιτέχνες στὴν Κατοχὴ	16
Ἑλληνικὴ καὶ ξένη πνευματικὴ κίνηση	14

Ο ΛΑΟΣ ΜΑΣ

Τοῦ Θράσου ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

Στὶς ὑψηλότερες ὧρες τῆς ζωῆς, θυμᾶμαι τὰ λόγια του, στὶς ὧρες τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ κινδύνου, καὶ τῆς ἀπόφασης, θυμᾶμαι τὰ λόγια τοῦ ἀλησμόνητου δασκάλου μου, τοῦ Ψυχάρη. Ἄλλα τὰ ἔχω γραμμένα, ἄλλα ζοῦνε μέσα στὴ μνήμη μου καὶ τὴν πληθαίνουν καὶ δίνουν ὀμορφιὰ καὶ δύναμη στὰ περασμένα μου. Σοφία καὶ καθοδήγηση στὰ μελλούμενα.

«Ἄμα τὰ βρίσκεις ζόρικα, μοῦ ἔλεγε, ἄμα δὲν ξαίρεις ποῦ εἶναι τὸ λάθος, νὰ ρωτᾶς τὸ λαό. Αὐτὸς ποτὲς δὲ γελιέται! Ποτές!» καὶ χτυποῦσε τὴ γροθιὰ πάνω στὸ γραφεῖο του.

Μέσα ἀπὸ τὰ τέσσερα χρόνια τῆς τρομάρας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ ποὺ περάσαμε, θυμήθηκα ἀμέτρητες φορές, τὰ λόγια τοῦ ἀλησμόνητου κορυφαίου Δασκάλου μας.

Ἔτσι, ὅταν οἱ Γερμανοὶ σπάναν τὰ σύνορα, λυγίζαν χῶρες, πολιτισμοὺς κ' ἱστορίες ὠγύγειες, παίρναν τὰ πλούτια τοῦ κόσμου καὶ τὰ τρῶγαν καὶ τὰ πίνανε στὴν αἰσχρή τους παντοδυναμία, ὅταν ἀπὸ τὴ γῆς εἶχε σβήσει τὸ καθένα φῶς, κι ἀπὸ τὰ φρούρια τῆς Εὐρώπης ποὺ τρέκλιζε, μᾶς μηνοῦσαν πὼς ἡ αὐριανὴ θὰ εἶτανε «αἷμα καὶ δάκρυα», πήγαινα νὰ πάρω θάρρος, πήγαινα νὰ κουβεντιάσω μὲ τοὺς δουλευτάδες, τοὺς περιβολάρηδες, τοὺς νταμαρτζῆδες, τοὺς πάσης λογῆς καματερούς μας καὶ μοῦ λέγαν:

«Μὴ φοβᾶσαι. Ὅλα θὰ περάσουν. Ἐμεῖς ἐδῶ εἴμαστε!»

Ἀντίκρυ, δέκα μέτρα ἀντίκρυ μας, ἕνας Γερμανὸς ὑπαξιωματικός, σεληνιαζόμενος ἀληχτοῦσε στοὺς ρομπότες του.

Οἱ δικοί μας, ὁ Κώστας, ὁ Χα-

(Συνέχεια στὴ 2η σελίδα)

ΤΙ ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ

Τοῦ Δημήτρη ΦΩΤΙΑΔΗ

Ὁ κύκλος τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων ποὺ βγάζει τὸ περιοδικὸ αὐτὸ εἶχε συγκεντρωθεῖ, στὰ χρόνια τῆς Μεταξικῆς φασιστικῆς δικτατορίας, γύρω ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Νεοελληνικὰ Γράμματα». Ἀγωνίστηκε τότε γιὰ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴν τέχνη καὶ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν τοῦ τόπου μας κι' ἀγωνίστηκε ἀκόμα, μέσα σὲ δύσκολες καὶ κάποτε σκληρὲς συνθῆκες, ἕνα ἄλλο, τὸν πιὸ τιμητικὸ ἀπ' ὅλους τοὺς ἀγῶνες, τὸν ἀγώνα γιὰ τὴ λευτεριά.

Τὶ πρόσφερε ἡ προσπάθεια ἐκείνη, ποὺ εἶναι ἔργο ὅλων ὅσων μ' ἕνα ὁποιοδήποτε τρόπο συνέβαλαν σ' αὐτή, δὲν εἶναι σ' ἐμᾶς νὰ κρίνουμε.

Ὁ κύκλος αὐτός, πλουτισμένος μὲ νέα στοιχεῖα, θὰ προσπαθήσει, μέσα στὶς σημερινὲς ἀντικειμενικὲς δυνατότητες, ν' ἀνταποκριθεῖ πρὸς τὶς ἀνάγκες τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ὥρας — τῆς ὥρας πού, ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ὁραματίζονταν οἱ κάθε λογῆς σκλάβοι. Θὰ βαδίσει τὸ μονοπάτι ποὺ φέρνει πρὸς τὸ ξέφωτο, ἐκεῖ ὅπου οἱ ἰδέες, καὶ μαζὶ μ' αὐτὲς οἱ λαοί, δὲ συσκοτίζουνται ἀπὸ τὴ μαύρη πλάνη κι' οὔτε σαπίζουν μέσα σ' ἀκίνητα κιτρινισμένα πνευματικὰ τέλματα.

Πιστεύουμε, στὸ νέο αὐτὸ ξεκίνημά μας, σὲ μερικὰ πολὺ ἁπλᾶ πράματα.

Πρῶτα καὶ κύρια στὸν ἄνθρωπο. Δὲ νομίζουμε πὼς εἶναι σημαδεμένος ἀπὸ μιὰ ἀγιάτρευτη ἀτέλεια. Ξέρουμε, ἀντίθετα, πὼς ἔχει ὅλες τὶς ἱκανότητες νὰ δημιουργήσει μιὰ πιὸ δίκια κι' ἀνώτερη ζωή. Ὅπως ἐξουσίασε τὴ φύση, μὲ τὶς μηχανικὲς ἐφευρέσεις του, μπορεῖ ὅμοια νὰ ἐξουσιάσει τὶς συνθῆκες τῆς διαβίωσής του. Γι' αὐτὸ δὲ φτάνει νὰ στέκεται κανεὶς ἀρνητὴς τοῦ κακοῦ, μὰ καὶ χτίστης τοῦ καλοῦ.

Πιστεύουμε πὼς ἡ τέχνη εἶναι μιὰ κοινωνικὴ λειτουργία. Ὅλοι οἱ μεγάλοι, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τώρα, ἔκλεισαν μέσα

(Συνέχεια στὴ 2α σελίδα)

ΑΝΑΣΤΑΣΗ

Τὰ χελιδόνια τοῦ θανάτου Σου μηνᾶν μιὰν ἄνοιξη
καινούρια. Ἐλλάδα, κι' ἀπ' τὸν τάφο Σου γιγάντια γέννα.
Μάτια βυζάντια τῶν Ρωμαίων ἡ κουσταυδία τοῦ γένους Σου.
Ἀκόμα ζῆς, κι' ἀναπαίνεσαι σὲ νέο Εἰκοσιένα!

25 Μάρτη τοῦ 42.

Ἀγγελος Σικελιανός

Χρονικὰ

ΒΕΡΟΛΙΝΟ

Βόλγας, Ἀτλαντικὸς Ὠκεανός, Αἴγυπτος.

Ὁ ναζισμὸς νικοῦσε. Προχωροῦσε μαύρη καταιγίδα ποὺ σάρωνε τὰ πάντα μπροστά της. Ὀχυρά, λαοὺς κ' ἐλπίδες. Φαινόταν ἀκατάβλητη ἡ πολεμικὴ μηχανή του, ποὺ μ' αὐτὴ γύρευε νὰ ὑποδουλώσει γιὰ χίλια χρόνια, ὅπως κομπορρημονοῦσε ὁ Χίτλερ, ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς.

Ξάφνου μιὰ πόλη ὀρθώθηκε στὴν ἀκαταμάχητη ὡς τότε ὁρμὴ τοῦ κακοῦ: τὸ Στάλινγκραντ. Ἐπάνω του συντρίφτηκε ἡ βαρβαρότητα. Ὁ πολιτισμὸς εἶχε σωθεῖ. Ἔπειτα ἀκολούθησε ἡ νίκη τοῦ Ἐλ Ἀλαμέϊν, ὅπου δοξάστηκαν, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, καὶ τὰ δικά μας ὅπλα. Μετὰ ἦρθε ἡ ἀπόβαση στὴ Νορμανδία.

Οἱ στρατοὶ τῆς λευτεριᾶς βαδίζουν πιὰ ἀπὸ νίκη σὲ νίκη. Σηκουάνας, Μάρνης, Ρῆνος, Ἔλβας. Ντόν, Δνείπερος, Βιστούλας, Ὄντερ. Κ' ἔπειτα τὸ Βερολῖνο. Ἡ φωλιὰ τῆς φασιστικῆς πανούκλας. Ὁ νοῦς τοῦ παγκόσμιου ἐγκλήματος. Ἡ καρδιὰ τῆς ζούγκλας. Ἡ Νέμεση τῶν ἀδικοσκοτωμένων πέρασε τώρα πάνω ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ καὶ τὴ σώριασε ἐρείπια.

Εἶναι ἡ ὥρα τῆς δικαίωσης καὶ τοῦ θριάμβου. Αἰώνια ἡ τιμὴ κ' ἡ δόξα στοὺς μαχητὲς τῆς λευτεριᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης.

ΔΙΨΑ

Σπάνια ὁ λαός μας κατεχόταν ἀπὸ τέτοια δίψα νὰ μάθει τὶ γίνεται στὸν ἔξω κόσμο. Ἡ δίψα του ὅμως αὐτὴ μένει ἀνικανοποίητη, ὅπως δὲν ἔρχουνται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ βιβλία, οὔτε περιοδικά, μήτε κἀν ἐφημερίδες. Γιατὶ αὐτὸς ὁ πνευματικὸς ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο; Προεξέχουν, βέβαια, οἱ ὑλικὲς ἀνάγκες. Ὁ λαός μας, ποὺ τόσα ὑπόφερε, ζητᾶ ψωμὶ καὶ γυρεύει τὶς πρῶτες ὕλες ποὺ τοῦ χρειάζονται γιὰ νὰ δουλέψει καὶ ν' ἀνοικοδομήσει τὸν τόπο του. Νομίζουμε ὅμως πὼς στὰ βαπόρια ποὺ ἔρχονται, ὑπάρχει πάντως χῶρος γιὰ μερικοὺς σάκκους μὲ περιοδικά, ἐφημερίδες καὶ λίγα βιβλία. Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ τροφὴ εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ λυθοῦν παλλὲς πλάνες ἀπ' ὅσες ἀκόμα ὑπάρχουν ἐδῶ γιὰ τὸν ἔξω κόσμο. Τὴ διαφώτιση αὐτὴ μποροῦν νὰ τὴ φοβοῦνται μονάχα ἐκεῖνοι ποὺ θένε νὰ συγκαλύψουν τὴν ἀλήθεια.

ΤΙ ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν 1η σελίδα)

στὰ ἔργα τους τὴν ἐποχή τους. Τὶς ἀγωνίες της, τὰ ἔπη της, τὰ ὄνειρά της, τὶς τραγωδίες της, τὶς ἀρετές της ἢ τὶς κακίες της. Πρόκειται πάντα γιὰ τὸν αἰώνιο ἄνθρωπο, μὰ σὲ ὁρισμένο χρόνο καὶ συνθῆκες. Τὰ ἔργα τους εἶναι ἀθάνατα, γιατὶ εἶναι βγαλμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὴ ζωή. Δὲ στέκουνται ξεκάρφωτα μέσα στὶς ἄπειρες ἱστορικὲς μορφὲς καὶ τὶς κοινωνικὲς ἰδιομορφίες, μ' ἀντίθετα μᾶς τὶς παρουσιάζουν συγκεκριμένα κι' ἀνάγλυφα. Γι' αὐτὸ νομίζουμε πὼς ἐκεῖνα τὰ ἔργα τῶν σημερινῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας ἔχουν τὶς περισσότερες πιθανότητες νὰ ἐπιζήσουν, ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ κάνουν τέχνη τὸ νέο μας 21. Ὁ Ρήγας Φεραῖος, ὁ Σολωμὸς κι' ὁ Κάλβος μένουν ζωντανοὶ κ' εἶναι μεγάλοι, γιατὶ κατόρθωσαν νὰ κλείσουν στοὺς στίχους τους τὴν ἡρωϊκὴ πνοὴ γιὰ τὴ λευτεριά, ποὺ φλόγιζε τοὺς προπάτορές μας.

Ὅλοι ὅσοι κρατοῦμε στὸ χέρι μας μιὰ πέννα, μιὰ σμίλη ἢ ἕνα χρωστήρα, ἔχουμε τὴν ὑποχρέωση ν' ἀφήσουμε κληρονομιά, σ' ἐκείνους ποὺ θὰ ἔρθουν, τὰ λαμπρὰ κι' ἀθάνατα κατορθώματα τῆς γενιᾶς μας. Κάνοντας τὸ αἴτημα αὐτὸ καλλιτεχνικὴ συνείδηση, θὰ δημιουργήσουμε σύγχρονα τὶς συνθῆκες ἐκεῖνες, ποὺ μέσα ἀπὸ αὐτὲς θ' ἀναβλύσει τὸ ἀναγεννητικὸ πνευματικὸ κίνημα, ποὺ περιμένει ἀπὸ τὴ διανόηση τοῦ τόπου μας ὁ λαός μας. Τὸ κίνημα αὐτό, ἂν δὲ θέμε νὰ ξαναθάψει τὴ σκέψη τῆς πατρίδας μας ὁ λογιωτατισμός, πρέπει νὰ γίνει ὁ κύριος σκοπὸς κάθε ἄξιου καὶ τίμιου λογοτέχνη.

Πιστεύουμε στὰ νειᾶτα τοῦ τόπου μας. Ὅταν παιδιὰ δεκαπέντε, δώδεκα καὶ δέκα μονάχα χρονῶν στάθηκαν ἥρωες τέτοιοι, ποὺ θὰ τὰ χαίρονταν ἕνας Κολοκοτρώνης ἢ ἕνας Καραϊσκάκης, δὲ μποροῦμε παρὰ νὰ νοιώθουμε ἐμεῖς, ποὺ διανύσαμε τὴ μεγαλύτερη ἀπόσταση πρὸς τὸ τέρμα, τιμὴ καὶ σεβασμὸ γιὰ τὰ νειᾶτα αὐτά. Κοιτάζουμε μὲ πεποίθηση τὸ αὔριο, γιατὶ εἴμαστε πιὰ βέβαιοι, πὼς ἐκεῖνοι ποὺ ἔρχουνται ἔπειτα ἀπὸ μᾶς θὰ σταθοῦν καλύτεροί μας. Τὰ νειᾶτα αὐτὰ ποὺ ἔδωσαν ὅ,τι κι' ἂν εἶχαν, ἀπὸ τὴ ζωή τους ὣς τὴν ὑγεία τους, στὸν ἀγώνα — θὰ τὰ περιβάλουμε μὲ ὅλη τὴ στοργή μας καὶ θὰ τὰ βοηθήσουμε νὰ ἐκφραστοῦν. Κάθε πραγματικὸ ταλέντο ποὺ θὰ διακρίνουμε σ' αὐτά, θὰ τὸ θεωρήσουμε χαρά μας νὰ τ' ἀναδείξουμε. Τὸ περιοδικό μας θὰ διαθέτει, ἀπὸ τὸ ἐρχόμενο φύλλο του, μιὰ σελίδα γιὰ τὴν παραγωγὴ τῶν νέων.

Πιστεύουμε, ἀκόμα, πὼς ἡ Ἀθήνα δὲν εἶναι τὸ ἄπαντο γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας. Πιστεύουμε πὼς στὴν ἐπαρχία ὑπάρχουν, ὅπως σ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, ἄξιοι ἐργάτες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Θὰ θεωρήσουμε τὴ στενὴ σύνδεση μαζί τους σὰν ὑποχρέωση γιὰ τὴ διανοητικὴ προκοπὴ τῆς χώρας μας καὶ πλούτισμα δικό μας. Θὰ τοὺς προσφέρουμε τὶς στῆλες μας καί, κάτι πιὸ σημαντικὸ ἀκόμα, ἀμέριστο τὸ ἐνδιαφέρον μας. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς καλοῦμε ν' ἀποτείνουνται στὸ περιοδικό μας σὰ νὰ ἦταν δικό τους.

Περισσότερο ὅμως ἀπὸ καθετὶ ἄλλο πιστεύουμε στὸν τόπο μας, στὸ λαό μας, στὴν Ἑλλάδα. Πιστεύουμε πὼς ἕνας λαὸς ποὺ πρῶτος δημιούργησε τὴ δημοκρατία καὶ ποὺ γνώρισε, μέσα στὶς τρεῖς χιλιάδες χρόνια τῆς ἱστορίας του, ὅλους τοὺς κατακτητὲς κι' ὅμως κράτησε ζωντανὴ κι' αὐτὴ ἀκόμα τὴ γλῶσσα του, ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ πεθάνει ἢ ν' ἀποδεχτεῖ μοιρολατρικὰ ὁποιαδήποτε σκλαβιά. Γιὰ τὴ λευτεριὰ πολέμησε στὸ Μαραθώνα καὶ στὴ Σαλαμίνα. Γι' αὐτὴ στὸ 21. Γι' αὐτὴ στὴν Ἀλβανία. Γι' αὐτὴ στὸ Ἔλ Ἀλαμεῖν καὶ στοὺς ὠκεανούς. Γι' αὐτὴ ἔγραψε, στὰ βουνὰ καὶ στὶς πολιτεῖες, μὲ τὸ καλύτερο αἷμα του τὸ ἔπος τῆς ἀντίστασης 41 - 44.

Ἡ σημερινὴ Ἑλλάδα στάθηκε ἄξια τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι ζητοῦν νὰ τὴν παρουσιάσουν μερικοί, φορᾶ, στὸ κουρασμένο καὶ μαρτυρικὸ μέτωπό της, τὸ ἴδιο ἐκεῖνο στεφάνι τῆς δόξας ποὺ τὴ στόλιζε καὶ στὴν ὁλόμαυρη ράχη τῶν Ψαρῶν, καμωμένο «ἀπὸ λίγα χορτάρια ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ». Ἡ Ἑλλάδα, ἡ σημερινὴ Ἑλλάδα, ποὺ ὅσοι δὲν ἔνοιωσαν τὸ μεγαλεῖο της, ρίχνουν τὴν πέτρα τοῦ ἀναθέματος στὰ τιμημένα ὑλικὰ κι' ἀνθρώπινα ἐρείπιά της — τὰ ἐρείπια αὐτὰ ποὺ θὰ τὰ ἐξυμνοῦν οἱ αἰῶνες καὶ θὰ τὰ ἐπιδεικνύουν δίδαγμα ἀρετῆς οἱ ἐπερχόμενες γενεὲς — ἡ Ἑλλάδα αὐτὴ εἶναι τώρα γιὰ κάθε ἐλεύθερο ἄνθρωπο, ὅπου γῆς, θρύλος καὶ σύμβολο.

Θυμοῦμαι μὲ συγκίνηση τὸ χαρακτηρισμὸ γιὰ μᾶς ἑνὸς Ἄγγλου δημοσιογράφου σὲ μιὰ μεγάλη συγκέντρωση γιὰ τὴν Ἑλλάδα στὸ Λονδῖνο στὶς 10 Δεκεμβρίου 1944. Εἶπε, σὲ μιὰ θύελλα ἀπὸ χειροκροτήματα: «Αὐτοὶ δὲν εἶναι ἄνθρωποι, εἶναι ὑπεράνθρωποι». Ἔτσι μιλοῦν γιὰ μᾶς οἱ ξένοι, ἔτσι μᾶς κοιτοῦν οἱ λαοὶ τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν κι' ὄχι ὅπως οἱ λίγοι ντόπιοι ἀρνητὲς τῆς δόξας μας. Ἔτσι, λοιπόν, ἂς κοιτάζουμε κ' ἐμεῖς τὸν ἑαυτό μας κι' ἂς βαδίζουμε, μὲ τὸ μέτωπο ψηλά, βέβαιοι γιὰ τὸ αὔριο. Γιατὶ ἕνας λαὸς μὲ τὴν αὐτοθυσία, τὴ λεβεντιά, τὴν εὐφυΐα καὶ τὴν πολιτικὴ ὡριμότητα τοῦ δικοῦ μας, ἔχει ὅλες τὶς δυνατότητες νὰ φτειάξει μιὰ πατρίδα, ποὺ δὲ θὰ εἶναι μητρυιά, ἀλλὰ μάνα γιὰ ὅλους — τὸν ἐργάτη, τὸν ἀγρότη, τὸ λογοτέχνη, τὸν ἐπιστήμονα, τὸν ὑπάλληλο.

Ἡ ἀπαισιοδοξία δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ θέση μέσα μας. Εἴμαστε ἀπόλυτα αἰσιόδοξοι. Τὸ προπύργιο τοῦ φασισμοῦ, ἡ Γερμανία, σωριάστηκε σὲ συντρίμματα. Οἱ εὐτυχισμένες μέρες ἔρχουνται. Αὔριο ἡ κάθαρση θὰ ἔχει συντελεστεῖ. Τὸ χαμόγελο θὰ ξανανθίσει στὰ χείλη τοῦ ἔθνους μας. Ὄχι, οἱ τόσες θυσίες δὲ θὰ πᾶνε χαμένες. Μᾶς καρτερᾶ ἕνα νέο ἀνέβασμα, ὅπως τ' ὁραματίστηκε ὁ Παλαμᾶς στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου»:

Καὶ θ' ἀκούσεις τὴ φωνὴ τοῦ λυτρωτή,
θὰ ὑδυθεῖς τῆς ἁμαρτίας τὸ ντῦμα,
καὶ ξανὰ κυβερνημένη κι' ἀλαφρὴ
θὰ σαλέψεις σὰν τὴ χλόη, σὰν τὸ πουλί,
σὰν τὸν κόρφο τὸ γυναίκειο, σὰν τὸ κῦμα
καὶ μὴν ἔχοντας πιὸ κάτου ἄλλο σκαλὶ
νὰ κατρακυλήσεις πιὸ βαθιὰ
στοῦ Κακοῦ τὴ σκάλα —
γιὰ τ' ἀνέβασμα ξανὰ ποὺ σὲ καλεῖ
θὰ αἰσθανθεῖς νὰ σοῦ φυτρώνουν, ὦ χαρά,
τὰ φτερά,
τὰ φτερὰ τὰ πρωτινά σου τὰ μεγάλα.

Γιὰ τὴν ἀναγέννηση αὐτὴ ἕνας δρόμος ὑπάρχει. Ἡ συγκρότηση ἑνὸς ἔθνους βγαλμένου ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ γιὰ τὸ λαό. Ἡ δημοκρατία ὄχι τῶν λίγων, μὰ τῶν πολλῶν. Ἡ δημοκρατία μὲ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο. Ἡ προοδευτικὴ καὶ ὁλοκληρωμένη δημοκρατία, ποὺ εἶναι σήμερα τὸ ἰδανικὸ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ λαός μας θυσίασε ὅ,τι κι' ἂν εἶχε στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ λευτεριά του. Ἡ στάση του, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ἦταν ὑπέροχη. Δὲν ὀπισθοχώρησε καὶ δὲν ὑπόκυψε. Τίποτα δὲ στάθηκε ἱκανὸ μήτε νὰ τὸν σταματήσει, οὔτε νὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ. Ἐξάρθηκε σὲ ἡρωϊκὰ ὕψη, σὰ σύνολο ἀπόλυτα συνειδητό. Δέχτηκε τὴν πρόκληση ἀδιαφορώντας γιὰ τὸν ὄγκο τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἐγκατάλειψη δὲν τὸν ἀποκαρδίωσε. Δὲν τὸν λύγισε ἡ συκοφαντία. Ἀγωνίστηκε ὣς τὸ θάνατο. Ἀγωνίστηκε πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἀγωνίστηκε ὣς τὴν ἀνάσταση. Ἀγωνίστηκε ὣς τὴ νίκη. Καὶ θ' ἀγωνιστεῖ ὣς τὴ δικαίωση καὶ τὸ θρίαμβο.

Ο ΛΑΟΣ ΜΑΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν 1η σελίδα)

ρίλαος, ὁ Στρατής, ὁ Περικλής, κοιτάζανε.

«Τοὺς βλέπεις, εἶναι πτώματα ποὺ σαλεύουν! Ὅλοι τους εἶναι θάνατος! Ἐδῶ εἴμαστε!»

Κ' εἶταν ἡ ἐποχὴ ὅπου ἡ Ἀγγλία μὲ τοὺς «πολὺ λίγους» ἀντιστέκονταν, ἡ Ρωσσία ματοκυλιόταν ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ στὸ Κίεβο, στὴ Μόσχα, στὸ Κοὺρσκ καὶ σηκωνόταν οἱ τρίχες τῆς Ἀμέρικας μὲ τὸ Πὲρλ Χάρμπορ.

Οἱ πέντε Ἤπειρες ἱδρώναν αἷμα.

«Ἐδῶ εἴμαστε μὴ φοβᾶσαι!» λέγαν ὁ Κώστας, ὁ Χαρίλαος, ὁ Στρατὴς κι ὁ Περικλής. «Μὴ φοβᾶσαι, Ἀγγλία, μὴ φοβᾶσαι Ρωσσία, μὴ φοβᾶσαι Ἀμερική!»

Ἔτσι μιλοῦσαν οἱ ἀλάνθαστοι, ἀγράμματοι ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ μας, ὅταν οἱ μεγαλείτεροι στρατηγοὶ τῆς Ὑφήλειος, οἱ εἰδικοί, διαλαλοῦσαν σὰν «ἱστορικὴ ἀνάγκη» τὴ νίκη τῆς Γερμανοϊταλικῆς συμμορίας.

Ὁ λαὸς δὲ γελιόταν. Ἤξαιρε πὼς αὐτοὶ ὅλοι τους εἶταν ἀπάτη, σαπίλα καὶ θάνατος.

Ἀπάτη, σαπίλα καὶ θάνατος γιατὶ εἶταν ἐνάντια στὸ λαό!

Εἶταν οἱ τύραννοι. Καὶ κανένας τύραννος δὲν κράτησε μέσα στὴν ἱστορία.

Γράμματα ξαίρετε καὶ διαβάζετε. Κανένας δὲν κράτησε.

Ἐνάντια στὸ λαὸ κανένας δὲ στέκει. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι τὸ δημιουργικὸ στοιχεῖο, τὸ ἀκατάλυτο, ὅπως ἡ ἀθάνατη τριγύρω μας φύση.

Εἶναι ὁ μεγάλος μας δάσκαλος.

Νὰ μάθουμε τὰ ὅσα ξαίρει ὁ λαός.

Νὰ γίνουμε ἄξιοι γιὰ τὰ ὅσα μπορεῖ ὁ λαός.

Αὐτὸς δουλεύει. Αὐτὸς πολεμᾶ καὶ νικάει.

Αὐτός, ὁ ξυπόλητος, βάζει παπούτσια καὶ ροῦχα λαμπριάτικα στὶς πατρίδες γιὰ νὰ βγοῦνε καὶ ν' ἀντικρύσουν τὴν ὄψη τοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ ποτὲ δὲ χάνει τὸ μπούσουλα ὁ λαὸς μέσα στὸ πέλαο τοῦ Καιροῦ.

Ἡ ἔρευνά μας

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΕΜΠΡΟΣ ΣΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Μιλεῖ ὁ Ἄγγελος ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Ἀπὸ τὸ πρῶτο σημερινό τους φύλλο τὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα» ἀρχίζουν τὴ μεγάλη τους ἔρευνα γιὰ τὸ πῶς ἔζησαν καὶ τὸ πῶς ἀντιμετωπίσανε τὸ δράμα τῆς Κατοχῆς οἱ πνευματικοί μας ἄνθρωποι κ' οἱ καλλιτέχνες μας.

Οἱ συνεντεύξεις μας θὰ γίνουν μὲ ἀντιπροσωπευτικους τύπους τοῦ σημερινοῦ μας πολιτισμοῦ πού, ἔνεκα τῆς θέσης τους ἢ ἐξαιτίας τῆς μοίρας, ἤρθαν σὲ τραγικώτερη ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐχθρό. Θὰ δώσουμε πιστὰ τὶς ἀπαντήσεις τους, τὶς κρίσεις τους, τὴ ἀγωνία που τοὺς κλωσε καὶ τὴν ἀντίδρασή τους. Ἐλπίζουμε πὼς θὰ μπορέσουν ἔτσι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες καὶ ξένοι, νὰ δοῦν ἀκόμη μιὰ πλευρὰ τῆς τετράχρονης δοκιμασίας μας, κ' οἱ ἄλλοι ποὺ θὰ ἐρθουνε νὰ βροῦν στὶς στῆλες αὐτὲς ἕνα ἀληθινὸ δοκουμέντο τοῦ ἀντίκτυπου ποὺ ἄφῆκε, στὶς ψυχές καὶ στὸ νοῦ τῶν διανοουμένων καὶ τῶν καλλιτεχνῶν μας, τὸ φασιστικὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν πατρίδα μας.

* * *

Ἀνεβαίνουμε ἕνα ἀνηφορικὸ δρόμο τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου γιὰ νὰ πᾶμε στὸν Ἄγγελο Σικελιανό, στὸ ἐρημητήριό του. Ἀέρας τοῦ δειλινοῦ, ἀττικὴ γαλήνη κι' ἁρμύρα τοῦ Σαρωνικοῦ δίνουν στὸ τοπεῖο τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἱερὴ ἁρμονία τῆς Ἑλλάδας. Ὀστόσο στὰ σταυροδρόμια, στὶς γωνιὲς τοῦ δρόμου, στ' ἀδιέξοδα, συμματοπλέγματα πλήθος θυμίζουν τὶς μαῦρες ὧρες τοῦ κατακτητὴ καὶ τὸ θανατερὸ νόημα τοῦ πολέμου.

Προχωροῦμε. Ἡ ὥρα εἶναι γλυκιά, εἶναι μυροφόρα μὲ τὶς τριγύρω ὁλάθιστες ἀκακίες καὶ τὶς πασχαλιές.

Ὁ ποιητὴς μάς ὑποδέχεται, μὲ τὴ γνωστή του εὐγένεια, ὅπου δένονται ἡ ἀνατολίτικη χάρη μὲ τὴ δυτικὴ πνευματικότητα. Ἕνα δωμάτιο φοιτητικό, ἀπέριττο, ὅπως τὸ φῶς εἶναι λίγο καὶ πάρα πολλὰ τὰ βιβλία.

Μᾶς μιλεῖ ὁ Σικελιανὸς γιὰ τὶς ἐργασίες ποὺ εἶναι τώρα τὸ καθημερινό του μέλημα. Δουλεύει ἕνα πεζογραφικὸ ἔργο, φιλοσοφικῆς μορφῆς, «Ἡ παρέξη καὶ Ἱστορία», ὅπου ἐκφράζει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων χρόνων. Συγχρόνως ἀποτελειώνει τὶς τραγωδίες του: Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», «Ἀσκληπιός», «Διγενής».

Τοῦ βάζουμε τὴν πρώτη ἐρώτηση τῆς ἐρευνάς μας:

— Ποιὰ εἶτανε τὰ συναισθήματά σας ὅταν ἀντικρύσατε τὸν πρῶτο Γερμανὸ στρατιώτη;

Καὶ μέσα στὸ φοιτητικὸ δωμάτιο ἀκούεται τότε καμπανιστὴ ἡ ἀπάντηση τοῦ Δασκάλου:

— Θὰ μοῦ ἐπιτρέψτε ν' ἀπαντήσω στὸ ἐρώτημά Σας ἀπὸ μιὰ σκοπιὰ ποὺ ἐλπίζω νὰ περιλαβαίνει κι' αὐτὰ πῶχετε τυχὸν στὸ νοῦ Σας νὰ μοῦ πεῖτε, ἀλλὰ κι' ἄλλα ποὺ γεννιοῦνται αὐτὴ τὴν ὥρα στὸ μυαλό μου, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ ἀφορμὴ ποὺ Σᾶς ἔφερε ὣς ἐδῶ εἶταν τόσο σοβαρὴ — καὶ γιὰ τοὺς δυό μας βέβαια — ὥστε νὰ κάμετε σχεδὸν ἕνα μικρὸ ταξίδι νὰ μὲ βρεῖτε. Γιατὶ ἀσφαλῶς οὔτε γιὰ Σᾶς οὔτε γιὰ μέ, τὰ φοβερὰ αὐτὰ χρόνια ποὺ περάσαμε, εἶναι μιὰ εὐκαιρία συγκέντρωσης ἐντυπώσεων κι' ἀνεκδότων. Ἤρθαν κι' ἔφυγαν γιὰ νὰ βαθύνουνε μέσα μας μιὰ προϋπάρχουσα πνευματικὴ ἐμπειρία καὶ νὰ μᾶς τονώσουνε ὅσο εἶναι δυνατὸ περσότερο, τὸ αἴσθημα μιᾶς ἀμείλιχτης εὐθύνης.

Τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο ποτὲ δὲν τὸν προκαταλαβαίνουνε τὰ γεγονότα. Τὰ βλέπει καθαρὰ νἄρχονται, μὲ «βραδυσεισμική» ἢ μ' ἀπότομη «σεισμική» ἐκδήλωση, μέσ' ἀπὸ τὴ γενικὴ πνευματικὴ μαζί καὶ ἱστορικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητας. Γιὰ αὐτὸ καὶ σπεύδω νὰ Σᾶς πῶ: Ὁ Μουσσολίνι κι' ὁ Χίτλερ, δὲν εἶτανε γιὰ μένα ξαφνικὰ καὶ ἁπλᾶ «συμπτωματικὰ» φαινόμενα ἢ ἐπιφαινόμενα τῆς ἐποχῆς μας. Τοὺς εἶχε προετοιμάσει τὸ γενικώτερο πνεῦμα τοῦ αἰῶνα μας στὴ Δύση.

Χωρὶς ἄλλο θἄπρεπε νὰ ἐπεκταθῶ πολὺ γιὰ ν' ἀναπτύξω λεπτομερειακὰ κι' ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς τὴ γενεαλογία τέτιων τύπων καὶ τῶν γεγονότων ποὺ ἀκολούθησαν μοιραῖα τὴν ἐμφάνισή τους. Θὰ περιορισθῶ γι' αὐτὸ σ' ἐλάχιστες ὑποδείξεις γιὰ τὸν πρῶτο, τὸ Μουσσολίνι καὶ σ' ἄλλες τόσες γιὰ τὸ δεύτερο, τὸ Χίτλερ.

Ὁ Μουσσολίνι λοιπόν, γιὰ ν' ἀρχίσουμε ἀπ' αὐτόν, δὲν εἶτανε τὸ χαϊδεμένο πνευματικὸ παιδὶ ἑνὸς D' Annunjio, ἑνὸς ἀνθρώπου δηλαδή, ποὺ οἱ πνευματικές του ρίζες δὲν πήγαιναν ποτὲ μακρύτερα ἀπ' τὸ ἔδαφος ἑνὸς θεατρικοῦ Ρωμαϊκοῦ σωβινισμοῦ καὶ Ἰμπεριαλισμοῦ;

Κι' ὁ Χίτλερ τάχα δὲν ἔχει γιὰ πνευματικοὺς προγόνους του, ὅλους σχεδὸν τοὺς Γερμανοὺς φιλόσοφους, μέσα στοὺς ὁποίους — τοὺς περισσότερους — τὸ δογματικὸ κριτήριο τοῦ ἠθικοῦ «καταναγκασμοῦ» καὶ τῆς «Δύναμης» θριαμβεύει; Μήπως πίσω ἀπ' ὅλη τὴ Γερμανικὴ σκέψη — ἂν ἐξαιρέσουμε ἴσως ἕνα Hölderlin ἢ ἕνα Schelling — δὲν παραμονεύει ὑποσυνείδητα ἡ συνειδητὰ καὶ κυνικὰ ὁ Πρωσσισμός;

"Ως κι' ὁ Νίτσε, ποὺ παραμένει πάντα ἕνας ἥρωας κι' ἕνας μάρτυρας στὸ βάθος, ἕνας «Ἐσταυρωμένος» τοῦ Δυτικοῦ πνεύματος, δὲν καταλήγει κοσμοθεωρητικὰ στὸ τελευταῖο βιβλίο του μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Θέλετε νὰ ξέρετε τί εἶναι γιὰ μὲ ὁ κόσμος; Θέλετε νὰ Σᾶς τὸν δείξω μέσα στὸν καθρέφτη μου; Αἰ λοιπόν, ὁ κόσμος εἶναι ἕνα τέρας. Δύναμη, χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος, ἕνα συμπυκνωμένο καὶ μπροὐτζινο μεγαλεῖο Δύναμης ποὺ δὲν γίνεται οὔτε μικρότερο, οὔτε μεγαλύτερο, ποὺ δὲν ἀναλίσκεται... ἕνας κόσμος ποὺ διαρκῶς δημιουργεῖ καὶ διαρκῶς καταστρέφει τὸν ἑαυτό του, ἕνας κόσμος χωρὶς σκοπό, ἐκτὸς ἂν φανταστοῦμε σὰ σκοπὸ τὴ χαρὰ τοῦ αἰώνιου κύκλου. Θέλετε λοιπὸν ἕνα ὄνομα γι' αὐτὸ τὸν κόσμο; Καὶ ἕνα φῶς γιὰ Σᾶς, ὦ δυνατοὶ κι' ὦ ἀτρόμητοι; Αὐτὸς ὁ κόσμος δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μιὰ Θέληση πρὸς Δύναμη. Καὶ Σεῖς οἱ ἴδιοι δὲν εἶστε τίποτ' ἄλλο, παρὰ Θέληση πρὸς Δύναμη».

Σ' αὐτὰ τὰ λόγια καταλήγει ὁ Νίτσε καὶ τὰ λόγια αὐτά, γίνονται τέλος ἐμβλημα καὶ σύνθημα, σ' ἕνα σωρὸ ἀπὸ καμποτίνους ἀναγνῶστες του, σὰν ὁ Ντ' Ἀννούντσιο, ὁ Μουσσολίνι, ὁ Χίτλερ! Τί καταπληκτικὸ λοιπόν, ἂν οἱ δυὸ πρῶτοι μεταμφιέζονται σὲ ὑπερανθρώπους, κι' ὁ τελευταῖος λαχταρᾶ νὰ σκηνοθετήσει στὴν ἱστορία ὁλόκληρη καὶ σὲ κοσμικὴ κλίμακα, ἕνα κακέκτυπο Βαγνερικὸ μελόδραμα;

Τί καταπληκτικὸ ἂν ὁ Μουσσολίνι ἔπειτ' ἀπ' αὐτό, ἀπὸ τὸ 1930 ὡρύεται στὴν πλατεῖα τοῦ Μιλάνου μὲ πιστὰ δοσμένη ἀπὸ τὸ «Difionario Mussoliniano», τὴν πιὸ κάτου φράση:

«Εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὸ μέλλον μας, γιατὶ γιὰ τὸν σκοπὸν ἐτοῦτο συντονίζουμε ὅλες τὶς ἐνέργειές μας, ὀργανώνουμε ὅλες τὶς δυνάμεις μας γιατὶ ποτὲ δὲν θὰ μᾶς προκαταλάβουνε τὰ γεγονότα!»

Καὶ τί παράξενο ἂν ὁ Χίτλερ τελειώνει τὸ Mein Kampf του, γράφοντας:

«Ἕνα κράτος ποὺ στὴν ἐποχὴ τοῦ δηλητηριασμοῦ τῶν φυλῶν φροντίζει γιὰ τὰ καλύτερα στοιχεῖα τῆς δικῆς του ράτσας, εἶναι πεπρωμένο νὰ γίνει μιὰ μέρα ὁ κυρίαρχος τῆς Γῆς». Ποιὰ ἰδιαίτερη λοιπὸν ἐντύπωση θέλετε ἔπειτ' ἀπ' αὐτὸ νὰ κάμει, σ' ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ζεῖ «ἐσωτερικὰ» τὴν Ἱστορία, ἂν λάβει μάλιστα ὑπ' ὄψει του μ' ὅσα ἄλλα εἶπα, τὴ συνενοχὴν ἀκέριας τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας στὸ κατάντημα τοῦ κόσμου, ἡ ἐμφάνιση ἑνὸς Ρομπὸτ Ναζὶ στὰ θεῖα μας χώματα, ἢ τῆς ὀπερέττας τῶν φριχτῶν, τῶν κοκορόφτερων καραμπινιέρων, ἀνάμεσα στὸν αὐστηρό, λιτὸ καὶ καθαυτὸ ἱερὸ λαό μας; Ἀγανάχτηση καὶ φοβερὴ ἐσωτερική, ἀλλὰ κ' ἐξωτερική, σὰ θἄρχονταν ἡ ὥρα, ἀντίσταση ἀπ' ὅλους μας μαζί, ἀλλὰ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους στὴν Ἑλλάδα, ὅσοι ὑπάρχουν τέτοι, Ἀγανάχτηση, ἀηδία καὶ Εὐθύνη, ἀπροσμέτρητη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ Εὐθύνη γιὰ τὸ μέλλον!»

Νά, τί ἔνιωσα καὶ νιώθω ὁλόενα ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ἀντίκρυσα τὸν πρῶτο Γερμανὸ στρατιώτη στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ ἐπιστρέψω ἄμεσα ἐπὶ τέλους στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημά Σας: «Ἀγανάχτηση» ἀηδία κι' εὐθύνη, ἀπροσμέτρητη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ εὐθύνη γιὰ τὸ μέλλον.

Ὁ ποιητὴς ἀναπνέει βαθιὰ σὰ σὰ πάλεψε. Ἡ ἀγανάχτησή του εἶναι ἀκράτητη. Γίνεται σιωπή.

Τὸν ρωτοῦμε:

— Θεωρεῖτε ὑπεύθυνο ὅλο τὸ Γερμανικὸ λαὸ γιὰ τὰ αἴσχη τῆς κατοχῆς ἢ μόνο τοὺς ἀρχηγούς του;

— Καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, τὴν πρώτη θέση πέρνει, ὅπως πιστεύω, ἡ βαθύτερη ποιότητα τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας σ' ἕνα λαό. Βιολογικά, οἱ λαοὶ στὸ σύνολό τους, δὲν μποροῦμε ἀπόλυτα νὰ ποῦμε: εἶναι καλοὶ ἢ κακοί. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἕνας λαός, μεθοδικὰ κι' ἐπὶ αἰῶνες διαποτίζεται ἀπὸ ἠλίθια ἐγωκεντρικὰ κριτήρια — ἕνας λαὸς ποὺ ἀκριβῶς στὴ βιολογική του βάση εἶναι γερός, ἀλλὰ ἀδιάπτωτα ἀναρριπίζεται βαθειά του ἕνας κτηνώδης καὶ ὄψιμος πολεμικὸς Μεσσιανισμός, ποὺ μηχανοποιεῖται μέρα νύχτα σ' ὅλες του τὶς ἱκανότητες καὶ σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις, πῶς δὲ θέλετε στὸ τέλος νὰ μὴν ὀνειρεύεται νὰ γίνειή λαιμητόμο ὅλης τῆς ἄλλης ἀνθρωπότητας, γιὰ νὰ σηκώνει μοναχός του τὸ κούφιο του κεφάλι ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόσμο ἔπειτα ἀπ' αὐτό; Κι' ὅταν προπάντων, στὴν ἀποφασιστικὴ στιγμὴ τῶν «πεπρωμένων» του, ὡς νομίζει, ἔχει ὡς ἡγέτες του ἀκριβῶς τέτοια κεφάλια κούφια, ὅπως ἀσφαλῶς δὲν φάνηκαν ποτὲ ὣς στὰ σήμερα στὴν Ἱστορία, τὸν «ὡραῖο» Ἀδόλφο, ἢ τὸν Γκαῖμπελς, ἢ τὸν Γκαῖρινγκ, πῶς θὰ θέλαμε νὰ μὴν ὑψώσουνε σὰν εἴδωλο, στὴν πιὸ κυρίαρχη θέση μέσα τους, τὸ Σαδισμό, καὶ μοναχὰ τὸ Σαδισμό;

***

Ἐρχόμαστε τώρα στὰ ἀτομικὰ ζητήματα καὶ ρωτᾶμε:

— Ποιὲς πιέσεις δοκιμάσατε ἀπὸ τὶς Ἀρχὲς Κατοχῆς;

— Ἔπειτ' ἀπ' τὸν ὄγκο τῶν Πανελλήνιων συμφορῶν ποὺ δημιούργησεν ἡ Κατοχὴ ἀνάμεσά μας, θἄτανε μικρόχαρο ἀσφαλῶς, ν'ἀσχοληθῶ ἰδιαίτερα μὲ τὰ δικά μου ἀτυχήματα. Σᾶς λέω γιὰ σήμερα μονάχα τοῦτο: Εἶτανε πολλὰ καὶ σοβαρώτατα: Μιὰ ἄλλη φορά, μπορεῖ νὰ Σᾶς ἀπασχολήσω περισσότερο γι' αὐτά, ὄχι γιατὶ εἶναι δικά μου, ἀλλὰ γιατὶ κι' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ κατατεθοῦνε ὡς γενικώτερο παράδειγμα τῶν δοκιμασιῶν μας, στὸ κοινὸ ἱστορικὸ ταμεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' αὐτὴ τὴν ὥρα ὁ τόνος τῆς συνέντευξής μας πῆρεν ἄλλο δρόμο, καὶ καλύτερα νὰ τὸν κρατήσουμε σ' αὐτὴ τὴν αὐστηρὴ ἠθικὴ γραμμὴ ὣς τὸ τέλος.

**\

Ἕνα ἄρθρο τοῦ καθηγητὴ Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ

ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ἡ ξαναεμφάνιση τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Δημήτρη Φωτιάδη ἔχει τὸ συμβολικό της νόημα. Σημαίνει πὼς οἱ ἀρχὲς ποὺ ἀντιπροσώπευσε ἀντέχουν σὲ ὅλων τῶν εἰδῶν τοὺς κατατρεγμούς. Fluctuat non mergitur ἔλεγαν οἱ καθολικοὶ γιὰ τὴν ἐκκλησία τους κ' οἱ Παρισιάνοι γιὰ τὴν πόλη τους ποὺ εἶχε ἐμβλημα ἕνα καράβι. Γιατὶ οἱ ἀρχὲς αὐτές, ἀπὸ τὰ εὐγενικότερα ἀγωνίσματα τοῦ ἀνθρώπου, βρίσκονται πάνω στὴ μεγάλη προοδευτικὴ γραμμή, ποὺ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πρωτοξύπνημα περνάει ἀπὸ τὴ ζηλευτὴ ἄνθηση τῶν δημοκρατικῶν πόλεων τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰώνα γιὰ νὰ φθάσει ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο χάος τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης καὶ τὰ σκοτάδια τῶν μέσων χρόνων στὴν 'Αναγέννηση κι' ἀπ' ἐκεῖ ἴσαμε μᾶς νικώντας ἐμπόδια καὶ σκληρὲς ἀντιδράσεις.

Εἶναι μιὰ πίστη τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ παλαιότερα χρόνια, μιὰ κρίση ἀξιολογικὴ πὼς ἡ ἀνθρωπότητα προοδεύει, πὼς μὲ κόπους κι' αἵματα πολλὲς φορὲς φτάνει ὅλο καὶ σὲ ἀνώτερες μορφὲς ἀνθρώπινου τύπου καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, σὲ ἠμερότερα ἤθη, περισσότερη δικαιοσύνη κι' ἀφθονότερη χαρά.

Οἱ παλιοὶ φιλόσοφοι συζήτησαν πολὺ κ' ἔγραψαν πολλὰ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, γιὰ τὸ «τέλος», ὅπως ἔλεγαν, περὶ τέλους, de finibus, ὅπως μετάφραζε ὁ Κικέρων. Ἕνα τέτοιο σκοπό, ἕνα τέλος φαίνεται νὰ ζητεῖ, σωστότερα νὰ θέλει νὰ πραγματοποιήσει τὸ ἀνθρώπινο γένος στὴ μακραίωνα ζωή του.

Τὴν ἄποψη αὐτὴ τὴ βρίσκομε παλαιότερα σὲ μυθικὴ μορφή, σὰ νοσταλγία γιὰ κάποιο χαμένο παράδεισο, γιὰ ἕνα χρυσὸν αἰῶνα, τότε ποὺ βασίλευε ὁ σεβασμὸς κ' ἡ δικαιοσύνη ('Ησίοδος). Τὸν τύπο τῆς πρωτόγονης αὐτῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τὸν ὁλοκλήρωσε ἡ χριστιανικὴ θεολογία κ' ἕνας περίφημος πατέρας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ὁ Αὐγουστῖνος, ποὺ ἔγραψε ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἅλωση καὶ λεηλασία τῆς Ρώμης ἀπὸ τὸν 'Αλάριχο (410 π. Χ.), ποὺ γιὰ πρόγονο καὶ πρόδρομό του ναρκισσευόταν νὰ τὸν παρουσιάζει ὁ Χίτλερ, σκιαγράφησε μιὰ πραγματικὰ ἐπιβλητικὴ εἰκόνα τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ γῆ, ποὺ εἶναι ἕνας μακρινὸς καὶ καματερὸς δρόμος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ὡς τὸ ξανακέρδισμα τοῦ παράδεισου, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τῆς civitas Dei.

Ἡ ὁρθολογικὴ καὶ θετικὴ ἄποψη τὸ τέρμα αὐτὸ τὸ ἔβαλε ὄχι στὴ θολούρα κάποιας πανάρχαιας ἐποχῆς, παρὰ στὰ χρόνια ποὺ θὰ ἔρθουν σὰν ἐπιδίωξη καὶ κατάχτηση τοῦ ἀνθρώπου, ὁδηγημένου ἀπὸ τὸ φῶς τῆς διάνοιας καὶ τὶς ἱκανότητές του καὶ σὰν ἐνέργεια πάνω στὶς ἀφορμὲς ποὺ δίνονται ἀπ' ἔξω. Τὴν ἄποψη ν' ἔχομε στρογγυλὰ διαμορφωμένη στὴν ἀρχαία σοφιστική. Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐξοχότερους, ὁ Πρωταγόρας, στ' ὀνομαστὸ βιβλίο του γιὰ τὴν Πρωτόγονη κατάσταση (Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως) εἶχε ὑποστηρίξει πὼς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ χάρισμα τοῦ λογικοῦ κατάφερε νὰ ξεσηκωθεῖ ἀπὸ μιὰν ὅμοια μὲ τὰ ζῶα κατάσταση σκαλὶ - σκαλί, ἀνακαλύπτοντας τὰ μέσα ποὺ τοῦ χρειαζόταν γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἀσφάλεια καὶ δημιουργώντας γλῶσσα, θρησκεία, κράτος. Μὲ τὸ ἀκόμη ἀνώτερο χάρισμα, τὸ σεβασμὸ τῶν ὁμοιών του καὶ τὴ δικαιοσύνη (μὲ τὴν αἰδῶ καὶ τὴ δίκη), ἔμφυτα κ' ἴσα μοιρασμένα σὲ ὅλους δημιούργησε ὁμαλὲς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς συνάνθρωπούς του.

Ἡ νατουραλιστικὴ ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα ἀντίληψη, ἡ ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὶς ἰδέες ἑνὸς ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους σοφοὺς ὅλων τῶν αἰώνων, τοῦ πρεσβύτερου συμπολίτη τοῦ σοφιστή μας, τοῦ Δημόκριτου, πολιτογραφήθηκε στερεὰ στὴν ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ μὲ τὴ μορφὴ ποὺ τῆς ἔδωσε ὁ Ἐπίκουρος κυριάρχησε περισσότερο ἀπὸ μισὴ χιλιετηρίδα στὸ φωτισμένο κομμάτι τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Αὐτὴ εἶναι ἡ γνήσια ἑλληνικὴ ἄποψη, οἱ ἀντίθετες εἶναι ἀριστοκρατικὴ ἀντίδραση, ἀνατολή, ἀσιανισμός. Αὐτὴ τραγούδησε μὲ θρησκευτικὸ οἶστρο ὁ Λουκρήτιος στὸ περίφημο ποίημά του, αὐτὴ βρίσκομε ἀκόμα τὸν δεύτερο ὕστερα ἀπὸ τὸ Χριστὸν αἰῶνα, στὰ χρόνια δηλαδὴ ποὺ κλωσσιόταν μέσα στὴ θολούρα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων οἱ μυστηριακὲς θρησκείες, σὲ μιὰ διεξοδικὴ ἐπιγραφή, ποὺ βρέθηκε σὲ μιὰ παράμερη ἄκρη τῆς μικρασιατικῆς Λυδίας καὶ ποὺ ἔλαβα ἀφορμὴ νὰ τὴν ἀναλύσω στὸν ἀναμνηστικὸ γιὰ τὸν ἔξοχο δάσκαλό μου Χρ. Τσούντα.

Ἡ ἀντίληψη πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι κύριος τῆς τύχης του, πὼς μπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ δημιουργήσει τὴν εὐτυχία του ξαναῆρθε στὴν ἐπιφάνεια μὲ τὴν 'Αναγέννηση καὶ δυνάμωσε κ' ἔγινε χτῆμα τῶν δυτικῶν λαῶν μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ποὺ φορέας της εἶταν ἡ ἀναγεννώμενη ἀστικὴ τάξη. Στὶς πιὸ φωτισμένες καὶ τὶς εὐγενικότερες διάνοιες προβάλλει κοντὰ στὴν ἐπίγνωση σὰν ἀνάγκη ν' ἁπλώσουν τὶς γνώσεις σὲ πλατύτερα στρώματα καὶ νὰ τὰ κάμουν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὶς εὐεργετικὲς συνέπειές τους. Ἡ γνώση ἡ ὁρθολογιστικὴ στὸ ἀνέβασμα τοῦ ἀστισμοῦ εἶναι κοινωνικὴ καὶ φιλάνθρωπη, ζητεῖ τὸ καλὸ γιὰ ὅσο μποροῦν πλατύτερες μάζες. Μεταφράζω γιὰ δεῖγμα ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν Πραγματεία γιὰ τὴ Μέθοδο τοῦ Ντεκάρτ. «Μά, μόλις ἀπόχτησα μερικὲς γενικὲς γνώσεις σχετικὲς μὲ τὴ Φυσική, καί, ἀρχίζοντας νὰ τὶς δοκιμάζω σὲ διάφορες, ἰδιαίτερες δυσκολίες, παρατήρησα ὥσπου μποροῦσαν νὰ ὁδηγήσουν, καὶ πόσο διαφέρουν ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ποὺ τὶς χρησιμοποίησαν ὡς τώρα, πίστεψα πὼς δὲν μποροῦσα νὰ τὶς κρατήσω κρυμμένες χωρὶς ν' ἁμαρτήσω ὑπερβολικὰ στὸ νόμο, ποὺ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ κάνομε, ὅσο εἶναι στὸ χέρι μας, τὸ γενικὸ καλὸ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ μ' ἔκαμαν νὰ ἰδῶ πὼς μπορεῖ νὰ φθάσει κανεὶς σὲ γνώσεις ποὺ νάναι πολὺ ὠφέλιμες στὴ ζωή... καὶ γνωρίζοντας τὴ δύναμη καὶ τὶς ἐνέργειες τῆς φωτιᾶς, τοῦ νεροῦ, τῶν ἄστρων, τῶν οὐρανῶν κι' ὅλων τῶν ἄλλων σωμάτων, ποὺ μᾶς τριγυρίζουν, τόσο ξεκάθαρα ὅσο ξέρομε τὰ διάφορα ἐπαγέλματα τῶν τεχνιτῶν μας, νὰ μπορούσαμε νὰ τὰ μεταχειρισθοῦμε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ ὅλες τὶς χρήσεις, ποὺ εἶναι κατάλληλα, κ' ἔτσι νὰ γίνομε σὰ κύριοι κ' ἰδιοχτήτες τοῦ φυσικοῦ κόσμου».

Τὸ κομμάτι εἶναι ἀπὸ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 17ου αἰώνα. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τὶς συνέπειες τῶν ἐφαρμογῶν της, ἡ συνείδηση πὼς ἡ ἀνθρωπότητα προκόβει, πὼς βαδίζει ὅλο καὶ κοντύτερα στὴν εὐτυχία της, ἔγινε ζωηρότερη. Ἡ ἔννοια τῆς προκοπῆς, τοῦ progrés, ὅπως εἶπαν οἱ Γάλλοι, συνδέθηκε στενὰ μὲ τὴν ὁρμὴ γιὰ κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις κ' ἔγινε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀγαπητὲς τὸ 18ον αἰώνα στὴν προεπαναστατικὴ Γαλλία. Ὅλοι οἱ ὁρθολογιστὲς καὶ νατουραλιστὲς Ἐλβέτιος, Χολμπάχ, Ντιντερὸ τὴν προπαγάνδισαν, ὁ Τουργκὸ κι' ὁ Κουντορσε τὴν πλούτισαν, ὁ τελευταῖος ἔδωσε ἕνα ὁλοκληρωμένο γιὰ τὴν ἐποχὴ σχεδιαγράφημα. Τὴν πρόοδο τὴν ἔπαιρναν ἀκόμα τότε περισσότερο σὲ ἠθικὴ ἔννοια, σὰ διανοητικὸ διαφωτισμό. Ἀργότερα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καὶ μὲ τὶς τεχνικὲς κατακτήσεις κυριολεχτήθηκε περισσότερο γιὰ τὸ ὑλικὸ ἔδαφος. Ἔτσι ὁ Σαὶν Σιμὸν κ' ἡ σχολή του, ὁ Κὸντ κ' οἱ συνεχιστὲς τῆς θετικῆς φιλοσοφίας ἐναγκαλίσθηκαν τὴν τεχνικὴ πρόοδο. Μὰ τότε ἄρχισαν νὰ ἔρχονται στὸ φῶς οἱ ἀντινομίες ποὺ κλείνει ἡ ἔννοια. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος ὠφελεῖ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἠθικὴ προκοπή του; Εἶναι ἕνα ἐρώτημα ποὺ τὸ εἶχε βάλει ἤδη ὁ Ρουσσὸ — κ' οἱ νεότεροι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα καὶ στὸ δικό μας τὸν αἰώνα, τὸ ξαναπιασαν μὲ διαφορετικὸ νόημα.

Ἡ ἔννοια ἔκλεινε μέσα δυὸ ἐκρηχτικὰ στοιχεῖα. Εἶταν πρῶτα γέννημα τοῦ ὀρθολογισμοῦ κ' ἔτσι βρισκόταν σὲ στενὴ συγγένεια μὲ ἀπαιτήσεις κοινωνικές, ἀδελφὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, τῆς καθολικῆς ψήφου, τῶν ἀνθρωπιστικῶν, τῶν ἀντιμιλιταριστικῶν καὶ ἀντιιμπεριαλιστικῶν καὶ πιὸ πέρα τῆς δικαιοσύνης στὸ οἰκονομικὸ ἔδαφος. Λοιπὸν τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα κι' ἡ ἀρχὴ τοῦ δικοῦ μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ δυνατὲς ἰμπεριαλιστικὲς ὁρμές. Ἡ προσπάθεια νὰ χωρίσουν τὶς δυὸ τάσεις, τὴν τεχνικὴ πρόοδο, ἀπὸ τὴν ἠθικὴ δὲν εἶχε ἐλπίδες γιὰ ἀπόλυτη ἐπιτυχία. Ἄρχισαν νὰ σκορποῦν θολούρα γύρω στὴν ἔννοια. Ὁ ἔκδηλος ἐχθρός της στάθηκε πάντα ὁ μυστικισμὸς στὶς διάφορες μορφές του. Ἡ πολεμικὴ πῆρε τόρα τὴ καμουφλαρισμένη μορφὴ τῆς κριτικῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ πίσω ἀπ' αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ, τῆς raison, ποὺ εἶχε γίνει τόσο ἀντιπαθητικὴ σὲ ὡρισμένες τάξεις ἀπὸ τὶς μέρες τοῦ Ρομπεσπιέρ, Ντουέμ, Ποανκαρέ, Λοροὰ καὶ παράλληλα ἐμφανίστηκε σὲ ἄλλες χῶρες, ποὺ ὁλοκληρώνονταν στὴ φιλοσοφία τοῦ Μπερκὸν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ἀπὸ τὴν ἄλλη —κάτι ἀπρόοπτο κι' ἀποκρουστικὸ γιὰ τοὺς λίγο πολὺ ἀνεύθυνους ἀστοὺς σοφοὺς — στὶς φαντασιοκοπίες γιὰ ράτσα καὶ τὴ μυθοπλαστία τοῦ 20ου αἰώνα ὅπως παρουσιάσθηκε σ' ἕνα ἔργο σὰν τοῦ Ρόζενμπεργ. Εἶναι αὐτὰ τὰ θέματα ποὺ πρέπει καὶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν σὲ πλάτος.

Σήμερα μὲ τὸ σώριασμα τῶν σκοτεινῶν συνωμοσιῶν σκορπάει κ' ἡ θολούρα ποὺ εἶχε τριγυρίσει τὴν εὐγενικὴ ἔννοια καὶ τὴν ὄχι λιγότερη εὐγενικὴ ὁρμὴ ποὺ ἐκείνη εἶναι ἡ ἔκφρασή της. Βλέπομε τόρα καθαρότερα, ὅσο κι' ἂν στὶς σκοτεινότερες μέρες δὲν εἴχαμε ἀφίσει νὰ θολώσει ἡ ματιά μας καὶ νοιώθομε πὼς πατοῦμε στερεότερα στὸ ἔδαφος, ποὺ θὰ δεχθεῖ τὴν καινούργια οἰκοδομή.

ΓΙΑΤΙ ΤΑ ΤΣΑΚΙΣΑΜΕ;

— Ποῦ τὸ τσάκισες αὐτὸ τὸ χέρι;
— Στὸ Μισολόγγι, μοῦ λέγει.
— Ποῦ τὸ τσάκισα ἐγὼ αὐτό;
— Στοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ.
— Γιατὶ τὰ τσακίσαμε;
— Γιὰ τὴ λευτεριὰ τῆς πατρίδος.
— Ποῦ 'ναι ἡ λευτεριὰ κ' ἡ δικαιοσύνη; Σήκω ἀπάνου!
Τὸν παίρνω καὶ πᾶμε καὶ τὸν ὀρκίζω.

('Από τ' «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη γιὰ τὸ 21 καὶ τὴ Βαυαροκρατία).

Ἡ ἱστορική μας σελίδα

ΤΑ ΝΑΥΠΛΙΑΚΑ ΤΟΥ 1862

Τοῦ Γιάννη ΚΟΡΔΑΤΟΥ

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1862 τὸ πολιτικὸ βαρόμετρο ἔδειχνε θύελλα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πολιτικὸς ὁρίζοντας ἀπ' τὸ 1859 ἦταν πολὺ συννεφιασμένος. Ἡ Αὐλὴ τοῦ Ὄθωνα μὲ τοὺς πολιτικοὺς αὐλόδουλους εἶχαν δημιουργήσει ἀφόρητη κατάσταση. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ποὺ τήνε διαχειρίζονταν οὐσιαστικὰ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία γιατὶ ὁ ἄντρας της ἦταν πνευματικὰ ἀνάπηρος,βρίσκονταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ πανελλήνια αἰσθήματα κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ τρομοκρατία μέρα μὲ τὴν ἡμέρα καταπίεζε ὅλο καὶ πιὸ πολὺ τὴν ἀντιπολίτευση καὶ τὶς λαϊκὲς μάζες ποὺ ζητοῦσαν νὰ λειτουργήσῃ τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοί.Ὁ Ὄθωνας καὶ ἡ κλίκα του εἶχαν μπλεχτεῖ στὰ δίχτυα τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς καὶ μὲ αὐταρχικὰ μέσα πνίγοντας τὴ φωνὴ τοῦ Ἔθνους ἀκολουθοῦσαν τὶς συμβουλὲς ποὺ δίνονταν ἀπὸ τὴ Βαυαρία καὶ τὴ Βιέννη. Ἐνῶ ὑπῆρχαν εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ νὰ λυθοῦν οἱ ἐθνικοὶ πόθοι τοῦ ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ, τὸ Παλάτι δὲ συμμορφώθηκε μὲ τὶς ὑποδείξεις τῆς γαλλικῆς καὶ ρωσσικῆς πολιτικῆς ἀλλ' ἔγινε ὄργανο τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ἄγγλων. Ὁ Ἄγγλος πρέσβυς ὅσο κι' ἂν κρατοῦσε ἐπιφυλακτικὴ στάση ἀπέναντι στὸν Ὄθωνα, ἐπειδὴ ἔβλεπε πὼς ἂν ὁ Ἕλληνας βασιλιᾶς ἐγκολπώνονταν τὴν ἀντιπολίτευση, θὰ ἔπρεπε νὰ μπεῖ τὸ ζήτημα τῆς προσάρτησης τῶν Ἑφτανήσων στὴν ἡμερήσια διάταξη, ἀπ' τὰ παρασκήνια ἔσπρωχνε τὸν Ὄθωνα στὰ ἀντιλαϊκά καὶ ἀπολυταρχικά του φερσίματα. Ἡ πολιτικὴ τοῦ «διαίρει καὶ βασίλευε» ἦταν τὸ ὑπέρτατο δόγμα τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας στὴν πολυτάραχη ἐκείνη περίοδο τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας.

Μπροστὰ στὴ τέτοια κατάσταση μερικοὶ πολιτικοὶ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἔνδοξο ναύαρχο Κανάρη ἀγωνίστηκαν γιὰ νὰ φέρουν τὴν Αὐλὴ στὸν ἴσιο δρόμο καὶ ν' ἀποκαταστήσουν τὶς λαϊκὲς ἐλευθερίες.Πρωτοπορεία ὅμως στὴν ἀντιπολιτευτικὴ κίνηση στάθηκεν ἡ νεολαία καὶ μερικοὶ φωτισμένοι δημοσιογράφοι μὲ ὄργανο τὴν ἐφημερίδα «Μέλλον τῆς Πατρίδος».

Κοντὰ δυὸ χρόνια βάσταξεν ὁ ἀγώνας τοῦ λαοῦ ὡς ποὺ νὰ δικαιωθοῦν οἱ ἀξιώσεις του καὶ νὰ διωχτῆ ὁ Ὄθωνας. Μέσα στὰ χρόνια αὐτὰ γράφτηκαν οἱ ὡραιότερες σελίδες τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας βαμένες μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ στὴ μεγαλειώδικη ἀντίστασή του ἐνάντια στὸ δεσποτισμὸ ἑνὸς βασιλιᾶ ποὺ καταπάτησε τὸ Σύνταγμα καὶ γέμισαν τὶς φυλακὲς ἀπὸ τὸ ἄνθος τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας καὶ τὰ καλύτερα καὶ πιὸ προοδευτικὰ στελέχη τοῦ πολιτικοῦ κόσμου.

Τὸ πρῶτο προανάκρουσμα τῆς λαϊκῆς ἐξέγερσης ἦταν τὰ σκιαδικὰ (10 τοῦ Μάη 1859), ἔτσι ὀνομάστηκεν ἡ πρώτη λαϊκὴ ἐξόρμηση γιὰ τὶς δημοκρατικὲς ἐλευθερίες μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς φοιτητές.Ἀπὸ τότε εἶχε ριχτεῖ ὁ κύβος. Ἡ ἀντιπολίτευση τὸ πῆρε ἀπόφαση νὰ ὀργανωθεῖ καὶ ν' ἀντιτάξει βία στὴν αὐλικὴ τρομοκρατία. Οἱ πιὸ θερμόαιμοι μάλιστα ἀπ' τὴ σπουδάζουσα νεολαία ἀποφάσισαν νὰ δολοφονήσουν τὴ βασίλισσα Ἀμαλία, τὴν Ἄγαινα ὅπως τὴν ἀποκαλοῦσαν. Ἡ ἀπόπειρα ἔγινε στὶς 6 τοῦ Σ)βρη 1861 μὰ δὲν πέτυχε. Ὁ ἀναβρασμὸς ἔτσι ἔγινε πιὸ μεγάλος καὶ ἡ τρομοκρατία ἁπλώθηκε παντοῦ.

Ἐκεῖ ποὺ ἔφτασαν τὰ πράγματα δὲν χωροῦσε πιὰ καμμιὰ ὑποχώρηση. Ἔπρεπε νὰ χτυπηθεῖ ἡ ἀντιδραστικὴ μειοψηφία ποὺ καταπίεζε τὸ λαὸ καὶ ἀπεμπολοῦσε τὶς δίκαιες ἐθνικὲς διεκδικήσεις του. Οἱ νέοι ἀξιωματικοὶ στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία τάχτηκαν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀντιπολίτευσης καὶ σ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδας εἶχαν ἱδρυθεῖ συνωμοτικὲς ἑταιρεῖες. Στ' Ἀνάπλι ὅμως οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἦταν πιὸ καλὰ ὀργανωμένοι. Ἐκεῖ οἱ πιὸ πολλοὶ δικηγόροι, οἱ ἐπιστήμονες γενικὰ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ λαοῦ καὶ φανατικοὶ ὑπερασπιστὲς καὶ κήρυκες τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν. Τὸ σπίτι τῆς Καλλιόπης Παπαλεξοπούλου ἦταν τὸ κέντρο τῆς ἐπαναστατικῆς ὀργάνωσης. Ἐκεῖ μαζεύονταν οἱ σπουδαιότεροι ἡγέτες τῆς ἀντιπολίτευσης, ὁ Γ. Πετιμεζᾶς, Γρ. Δημητριάδης,Π. Μαυρομιχάλης, Σπυρ. Ζαβιτσῶνος καὶ οἱ στρατιωτικοὶ Δ. Γρίβας καὶ Ἀρτέμης Μίχος. Ἡ Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου γυναῖκα προικισμένη μὲ μεγάλη μόρφωση καὶ πολλὴ ζωντάνια, ἦταν ἡ ἐμπνευσμένη δημοκράτισα ποὺ μὲ τὴν εὐγλωττία καὶ τὴν πειστικότητά της ἔδινε τὴ σωστὴ γραμμὴ στὶς συζητήσεις ποὺ γίνονταν.

«Χρειάζεται θάρρος — τόνιζε — κι' ἀποφασιστικότητα. Ὁ καιρὸς δὲν μᾶς περιμένει. Τ' Ἀνάπλι πρέπει νὰ σηκωθῆ πρῶτο. Κι' ἂν δὲν νικήσουμε θὰ δημιουργήσουμε τὶς προϋποθέσεις γιὰ ἕνα καλλίτερο μέλλον τῆς χώρας μας. Τὸ στάδιο τῆς προπαγάνδας πέρασε. Εἶναι καιρὸς νὰ δράσουμε πέρνοντας τὰ ὅπλα καὶ χτυπώντας τὸν τύραννο. Ὁ λαὸς παντοῦ εἶναι μαζύ μας καὶ θὰ σπάσουμε τὴν τρομοκρατία τῆς Ἄγαινας καὶ θὰ σαρώσουμε τοὺς μπράβους τοῦ κοφοῦ Βαυαροῦ...».

Κ' εἶχε δίκιο. Σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα τραγουδοῦσαν τὸ ἐπαναστατικὸ ἐμβατήριο:

"Εως πότε ἡ ξένη ἀκρίδα
ἕως πότε κουφὸς Βαυαρὸς
νὰ ζημιώνει τὴ δόλια πατρίδα
ἐγερθῆτε ἀδέλφια κι' ἐμπρός:
Ἀδελφὸς ἀδελφὸ νὰ σπαράζῃ
καὶ πατέρας τὸ γυιὸ νὰ κτυπᾶ
καὶ ὁ φίλος τὸ φίλο νὰ σφάζῃ
οὔδ' ἡ τίγρις αὐτὴ τὸ βαστᾶ.

Ὅσο κι' ἂν ἦταν ἄτεχνοι οἱ στίχοι τῆς ἑλληνικῆς μασσαλιώτιδας τοῦ 1859 - 1862, ἀντηχοῦσαν βαθειὰ στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τόνε συνέπαιρναν.

Ὅλα λοιπὸν ἦταν ἕτοιμα καὶ χρειάζονταν τὸ σύνθημα τῆς ἐξέγερσης. Κι' αὐτὸ ἀκούστηκε ἀπ' τ' Ἀνάπλι.

Πρῶτο σήκωσε τὴ σημαία τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν τὸ τάγμα τοῦ Ἀρτέμη Μίχου τὴ νύχτα τῆς 31 τοῦ Γενάρη πρὸς τὰ ξημερώματα τῆς 1ης τοῦ Φλεβάρη (1862). Οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι ἀποφυλακίστηκαν τὴν ἴδια στιγμὴ καὶ τὸ πρωῖ στὴν πλατεῖα τ' Ἀναπλιοῦ στρατὸς καὶ λαὸς μέσα σὲ πανδαιμόνιο λαϊκῶν ἐκδηλώσεων, ὕψωσαν τὴ σημαία τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ στιγμὴ ἦταν συγκινητικὴ ὁ λαὸς ἔκλαιε κι' ὁ στρατὸς ὁρκίζονταν νὰ μὴν καταθέσει τὰ ὅπλα ἂν δὲν ἀποκατασταθεῖ ἡ τάξη καὶ ἡ εὐνομία κι' ἂν δὲν λειτουργήσουν οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοί. Ἀμέσως τότε πιάστηκαν καὶ φυλακίστηκαν τὰ ὄργανα τῆς ὀθωνικῆς κλίκας καὶ οἱ διῶχτες τοῦ λαοῦ. Δηλαδὴ ὁ εἰσαγγελέας Ἐφετῶν, ὁ φρούραρχος καὶ δυὸ τρεῖς ἀντιδραστικοὶ ἀξιωματικοί. Τὴν ἴδια ὥρα συστήθηκε «Προσωρινὴ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ γενικῆς ἀσφαλείας Ἐπιτροπή», ποὺ ἔβγαλε μιὰ προκήρυξη ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ ποὺ ἐξηγοῦσε τοὺς λόγους τῆς ἐξέγερσης καὶ στὴν ὁποία διατυπώνονταν τὰ αἰτήματα τοῦ λαοῦ καὶ στρατοῦ. Αὐτὰ ἦταν:

«Ἡ κατάλυσις τοῦ συστήματος τῆς νοθεύσεως τῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἡ εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κράτους Ἐλευσὶς ἀνδρῶν ἐναρέτων καὶ ἐχόντων τὴν θέλησιν ἀνοθεύτως νὰ πραγματοποιήσωσι τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας. Ἡ διάλυσις τῆς ὑπαρχούσης Βουλῆς ὡς μὴ ἀποτελούσης ἐκ τῆς τοῦ λαοῦ ἐλευθέρας ἐκλογῆς: Ἡ σύγκλησις Ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνους διὰ τὴν λύσιν τῶν ἐθνικῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα κρατοῦσι μετέωρον τὴν τύχην τοῦ Ἔθνους».

Σὲ λίγο βγῆκε καὶ μιὰ ἄλλη προκήρυξη. Ἔπρεπε ἡ Ἐπανάσταση νὰ δηλώσῃ φανερὰ πὼς δὲν ἦταν τοπικὸ κίνημα μὰ πανελλαδικὸ γι' αὐτὸ στὴν προκήρυξη αὐτὴ καλούντανε ὁ λαὸς τῆς Ἀργολίδας καὶ τοῦ Μωριὰ νὰ μαζευτῆ στὸν κάμπο τοῦ Ἄργους κι' ἀπεκεῖ νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ καταλύσουν τὴν τυραννίδα.

Τὴν ἄλλη μέρα καὶ στὶς 3 τὸ ἀπομεσήμερο ὁ στρατὸς παρατάχτηκε καὶ πάλι στὴν πλατεῖα ὅπου δόθηκε τοῦτος ὁ ὅρκος:

«Ὀρκίζομαι ἐπὶ τῶν σημαιῶν νὰ μὴ ἐγκαταλείψω αὐτὰς οὐδὲ νὰ καταθέσω τὰ ὅπλα πρὶν πραγματοποιηθῆ ἐντελῶς ὁ ἐθνικὸς σκοπός, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ὡπλίσθην· ὀρκίζομαι προσέτι νὰ ὑπακούω ἐντελῶς εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὑπὲρ εὐδώσεως τῶν εὐχῶν τοῦ Ἔθνους ἀγωνιζομένων».

Ἄρχισαν τότε νὰ κατατάσσονται ἐθελοντὲς στὸ στρατό. Ἀνοίχτηκαν οἱ ὁπλοθῆκες καὶ τ' Ἀνάπλι βρίσκεται ἐπὶ ποδὸς πολέμου. Συστήθηκε μάλιστα καὶ Πολιτοφυλακὴ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Κ. Λώρη φημισμένο παλληκάρι καὶ βγῆκε καὶ ἐφημερίδα «Ὁ Συνταγματικὸς Ἕλλην» μὲ διευθυντὴ τὸ Θ. Φλογαΐτη.

Στὸ Ἄργος ἔγιναν κι' ἐκεῖ τὰ ἴδια. Ἡ Μεσσηνία ἦταν στὸ ποδί. Ἡ Τριπολιτσὰ τὸ ἴδιο. Ἡ Πάτρα φλέγονταν ἀπὸ ἐπαναστατικὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ φαίνονταν πὼς οἱ φλόγες τῆς Ἐπανάστασης θ' ἀπλώνονταν σ' ὅλο τὸ Μωριά. Ὅπως εἶχε συμφωνηθῆ ὅμως ἔπρεπε νὰ ξεσηκωθῆ ὕστερα ἀπ' τ' Ἀνάπλι ἡ Μάνη, μὰ ὁ Περικλῆς καὶ Ἀντώνης Μαυρομιχάλης ἂν καὶ ἦταν μυημένοι δὲν πῆραν τὰ ὅπλα γιατὶ πληρώθηκαν καὶ ἔγιναν ἀπ' τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη βασιλόδουλοι. Ἡ προδοσία τους ἔκανε τοὺς συνταγματικοὺς καὶ ἀντιβασιλικοὺς τοῦ Μωριὰ νὰ κρυώσουν καὶ ν' ἀποχητευθοῦν. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, μέλος τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, ἄμα ἔμαθε τὴν προδοσία τῶν συγγενῶν του τοὺς ἔστειλε μιὰ ὕβριστικὴ ἐπιστολὴ στὴν ὁποία μαζὶ μὲ ἄλλα ἔγραφε: «Ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διακηρύττω τὴν ἐπιορκίαν, τὴν ἀνανδρίαν καὶ ἀτιμωσύνην σας».

Ἀπό τὸν ἀγῶνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ

Λαϊκὲς ἀφηγήσεις

ΑΛΒΑΝΙΑ

Τούτη ἡ σελίδα θὰ ἔχει τὶς διηγήσεις τῶν λαϊκῶν ἀγωνιστῶν ποὺ παλέψανε γιὰ τὴ λευτεριά. Στρατιῶτες τοῦ Ἀβανικοῦ μετώπου, ναῦτες ποὺ κυνηγοῦσαν τὸν ἐχθρὸ τέσσερα χρόνια σ' ὅλες τὶς θάλασσες, στρατιῶτες κι' ἀεροπόροι ποὺ πολεμήσανε στὴν Ἀφρική, ἀντάρτες τοῦ βουνοῦ κι' ἀγωνιστὲς τῆς πόλης ὅλους θὰ τοὺς ἀκούσουμε. Κι' ὅσα αὐτοὶ θὰ ἐιστοροῦνε θὰ τὰ γράφουμε πιστὰ δίχως διορθώματα. Ἡ φωνὴ τῶν ἀγωνιστῶν θὰ φτάνει στοὺς ἀναγνῶστες δίχως νὰ ἔχει ἀλλαχτεῖ καθόλου. Κι' αὐτὲς οἱ διηγήσεις θὰ δίνουνε στὸν ἱστορικό, ποὺ θὰ θέλει νὰ γράψει γιὰ τοῦτα τὰ ἡρωϊκὰ τὰ χρόνια μας, στοιχεῖα κι' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τῆς ἐποχῆς μας. Γιατὶ τοῦτα τὰ κομμάτια, ἀληθινὰ εἶνε τόσο ζωντανὰ ποὺ θαρρεῖς πὼς νοιώθεις ὅλα ὅσα γινῆκαν, σὰν νὰ βρισκόσουν καὶ σὺ ἐκεῖ.

Μὰ ἐξὸν ἀπ' αὐτὸ τοῦτα τὰ κομμάτια θὰ δώσουν καὶ σὲ μᾶς ξεχωριστὴ χαρὰ μὲ τὴ λαγαράδα τους, τὴ δροσιά τους καὶ τὸν ψηλὸ ἡρωϊκό τους τόνο. Μέσα σ' αὐτὰ θὰ ἰδοῦμε τὸ καθάριο μυαλό, τὴν ἀνθρωπιὰ τοῦ ἀρχοντολαοῦ μας. Γερὰ ἀρχιτεκτονημένα μὲ μεγάλες γραμμὲς καὶ τόσες λεπτομέρειες ὅσες χρειάζονται γιὰ νὰ φωτίσουνε τὸ θέμα, δίχως τίποτε τὸ περιττό, μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ συγκεκριμένου, βγάζουν τὰ πιὸ ἁπλᾶ γενικὰ συμπεράσματα.

Ὁ Ἑλληνικός μας λαὸς εἴτε μιλάει τὴ γλῶσσα τοῦ Ὁμήρου, εἴτε τοῦ Θουκιδίδη, εἴτε τῶν Ἀλεξαντρινῶν, εἴτε τοῦ Εὐαγγελίου, εἴτε τῶν Βυζαντινῶν, εἴτε τὴ δημοτική, εἴτε τὴ σημερινὴ μπασταρδεμένη τῶν ἐφημερίδων, καταφέρνει πάντοτε νὰ ἔχει τὴν κλασικὴ ἁπλότητα καὶ σταθερότητα, καὶ νὰ βλέπει τὴ ζωὴ πέρα γιὰ πέρα ἰσορροπημένα. Ὑστερισμούς, παχειὰ λόγια, ψεύτικα συναισθήματα, ρομαντισμούς, ἀπογοήτευση δὲν θὰ συναντήσουμε πουθενά. Ἀγάπη γιὰ τὴ ζωή, αἰσιοδοξία κυριαρχεῖ ὁλοῦθε καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας. «Ἔχασα τὸ χέρι μου», «τὸ πόδι μου», τὸ λένε ἔτσι χωρὶς φασαρίες. Τὸ χάσαν πάνω στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ λευτεριά, αὐτὸ τοὺς φτάνει. Δὲ μετανοιώνουν.

Ὅσο γιὰ δ.δάγματα κάθε φορὰ ἔχουμε νὰ πέρνουμε πολλά. Λογῆς - λογῆς Ἕλληνες θὰ μιλήσουν κι' ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὸν τόπο ὅπου ἀνατράφηκε, ἀνάλογα μὲ τὴ μόρφωσι καὶ τὸ ἐπάγγελμά του θὰ μᾶς δίνει καινούργιες καὶ διαφορετικὲς ἀπόψεις. Σήμερα μποροῦμε νὰ ποῦμε τοῦτο μονάχα πὼς ἡ γλῶσσα τῶν ἐφημερίδων καὶ τοῦ στρατοῦ ἔχει καταστρέψει τὸ γλωσσικὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ τῆς πόλης. Σήμερα δὲν μποροῦν πιὰ νὰ βρεθοῦν Μακρυγιάννηδες, τὸ γλωσσικὸ αἴσθημα στὴν πλειοψηφία του ἔχει διαστρεβλωθεῖ. Αὐτὸ εἶνε πραγματικότητα ποὺ πρέπει νὰ σκεφτοῦμε πολλά.

ΑΦΗΓΗΣΗ ΦΑΝΤΑΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟ

«Στὶς 17 τ' Ἀπρίλη βρίσκομαι στὸ 34ο Σύνταγμα — λόχο μηχανημάτων. Τὸ Σύνταγμα βρισκόταν σὲ ἀνάπαυσι. Καὶ ἔρχεται ὁ Δεμέστιχας, διοικητὴς τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ. Καὶ καλεῖ τὸ Σύνταγμα. Καὶ βγάζει λόγο λέγοντάς μας ὅτι ποέπει νὰ πειθαρχήσουμε στοὺς ἀξιωματικούς μας καὶ στὶς διαταγὲς τῶν ἀνωτέρων. Καὶ μόλις τελείωσε ἡ συγκέντρωση τοῦ Συντάγματος, μὲ διαταγὴ τοῦ Συντάγματος κατόπι νὰ πᾶμε στὸ Μαλεσπάτι ν' ἀντικαταστήσουμε δύο Συντάγματα, συγκεκριμένα τὸ 80ο καὶ τὸ 40ο Εὐζώνων ποὺ εἶχε ἐξασθενίσει λόγω τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν στερήσεων.

Ξεκινήσαμε στὶς πέντε ἡ ὥρα τὸ ἀπόγεμα, ἀνεβαίνοντας τὸ τεράστιο αὐτὸ ὕψωμα τοῦ Μαλεσπάτι. Στὴ μιὰ ἡ ὥρα τὰ μεσάνυχτα ἀπὸ τὴν πολλὴ κούραση τῶν ἀνδρῶν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴ χιονοθύελλα ἐχάσαμε τὴν ἐπαφὴ ὁ ἕνας λόχος μὲ τὸν ἄλλον καὶ οἱ στρατιῶτες μεταξύ τους· καὶ μείναμε τρεῖς φαντάροι τοῦ λόχου γιὰ νὰ κατασκηνώσουμε μέχρι νὰ ξημερώση γιὰ νὰ βροῦμε τὸ λόχο μας.

Τὸ πρωὶ βαδίσαμε πρὸς ἀνεύρεση τοῦ λόχου μας, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν μπορούσαμε νὰ τὸν βροῦμε. Καὶ μείναμε σὲ κάτι πυροβολεῖα ποὺ ἦταν ἐκεῖ πέρα, μέσα στ' ἀμπριά τους ποὺ εἶχε καὶ τηλέφωνο. Καὶ χτυπάει τὸ κουδοῦνι τοῦ τηλεφώνου καὶ ζητοῦσε ἕνας λοχαγὸς τοῦ μαχομένου τμήματος νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν ὅσο τὸ δυνατὸν γρηγορώτερα, γιατὶ δὲν μποροῦσαν νὰ συνεχίσουν οἱ στρατιῶτες του μετὰ τὴν ἐξάντληση ποὺ εἶχανε.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ φαντάροι ποὺ εἶχαν χάσει κι' αὐτοὶ τὴν ἐπαφή τους σὰν κ' ἐμᾶς, ἀνεβαίναν γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ τὸν δικό μας. Ἀλλὰ ἡ χιονοθύελλα ἦταν τόσο πυκνή, ὥστε οἱ φαντάροι ἔπεφταν κάτω κ' ἔκλαιγαν, γιατὶ δὲν μποροῦσαν νὰ σηκωθοῦν. Ἐμεῖς ποὺ τοὺς ἀκούγαμε ὅμως δὲν μπορούσαμε νὰ τοὺς βοηθήσουμε, γιατὶ καὶ μεῖς βρισκόμαστε στὴν ἴδια κατάσταση.

Σὲ ἐρώτησή μας, ἕνας ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, ἂν ξέρει γιὰ τὸ λόχο μας, μᾶς εἶπε ὅτι ἐπέστρεψε πίσω, κι' ὅτι μόνο ἕνα τάγμα τοῦ Συντάγματός μας τὸ ΙΙ συγκεκριμένα πῆρε μέρος στὴ μάχη. Πήγαμε καὶ βρήκαμε τὸ λόχο ποὺ ὁπισθοχωροῦσαν, καὶ μᾶς εἶπε θὰ πᾶμε νὰ κρατήσουμε ἄμυνα στὸ μοναστήρι.

Καὶ τὴν ἑπομένη στὶς τρεῖς τὸ ἀπόγευμα εἶχε γίνει γενικὴ ὀπισθοχώρηση· ὑπερασπίζοντάς την ἐρρίξαμε περίπου πενῆντα βλήματα ὅλων, καὶ μόλις σκοτείνιασε, ὀπισθοχωρήσαμε καὶ μεῖς κατευθυνόμενοι γιὰ τὸ γεφύρι τῆς Κακαβιᾶς.

Παίρνουμε διαταγὴ τοῦ λόχου νὰ φορτώσουμε τοὺς γυλιούς μας κι' ὅτι ἄλλο δὲν ἦταν ἀπαραίτητο στὰ μουλάρια, καὶ μείναμε μεῖς νὰ συνεχίσουμε τὴν ἄμυνα.

Οἱ Ἰταλοὶ ὅμως ἔφθασαν στὴν Κακαβιὰ τὴν Κυριακὴ τ' ἀπόγεμα τοῦ Πάσχα. Ἄρχισε ἡ μάχη. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐνεφανίσθησαν καὶ νερμανικὰ στούκας, καὶ μᾶς βομβάρδιζαν συνέχεια, μαζὶ μὲ Ἰταλικά. Τὴ Δευτέρα τὸ ἀπόγεμα τοῦ Πάσχα, κάνουν ἐπίθεση οἱ Ἰταλοὶ γιὰ νὰ περάσουν τὰ σύνορα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχαν, γιατὶ ὅλα μας τὰ ὅπλα μικρὰ καὶ μεγάλα ἦταν σὲ δράση. Καὶ ἀκούγαμε τοὺς Ἰταλοὺς ἐμεῖς ποὺ φώναζαν στὴν ἐπίθεσή τους «Ἀβάντι Ἰτάλια». Δὲν μᾶς διέφευγε ὅμως ἀπὸ τὰ μάτια μας, ποὺ οἱ Ἰταλοὶ πετιόντουσαν στὸν ἀέρα ἀπὸ τὰ πυροβόλα τοῦ πεδινοῦ.

Στὶς ἐννέα ἡ ὥρα βράδυ, ἐκεῖ ποὺ ρίχναμε βλήματα συνέχεια, ἀκοῦμε τὴ σάλπιγγα μὲ σιγανὸ ρυθμὸ νὰ παίζει: «πάψατε πῦρ, πάψατε πῦρ». Ἡ συγκίνηση τῶν στρατιωτῶν δὲν περιγράφεται, γιατὶ ἀκόμα δὲν εἴχαμε καταλάβει τὴν ἔννοια τοῦ σαλπίγματος. Καὶ ἔρχεται ὁ διμοιρίτης μας καὶ μᾶς λέει: «Παιδιὰ μετὰ λύπης μου, ὁ πόλεμος ἐτελείωσε, διότι ὑπογράψαμε ἀνακωχή. Καὶ θὰ φύγουμε τώρα, νὰ πᾶμε στὰ σπίτια μας. Καὶ γὼ ποὺ θὰ πάω στὸ χωριό μου», ἔτσι εἶπε ὁ λοχαγός, «θὰ πάω κατ' εὐθεῖαν στὴν ἐκκλησία νὰ χτυπήσω τὴν καμπάνα πένθιμα».

Καὶ ξεκινήσαμε πιὰ γιὰ τὰ σπίτια μας, καὶ μόλις βγήκαμε στὸ δρόμο εἴδαμε τοὺς Γερμανάραδες νὰ κατεβαίνουν μὲ μοτοσυκλέτες καὶ μηχανοκίνητα. Καὶ μόλις φθάσαμε στὰ Γιάννενα μᾶς εἶπαν ἀπὸ τὸ λόχο, νὰ παραδώσουμε τὰ ὅπλα, γιατὶ αὐτὸ ἔλεγε ἡ ἀνακωχή.

Χωρὶς νὰ παραληφθεῖ ὅμως αὐτό: τὶς ἕξη μέρες αὐτὲς ποὺ χρειασθήκαμε ἀπὸ τὴν Κακαβιὰ μέχρι τὰ Γιάννενα εἴχαμε πάρει μόνο μιὰ φορὰ συσσίτιο μακαρόνια νερόβραστα. Καὶ χωρὶς κουβέρτα καὶ ἀντίσκηνο, γιατὶ τὰ εἴχαμε παραδώσει σύμφωνα μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ λόχου.

Συνεχίσαμε τὴν πορεία μας, φθάσαμε στὸ Ἀγρίνιο πεινασμένοι. Ζητήσαμε ἀπὸ τὸν ἐφοδιασμὸ τοῦ Ἀγρινίου νὰ μᾶς δώσουν τρόφιμα. Ἀλλὰ οἱ ἀξιωματικοὶ μᾶς ἀνήθηκαν καὶ χρησιμοποιήσαμε βία στὶς ἀποθῆκες, ὅπου καλέσαν τοὺς Γερμανοὺς καὶ σκοτώσαν ἕνα στρατιώτη Ἕλληνα».

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΕΜΠΡΟΣ ΣΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν 3η σελίδα)

σὲ Κακό. Ἀλλ' οἱ λαοὶ δὲν κρίνονται μονάχα ἀπ' τὶς στιγμὲς αὐτές. Ἔτσι ἴσως θἄπρεπε νὰ κρίνονται οἱ ἡγέτες του καὶ μόνο. Καὶ σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο, — προπάντων ἀπὸ τώρα καὶ μπροστὰ — οἱ πνευματικοί του ἡγέτες. Καὶ νομίζω νἆναι ἡ ὥρα στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ διευκρινίσουμε τὸ ἄλλο σκέλος ἀπ' τὸ ἐρώτημά Σας: «Ποιά πιστεύω ὅτι πρέπει νἆναι ἀπέναντι τοῦ λαοῦ μας ἡ εὐθύνη τῶν πνευματικῶν του ἀνθρώπων στὸ ἄμεσό μας μέλλον.»

Κι' ἀπαντῶ: Τεράστια. Γιατὶ ἂν τώρα ἐπὶ πέντε χρόνια, ὁ λαός μας ἀγωνίστηκε, ὡς δὲν ἀγωνίστηκε ἴσως ἄλλος — γιὰ ὅλα ἀπόλυτα τὰ τίμια κ' ἱερὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κι' Ἀνθρωπισμοῦ μας, ποῦ οἱ θυσίες κ' οἱ προσφορὲς τοῦ ἀπύθμενού του ἡρωϊκοῦ ὑποσυνείδητου θὰ βροῦνε μιὰν ὑπεύθυνη δικαίωση καὶ μιὰ πλέριαν ἀνταπόκριση, ὅσο στὸν ἀληθινὰ καθοδηγητικὸν ἀγῶνα τῶν πραγματικῶν πνευματικῶν του στελεχῶν; Ποῦ, ἡ φοβερή, ἡ γιγάντια δίψα του γιὰ ἀληθινὴν Ἐλευθερία, θὲ νἄβρει τὶς ἀντάξιες ἄραγε πηγὲς νὰ ξεδιψάσει; Μήπως τάχατε στὴ «φιλολογικὴν» ὑμνητικὴ ἐξιστόρηση αὐτῶν τῶν ἰδίων ἡρωϊσμῶν του; Μήπως στὴν ἀνεκδοτολογικὴ συγκέντρωση τῶν ἄπειρων μορφῶν ἀντίδρασης ποὺ πῆρεν ἀντικρὺ στὰ γεγονότα, τὰ ἐμπόδια, τὰ μαοτύρια καὶ τὰ πράγματα, ἡ ἀληθινὰ ἐπική του ὁρμηλασία; Ἡ μήπως, γιὰ νὰ ἐξηγούμαστε ἀνδρικὰ καὶ καθαρά, μονάχα σὲ μιὰ κἄποια βιωτικὴ ἰσορρόπηση, ὅσων ἀπομένουνε ἀπὸ τὸ λαὸν αὐτό, πάνω στὴ φλούδα τῆς ἀσύγκριτης ἐτούτης γῆς; Ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ βεβαιώσει, πὼς αὐτὰ ἀνταποκρίνονται οὐσιαστικὰ στὸ βάθος καὶ τὴ δίψα τοῦ γιγάντιου λαϊκοῦ Ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ ὑποσυνείδητου; Ἀσφαλῶς κανένας!

Στὴν ὑπέρτατη καὶ σύγχρονο αὐτὴ ἔξοδο τοῦ ὑποσυνείδητου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς ἀναζήτηση τῆς καθαρῆς, τῆς ζωντανῆς, πνευματικῆς, πολιτειακῆς, κοινωνικῆς καὶ γενικὰ δημιουργικῆς του Ἐλευθερίας, ἀναντίρρητα χρειάζεται κἄτι ἄλλο: Χρειάζεται ἕνα ὄργανο ὑπεύθυνο τῆς ὅλης του Ἱστορικῆς προαγωγῆς, μιὰ κεντρικὴ καὶ ὑπεύθυνη πνευματικὴ πρωτοπορεία ποὺ ν' ἀναλάβει νὰ τὸν ὁδηγήσει πρὸς τοὺς νέους του φωτεινοὺς προορισμούς. Οἱ ὑπεύθυνοι ἂς ἀπαντήσουν. Ὄχι ὅμως μὲ ὑποσχέσεις καὶ μέ λόγια, ἀλλὰ δουλεύοντας, εἴτε μαζί, εἴτε χώρια, ἀλλὰ νύχτα πιὰ καὶ μέρα γιὰ τὸν ὕψιστον αὐτὸ σκοπό, σκληρά. Ἡ μεγάλη ὥρα ἔχει σημάνει πιά. Ὅσο γιὰ μένα, ἀγαπητέ μου φίλε, ἐνῶ δουλεύω ἐδῶ στὴ μοναξιὰ ποὺ μηῦρατε, ὅπως μπορῶ κ' ἐγὼ μὲ τὶς δυνάμεις μου κι' ἀκοίμητα γιὰ τοῦτο τὸ σκοπό, νιώθω ἀπὸ τώρα τὴ χαρὰ πὼς θὲ νὰ μπῶ, ὡς ἐλπίζω, σύντομα σ' ἕνα κοινὸ πνευματικὸν ἀγῶνα, μ' ὅλους μας τοὺς ἄλλους ζωντανοὺς καὶ ὑπεύθυνους πνευματικοὺς συντρόφους, καὶ ἡ χαρὰ αὐτὴ μὲ πλημμυρίζει, γιατὶ μπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια μου διαβαίνει κι' ὅλας ἡ ἀτσαλένια ἀστραπὴ μιᾶς καθαρῆς μελλοντικῆς μας Νίκης, Νίκης ὄχι τόσον ἰδικῆς μας, ὅσο Νίκης πλέον ὁλόκληρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Αὐτὰ μᾶς εἶπε ὁ ποιητής. Σὲ λίγο χωριστήκαμε. Πήραμε τὸ δρόμο μελετῶντας, βαθιὰ μέσα μας, τὰ λόγια του.

Μ. Α. Μ.

Τὸ ἑλληνικὸ ἀφήγημα

ΤΟΥΡΚΟΛΙΜΑΝΟ

Τοῦ Ἠλία ΒΕΝΕΖΗ

Βράδιαζε. Τὰ σύννεφα πέρα ἀπ' τὴ Σαλαμίνα χάναν σιγὰ-σιγὰ τὰ τελευταῖα χρυσὰ χρώματα, ὁλοένα γίνονταν σκοῦρα. Ἡ μπουκαδούρα ἔφερνε μὲς στὸ λιμάνι λίγο κύμα. Οἱ ψαροποῦλες μιὰ-μιὰ σαλπάριζαν, ἄσπρες, κίτρινες, πράσινες-φιγοῦρες ἀνάλαφρες μὲς τὰ χρώματα τοῦ διαστήματος. Οἱ ψαράδες ποὺ δὲν ἦταν νὰ ρίξουν τὰ δίχτυα ἢ τὰ παραγάδια τους σιγουρέρναν τὸν κάβο ποὺ ἦταν δεμένες οἱ βάρκες τους στὴ στεριά, παίρναν τὰ κουπιὰ στὸν ὦμο καὶ τραβοῦσαν γιὰ τὰ καλύβια τους. Ἕνα τσοῦρμο μωρὰ ξιπόλυτα παῖζαν στὴν ἀκρογιαλιά, κυνηγιόντανε κάνοντας μεγάλο πατιρντί. Σκάλωναν πάνου στὸ καινούργιο σκαρί, τὸ στημένο στὸν ταρσανά, τὸ καΐκι τοῦ καπτὰ-Μανόλη. Τρέχαν ἀπὸ πρύμη σὲ πλώρη, πέφταν, τσίριζαν. Ὁλοένα μερεμιτιζόταν τὸ καινούργιο σκαρί. Θὰ γινόταν τρεχαντήρι. Ὅτι τοῦ εἶχαν περάσει τὸ μίνιο. Ἕνας μικρὸς ξυλένιος σταυρὸς στὴν πλώρη του — νὰ φωτίζει ὁ Χριστὸς τοὺς μαστόρους γιὰ νὰ δώσουν καλὸ πλεούμενο τὰ κύματα. Μύριζε κατράμι καὶ σάπιο φύκι γύρω.

Ἕνας ἄνθρωπος καθισμένος σὲ μιὰ πέτρα, στ' ἀκρογιάλι, κοίταζε. Εἶναι ψηλός, ξερακιανός, τὰ μαλλιά του πολὺ πυκνά, γκρίζα, ἀχτένιστα. Τὸ μοῦτρό του αὐλακωμένο ἀπὸ χαρακιὲς ἔχει μεγάλα γένια, βρώμικα. Τὸ ζερβὶ αὐτί του εἶναι κομμένο. Γιὰ νὰ τὸ κρύβουν τὰ μαλλιά του κατεβαίνουν πυκνὰ ἐκεῖ καὶ τὸ σκεπάζουν. Δὲν εἶναι ντυμένος σὰν τοὺς ψαράδες, φορᾶ καὶ μιὰ λεκιασμένη παλιὰ ρεμπούμπλικα. Εἶναι φαγωμένη ἀπ' τὸ σκόρο, ἔχει τρύπες στὸ γεῖσο. Ὁ ἄνθρωπος φαίνεται σὰ ξεστρατισμένος στὸ Τουρκολίμανο, ὅλα φωνάζουν ἀπάνω του πὼς ἔχασε τὸ δρόμο.

Μιὰ γυναίκεια φωνή:

—Ἔλα! Ἔλα πιά! Τὰ μωρὰ ἀπαντέχουν νὰ φᾶμε!

Τίναξε λίγο τὸ κεφάλι του σὰ νὰ γύριζε ἀπὸ ταξίδι.

—Ἐμένα λές;

—Ἐσένα λέω! Νύχτωσε!

— Καλά, ἔρχομαι.

Ὅμως πάλι δὲ σηκώθηκε. Ἐκεῖ, λίγα μέτρα μακριά του, εἶναι ὁ σταυρὸς ποὺ βοηθάει τοὺς μαστόρους καὶ τὸ καινούργιο σκαρί. Τὰ παιδιὰ ποὺ τρέχαν ἀπὸ πλώρη σὲ πρύμη φύγανε, ἡ νύχτα ὁλοένα κατεβαίνει, δὲν ξεχωρίζει πιὰ καλὰ ὁ σταυρός, μπερδεύεται στὸ σκοτάδι. Μὰ εἶναι ἐκεῖ, αὐτὸς τὸν ξέρει, τὸν βλέπει. Ἔτσι γίνεται πάντα μὲ τὰ σκαριὰ ποὺ στήνουνται στὸν ταρσανά.

Σιγὰ σιγὰ μεγαλώνουν, παίρνουν σχῆμα, τὰ ξύλα γίνουνται μάσκες, γίνουνται ἀμπάρια. Ὕστερα θὰ μπεῖ ὁ στόκος, θὰ μπεῖ ἡ μπογιά, ἡ πίσα. Κ' ὕστερα τὰ ξύλα θὰ ταξιδέψουνε. Θὰ τὰ δείρουν τὰ κύματα, τὸ μελτέμι καὶ ἡ τραμουντάνα. Τί ἄραγες εἶναι νὰ φέρουν τοῦτα ἐδῶ τὰ ξύλα— χαρὰ καὶ πόνο; Ὁ ἐρημικὸς ἄνθρωπος ποὺ φαίνεται σὰ νὰ φουντάρισε στὸ Τουρκολίμανο ξέρει πιὰ πὼς πλάϊ στὴ μοίρα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ μοίρα τῶν πραγμάτων. Αὐτὴ ἀποφάσισε τὴν πρώτη φορὰ καὶ βούλιαξε τὸ καΐκι του. Τὸ ἀποφάσισε καὶ γιὰ δεύτερη φορά. Καὶ γιὰ μιὰ ἀκόμα, γιὰ τρίτη. Τρία καΐκια εἶναι πολλὰ γιὰ μιὰ ζωή. Ἄλλοι δὲ βαστοῦν καὶ πέφτουν στὸ πρῶτο. Τοῦτος ρήμαξε στὸ τρίτο. Ἀποτραβήχτηκε τότες ἀπ' τὴ θάλασσα, καταστάλαξε μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ δυὸ μωρά του σ' ἕνα καλύβι στὸ Τουρκολίμανο καὶ ζεῖ δουλεύοντας στοὺς μύλους. Ἀλλὰ τώρα ἔχει λίγη δουλειὰ στοὺς μύλους. Τὸν πιὸ πολὺ καιρὸ τὸν περνᾶ ὄξω ἀπ' τὸν ταρσανά, ἐκεῖ ποὺ στήνουνται τὰ καινούργια σκαριά. Τὰ παρακολουθᾶ μέρα μὲ τὴ μέρα ποὺ μεγαλώνουν, ποὺ σχηματίζονται καί, ὅταν πιὰ εἶναι ἕτοιμα, ποὺ πέφτουν στὴ θάλασσα. Ἕνα ἕνα φεύγουν τὰ καινούργια καΐκια, ἄλλα ξύλα ποὺ θὰ γίνουν καΐκια παίρνουν τὸν τόπο τους, οἱ μέρες περνοῦν, τὰ μαλλιά ἀσπρίζουν. Ὅμως δικό του ἄλλο καΐκι φαίνεται πιὰ σίγουρο πὼς δὲ θὰ στηθεῖ. Τρία καΐκια ποὺ τοῦ πῆρε ἡ τραμουντάνα στὸ Αἰγαῖο εἶναι πολλὰ γιὰ μιὰ ζωή. Ἔγινε ἕνας μίζερος ἄνθρωπος ἕνας μονόχνωτος ἄνθρωπος. Τὰ παιδιὰ τῶν ψαράδων ποὺ παῖζουν στὸ μουράγιο τὸν ἔχουν γιὰ μπαμπούλα τους. Τὰ βλαστημᾶ, δὲν τοὺς χαμογελᾶ ποτές, τὸν πειράζει ποὺ τὰ βλέπει νὰ παίζουν καὶ νὰ χαίρουνται. Ξέρει πὼς μέσα σ' ὅλα τοῦτα τὰ παιδιὰ χτυπᾶ μιὰ ζεστὴ καρδιὰ θαλασσινῶν ποὺ αὔριο-μεθαύριο θὰ κινήσουν γιὰ τὸ πρῶτο καΐκι τους, νὰ τὸ κερδίσουν. Ὅλα θ' ἀρχίσουν, ὅλα ἐδῶ στὸ Τουρκολίμανο ἀρχίζουν καὶ ξαναρχίζουν. Μονάχα αὐτὸς τελείωσε. Στὸ Τουρκολίμανο ζοῦν ψαράδικα. Σήμερα πῆγε καλὰ ἡ θάλασσα, αὔριο δὲν πῆγε καλά, μὰ τὴν ἄλλη θὰ ξαναπάει. Δὲ γυρεύουν πολλὰ στὸ Τουρκολίμανο κ' ἔτσι δὲ χάνουν τίποτα. Αὐτὸς γύρεψε τρεῖς φορὲς ἀνοιχτὲς θάλασσες ὄξω ἀπ' τὸ Σαρωνικό. Πρέπει νὰ πληρώσει.

***

Τοὺς βρῆκε στρωμένους στὸ χαμηλὸ τραπέζι νὰ τὸν περιμένουν. Τὴ γυναίκα του καὶ τὰ δυὸ μικρὰ ἀγόρια του.

Κάθισε. Ἄρχισαν νὰ τρῶνε τὴν κακαβιά τους. Σωπαίνοντας. Ἡ γυναίκα πρώτη γύρεψε νὰ σπάσει τὴ σιωπή.

—Τὸ ἁλάτι μας τέλειωσε. Θέλουμε ἁλάτι, εἶπε.

Ἐκεινοῦ ὁ νοῦς βέβαια ἦταν ἀλλοῦ. Τὸ ἁλάτι;... Εἶπε ὡστόσο γιὰ τὸ ἁλάτι:

—Ναί, ὅπου νά' ναι ἔρχεται καΐκι ἀπ' τὴν Ἀνάβυσσο. Θὰ φέρει ἁλάτι.

Καὶ τὴν ἴδια στιγμή, ὁ λόγος ὁ εἰπωμένος γιὰ τὸ καΐκι καὶ γιὰ τὸ ἁλάτι, τὸν φέρνει στὸ μοναδικό, στὸν ἀκατάλυτο κόσμο του:

—Ἂν πάρει γραῖγος... Στὴν ἀνάγκη θὰ βγεῖ ἀπ' τὸν κόρφο τῆς Ἀνάβυσσος μὲ τὸ κουπί...

Τὰ μάτια του στηλώθηκαν κατὰ τὴ μισάνοιχτη πόρτα τοῦ καλυβιοῦ σὰ νὰ ἦταν ἀκουμπισμένος στὸ δοιάκι του καὶ νὰ κοίταζε μπροστὰ τὸ πέλαγο, ψηλὰ τὰ ἄστρα, νὰ μαντέψει τὸν ἀγέρα.

Ἡ γυναίκα του τρόμαξε:

—Ἄχ, Βασίλη! Κοίταξε κατὰ μᾶς! Μὴν κοιτᾶς ἔτσι τὴν πόρτα! Εἶναι ἄγριο...

—Πάλι ἄγριο εἶναι; ἔκαμε θυμωμένα αὐτός, μὴ θέλοντας νὰ τὸ παραδεχτεῖ.

—Μὰ σοῦ τὸ εἶπα τόσες φορές. Πάντα, σὰν κοιτάζεις ὄξω, κατὰ τὸ γιαλό...

Κ' εὐθὺς ἔπειτα, ἱκετεύοντας:

—Ἔλα πιὰ νὰ φύγουμε ἀπ' τὸ λιμάνι. Ἡ ζωὴ τώρα εἶναι ψηλά, στὴν πολιτεία μέσα, στοὺς μύλους. Ἔλα νὰ φύγουμε...

— Καλὰ ἀράξαμε ἐδῶ, εἶπε αὐτὸς κ' ἔκοψε τὴν κουβέντα.

Ἀκοῦστηκαν βήματα ποὺ πλησίαζαν.

—Χμ! Ὁ ἀνεπρόκοπος! μουρμούρισε μὲς στὰ δόντια του ὁ ἄντρας σὰ νὰ ἔβριζε.

—Τί τοῦ τὸ λές καὶ τὸ ξαναλὲς τοῦ ἀνθρώπου; εἶπε ἡ γυναίκα. Τὸ βλέπεις: δὲν πειράζεται! Λοιπόν, γιατί;

Ὁ «ἀνεπρόκοπος» ποὺ μπῆκε ἦταν ἕνας κοντὸς ἀνθρωπάκος, ἴσαμε πενῆντα χρονῶ, μὲ λιοκαμένο ψαράδικο μοῦτρο, ξυπόλητος, καὶ μὲ τὸ ἕνα χέρι κομμένο ἀπ' τὴν κλείδωση χαμηλά. Μὲ τὸ ἄλλο, τὸ γερὸ χέρι, σήκωνε τὰ δυὸ κουπιὰ τῆς βάρκας του.

Καλησπέρισε, πῆγε κι' ἀπόθεσε τὸ κουπιὰ πλάϊ, στὴν ἄλλη κάμαρα τοῦ καλυβιοῦ ποὺ τὴ βαστοῦσε αὐτός.

—Ἔλα! τὸν φώναξε ἡ γυναίκα. Μπάρμπα-Σταῦρο, ἔλα!

Πῆγε κοντά τους. Ἔκαμε νὰ καθίσει, μὰ κοντοστέκόταν σὰ νὰ εἶχε κάτι ἄλλο νὰ κάμει, κάτι νὰ ἤθελε νὰ τοὺς πεῖ.

—Εἶναι τίποτα; ρώτησε ἡ γυναίκα καὶ τὸν κοίταξε.

Τὸν κοίταζαν καὶ τὰ παιδιά. Γυάλισαν τὰ μάτια του, λίγο θολὰ ἀλλὰ πολὺ ἥμερα σὰν τὰ μάτια τῶν παιδιῶν.

— Κάτι ἔχω ὄξω..., λέει. Δὲν ξέρω. Νὰ τὸ φυλάξω ἀπόψε μέσα;

—Τί; Τί; εἶπαν τὰ παιδιὰ κι' ἀνασηκώθηκαν.

Τὸν κοίταξε κι' ὁ καπτὰ-Βασίλης.

—Μπᾶς κ' ἤβρες τὴ Γοργόνα; χαμογέλασε πικρά, μὲ κακία.

—Ἡ Γοργόνα δὲν εἶναι γιὰ τὸν πᾶσα ἕνα, καπτὰ-Βασίλη, εἶπε ὁ μπάρμπα-Σταῦρος. Ἐγὼ μιὰ φορὰ δὲ θὰ τὴν ἀξιωθῶ. Ὅμως ὅσο γιὰ ἕνα γλάρο...

—Τί γλάρο;...πετάχτηκαν χαρούμενα τὰ παιδιά.

—Ἔ... νά... Στὸν τόπο τοῦ Τζανῆ ποὺ χάσαμε...

— Ποῦ εἶναι τος; Ποῦ εἶναι τος; ἀλάλαξαν τὰ παιδιά.

Βγῆκε ὄξω, τὸν ἔλυσε καὶ τὸν ἔφερε. Τὸν ἀπόθεσε χάμου. Ὁ γλάρος ἔκαμε, μιά, τἀπ τὶς φτεροῦγες του νὰ πετάξει. Λίγο σηκώθηκαν τὰ ποδάρια του ἀπ' τὴ γῆ, μὰ τὴν ἴδια στιγμὴ ξαναπέσαν πάλι. Ἦταν ἕνα μεγάλο κάτασπρο πουλί, ἀνίκανο νὰ πετάξει, γιατὶ τοῦ εἶχαν πάρει τὰ φτερά, τοῦ εἶχαν μαδήσει τὶς φτεροῦγες.

— Πόσο τὰ πούλησες; ρώτησε ἀδιάφορα ὁ καπτὰ-Βασίλης.

Ὁ ἄλλος δὲν κατάλαβε.

— Γιὰ ποιὸ λές;

— Γιὰ τὰ φτερά εἶπα. Ἐσὺ δὲν ψαρεύεις μὲ συρτή. Τὸ λοιπὸν τί νὰ τὰ κάνεις; Πόσο τά 'δωσες;

Τὰ μάτια τοῦ ψαρᾶ μὲ τὸ κομμένο χέρι τὸν κοιτάζουν ἥσυχα.

— Δὲ θυμᾶσαι τὸν

Ἡ ποιητική μας κληρονομιά

ΑΙ ΕΥΧΑΙ*

Τοῦ Ἀνδρέα ΚΑΛΒΟΥ

Τῆς θαλάσσης καλήτερα
Φουσκωμένα τὰ κύματα
Νὰ πνίξουν τὴν πατρίδα μου
Ὡσὰν ἀπελπισμένην
Ἔρημον βάρκαν·

Στὴν στεριάν, στὰ νησιά
Καλήτερα μιὰν φλόγα
Νὰ ἴδῶ παντοῦ χυμένην,
Τρώγουσαν πόλεις, δάση,
Λαοὺς καὶ ἐλπίδας·

Καλήτερα, καλήτερα
Διασκορπισμένοι οἱ Ἕλληνες
Νὰ τρέχωσι τὸν κόσμον
Μὲ ἐξαπλωμένην χεῖρα
Ψωμοζητοῦντες,

Παρὰ προστάτας νἄχωμεν.
Μὲ ποτὲ δὲν ἐθάμβωσαν
Πλούτη ἢ μεγάλα ὀνόματα,
Μὲ ποτὲ δὲν ἐθάμβωσαν
Σκήπτρων ἀκτῖνες.

Ἂν ὁπόταν πεθαίνῃ
Πονηρὸς βασιλεὺς
Ἔσβυν' ἡ νύκτα ἓν ἄστρον,
Ἤθελον μείνει ὁλίγα
Οὐράνια φῶτα.

Τὸ χέρι ὁποῦ προσφέρετε
Ὡς προστασίας σημεῖον
Εἰς ξένον ἔθνος, ἔπνιξε
Καὶ πνίγει τοὺς λαούς σας,
Πάλαι, καὶ ἀκόμα.

Πόσοι πατέρες δίδουσιν,
Ὄχι ψωμί, φιλήματα
Στὰ πεινασμένα τέκνα τους,
Ἐν ὦ λάμπουν στὰ χείλη σας
χρυσᾶ ποτήρια!

Ὅταν ὑπὸ τὰ σκῆπτρα σας
Νέους λαοὺς καλεῖτε,
Νέους ἱδρῶτας θέλετε
Ἐσεῖς διὰ νὰ πληρώσητε
Πλουσιοπαρόχως

Τὰ ξίφη ὁποῦ φυλάγουσι
Τὰ τρέμοντα βασίλειά σας,
Τὰ ξίφη ὁποῦ τρομάζουσι
Τὴν ἀρετήν, καὶ σφάζουσι
Τοὺς λειτουργούς της.

Θέλετε θησαυροὺς
Πολλοὺς διὰ ν' ἀγοράσητε
Κρότους χειρῶν καὶ ἐπαίνους,
Καὶ τ' ἄπιστον θυμίαμα
Τῆς κολακείας.

Ἡμεῖς, διὰ τὸν Σταυρὸν
Ἀνδρείως ὑπερμαχόμεθα
Καὶ σεῖς ἐβοηθήσατε
Κρυφὰ τοὺς πολεμοῦντας
Σταυρὸν καὶ ἀλήθειαν.

Διὰ νὰ θεμελιώσητε
Τὴν τυραννίαν τιμᾶτε
Τὸν Σταυρὸν εἰς τὰς πόλεις Σας,
Καὶ αὐτὸν ἐπολεμήσατε
Εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ τώρα εἰς προστασίαν μας
Τὰ χέρια σας ἁπλόνετε!
Τραβήξετέ τα ὀπίσω·
Βλέπει ὁ Θεὸς καὶ ἀστράπτει
Διὰ τοὺς πανούργους.

Ὅταν τὸ δένδρον νέον
Ἐβασάνιζον οἱ ἄνεμοι,
Τότε βοήθειαν ἤθελεν,
ἐνδυναμώθη τώρα
Φθάνει ἡ ἰσχύς του.

Τὸ ξίφος σφίγξατ' Ἕλληνες —
Τὰ ὁμματιά σας σηκώσατε —
Ἰδοὺ — εἰς τοὺς οὐρανοὺς
Προστάτης ὁ Θεὸς
Μόνος σᾶς εἶναι.

Καὶ ἂν ὁ Θεὸς καὶ τ' ἅρματα
Μᾶς λείψωσι, καλήτερα
Πάλιν νὰ χρεμετήσωσι
Στὸν Κιθαιρῶνα Τούρκων
Ἄγριαι φοράδες,

Παρὰ... Αἴ, ὅσον εἶναι
Τυφλὴ καὶ σκληροτέρα
Ἡ τυραννίς, τοσοῦτον
Ταχυτέρως ἀνοίγονται
Σωτήριοι θύραι.

Δὲν μὲ θαμβόνει πάθος
Κανένα· ἐγὼ τὴν λύραν
Κτυπάω, καὶ ὁλόρθος στέκομαι
Σιμὰ εἰς τοῦ μνήματός μου
Τ' ἀνοικτὸν στόμα.

---

* Ἡ ὠδὴ αὐτὴ τοῦ Κάλβου πρέπει νὰ γράφτηκε στ' Ἀνάπλι στὰ 1826, ὅταν ὁ ποιητὴς κατέβηκε ἀπ' τὸ Λουβίνο γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν ἐπανάσταση.

ΠΑΤΡΙΔΑ

Τοῦ Λορέντζου ΜΑΒΙΛΗ

Πάλε ξυπνάει τῆς ἄνοιξης τ' ἀγέρι
στὴν Πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα,
σὰ νύφ' ἡ γῆ, πώχει ἄμετρα ἄνθη προῖκα,
λάμπει ἐνῶ σβήνεται τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.

Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μὲ ταίρι,
ἐδῶ βουΐζει μέλισσα, ἐκεῖ σφῆκα·
τὴ φύση στὴν καλή της ὥρα ἐβρῆκα,
λαχταρίζει ἡ φύση σ' ὅλα τὰ μέρη.

Κάθε μοσκοβολιὰ καὶ κάθε χρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάϊδημα ξυπνάει
πόθο στὰ φυλλοκάρδια μου κι' ἐλπίδα

νὰ σοῦ ξαναφιλήσω τ' ἅγιο χῶμα,
νὰ ξαναΐδῶ καὶ τὸ δικό σου Μάη,
ὄμορφή μου, καλή, γλυκειὰ πατρίδα.

ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΖΩΗΣ

Τοῦ Γ. ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ

Ἡ ὥρα τοῦ ἀπολογισμοῦ. Περάσαμε τὴ μιὰ κρίση, περάσαμε καὶ τὴ δεύτερη. Ἡ πρώτη εἶναι δραματική, ἡ δεύτερη τραγική. Μαζύ τους ὅμως δένονται ὀργανικὰ σ' ἕνα ἑνωμένο κι' ἀχώριστο σύνολο. Ἡ πρώτη γεννοβόλησε τὴ δεύτερη κι' αὐτὴ ἦρθε σὰν ὥριμο καταστάλαγμα καὶ κορύφωμα τῆς πρώτης.

Μιλάω ἐδῶ γιὰ τὶς δυὸ ἱστορικότερες καὶ ἠθικὰ κρισιμότερες περιόδους τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς: τοῦ ἄτυχου τρίτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ τέταρτου πολιτισμοῦ τῆς κατοχῆς. Δυὸ πολιτισμοὶ ποὺ ἐστόλισαν τὴν Ἑλλάδα στὴν τελευταία δεκαετία μὲ μόνη διαφορὰ μεταξύ τους τὴν ἀρίθμηση. Τρίτος ὁ ἕνας, τέταρτος ὁ ἄλλος.

Περάσαμε τώρα τὴ δοκιμασία τους. Μὰ εἶναι τόσο πικρὴ ἡ πεῖρα μας, ὥστε τὴν ὥρα τούτη ποὺ μερνᾶμε ὀδυνηρὰ τὸ κατῶφλι τῆς νέας ζωῆς νὰ μᾶς παραστέκουν σὰν ὁδηγὸς φωτεινὸς τὰ περασμένα. Οὔτ' ἕνα βῆμα δὲν θὰ κάνουμε χωρὶς τὴ γνώση τους. Οὔτε μιὰ πέτρα δὲ θὰ βάλουμε στὸ νέο σπιτικό μας χωρὶς νὰ βεβαιωθοῦμε γιὰ τὴν πάστρα καὶ τὴν ἀντοχή της. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὰ περασμένα μας εἶναι τραγικά, πολὺ τραγικά, μᾶς ἐπιβάλλεται σὰν ἠθικὸ αἴτημα ζωῆς ἡ κάθαρση — ἔτσι ὅπως στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία.

Ὑπάρχει ἕνας αἰώνας νεοελληνικῆς ζωῆς ποὺ λέγεται ἐλεύτερος. Καὶ τὸ βαθύ του γνώρισμα εἶναι ἡ βαρειά, κοπιαστική, ὀδυνηρὴ πορεία ἑνὸς λαοῦ γιὰ τὸ δικαίωμα στὴ ζωή, παλεύοντας μ' ὅλες τὶς σκοτεινὲς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Ὁρμάει, παλεύει, πέφτει. Σηκώνεται πάλι, ὁρμάει, παλεύει καὶ πάλι πέφτει γιὰ νὰ σηκωθεῖ σὲ λίγο καὶ ν' ἀρχίσει ξανὰ τὴν πάλη του. Ἔτσι πορεύτηκε ὁ λαός μας ἑκατὸ χρόνια τώρα. Ὅταν ὅμως ὕστερ' ἀπὸ τοὺς ἑκατόχρονους ἀγῶνες του ἡ φοβέρα του ἔγινε σοβαρότερη ἀπὸ κάθε ἄλλη ποσηγούμενη (χρονικὸ σημεῖο 1936), τότε ἡ Ἑλληνικὴ γῆ κατασκεπάστηκε ἀπὸ τὴ μαυρίλα τοῦ τρίτου «ἑλληνικοῦ» πολιτισμοῦ. Ἡ Ἑλλάδα ἄλλαξε σὲ σωπηλὸ κοιμητῆρι, ἡ σκέψη τρομαγμένη λούφαξε, οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι διώχτηκαν ἐνῶ ἔξαλλα πλήθη μπράβων ἔστηναν κανιβαλικοὺς χοροὺς γύρω στὰ καιόμενα βιβλία. Ἄ, ποιὸς Ἕλληνας θὰ ξεχάσει τὰ ἐπικὰ ἐκεῖνα χρόνια...

(Ἐδῶ θ' ἀνοίξω μιὰ παρένθεση: μέσα στὴν ἀποπνιχτικὴ ἐοημιὰ τῆς ἐποχῆς, χαιωγελοῦσε πάντα μιὰ μικρὴ ὅαση. Ἤτανε ὁ κύκλος τῶν «Νεοελληνικῶν Γραμμάτων» μὲ τὴ φιλελεύθερη πνοή τους. Καὶ θυμᾶμαι πάντα μὲ συγκίνηση πὼς ἐκεῖ κάτου, στὰ νησιὰ τῆς ἐξορίας, δεχόμαστε τὸν ἐρχομό τους μὲ κρυφὴ χαρὰ σὰν τὴν καλλίτερη κι' ἀγνότεοη φωνὴ τῆς πολιορκημένης πατρίδας. Ὁ ἴδιος κύκλος, μὰ πολὺ πιὸ πλουτισμένος, συνεχίζει τὴν προσπάθειά του μὲ τὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα» σήμερα. Καὶ μεῖς δὲν εἴμαστε πιὰ στὰ νησιά, ἁπλοῖ ἀναγνῶστες, μὰ βοηθοὶ καὶ συνοδοιπόροι...)

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ἐποχῆς δὲν εἶναι πολὺ τιμητικὸς γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους. Τὶς μπότες τοῦ νάνου Καίσαρα τὶς ἔλγυψαν ἀρκετοί, ὅπως ἀρκετοὶ τοῦ φίλησαν τὸ ἐγκληματικὸ χέρι. Ἄλλοι, λιγότεροι, τόνισαν ὕμνους δουλικοὺς στὰ τυραννικὰ καθεστῶτα. Τρίτοι, στάθηκαν στὸ περιθώριο, πικραμένοι ἢ ἀδιάφοροι. Κ' εἶναι λιγοστοὶ ἐκεῖνοι ποὺ σήκωσαν περήφανο τ' ἀνάστημά τους καὶ πρόταξαν τ' ἀντρίκια στήθεια τους στὸν κατατρεγμὸ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐλεύθερου πνεύματος.

Ὅμως, πόσο ἀλλαγμένα παρουσιάζονται τὰ ἱστορικὰ σκηνικὰ στὴ δεύτερη ἐποχὴ ποὺ ἀκολούθησε. Τὸ πνεῦμα τῆς πρώτης, ἀπὸ τὸ μέρος τῶν ἰθυνόντων, τόσο συγγενικὸ ἰδεολογικά, πέρασε στὴ δεύτερη. Καὶ μαζύ του ἡ ἠθικὴ σαπίλα, ὁ ξεπεσμός, ἡ ἀποσύνθεση στ' ἀνώτερα πολιτικὰ καὶ πνευματικὰ στρώματα πῆγε νὰ φαρμακώσει τὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους. Ἡ τετράχρονη κατοχὴ στὴ χώρα μας δὲν εἶναι ἁπλῶς ἡ ἐθνικὴ σκλαβιά, μὰ περισσότερο ἡ ἠθικὴ μας δοκιμασία. Ἄ, πόσο γόνιμη, πόσο διδαχτικὴ στάθηκε αὐτὴ ἡ δοκιμασία... Ἕνας κόσμος ὁλόκληρος, βαρυκαθισμένος ἀπὸ αἰῶνες στὴν ἄμοιρη γῆ μας συμπιέστηκε ἀποπνιχτικὰ στὶς φοβερὲς μυλόπετρες τοῦ φασισμοῦ καὶ τῆς λευτεριᾶς καὶ χρεωκόπησε — ἠθικά, πολιτικά, πνευματικά. Κ' ἕνας κόσμος νέος, συνεχίζοντας τὴν παλιὰ ἀγωνιστικὴ παράδοση τοῦ λαοῦ ποὺ κατεβαίνει ἀπ' τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ὑψώθηκε ὁρμητικὰ μέσ' ἀπὸ τὰ ἐρείπια καὶ τοὺς χαλασμούς, ὅλος ζωὴ κι' ὅλος δύναμη, ὅλος ὁρμὴ καὶ ἠθικὴ ὑγεία, γιὰ νὰ διαφεντέψει αὐτὸς καὶ νὰ ἀναπλάσει μόνος του, τὸ μέλλον καὶ τὴν προκοπή του.

Καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι;

Ὁ ἀπολογισμὸς ἐδῶ εἶναι ἱκανοποιητικός, εὐτυχισμένος. Δὲ βρέθηκαν πιὰ οἱ ἀρκετοὶ γιὰ νὰ γλύψουν τὶς μπότες τῶν νέων ζυθηλόκορμων Καισάρων, μὰ τὶς ἔφτυσαν ὅλοι. Δὲν τόνισαν ὕμνους, μὰ τοὺς χλεύασαν. Δὲν στάθηκαν στὰ περιθώρια, πικραμένοι ἢ ἀδιάφοροι, μὰ θαρρετὰ πῆραν, ἄλλος πολὺ κι' ἄλλος λίγο, μὲ τὴν πένα ἢ τὸ λόγο ἢ τὸ ντουφέκι, τὴ θέση ποὺ τοὺς στὴ μεγάλη μάχη. Μαζὺ μὲ τὸ λαό, πλάϊ στὸ λαό, κοντὰ μὲ τὸ λαό, παιδιά του ἄξια καὶ τιμημένα, βάδισαν τὸ μαρτυρικὸ κι' ὡραῖο δρόμο τῆς Ἀνάστασης. Οἱ καμπάνες τῆς Λαμπρῆς ἀχολόγοῦνε σήμερα δυνατά, τρελλά, δαιμονισμένα τὸ χαρμόσυνον ὕμνο τους: ὁ πατέρας βρῆκε τὰ παιδιά του καὶ τὰ παιδιὰ τὸν πατέρα τους. Κ' εἶναι λιγοστοὶ ἐκεῖνοι, μετρισοῦνται στὰ δάχτυλα τοῦ ἑνὸς χεριοῦ, αὐτὴ τὴ φορά, ποὺ ἔγλυψαν δουλικὰ τὶς μπότες, χειροφίλησαν κ' ἔχασαν τελειωτικὰ τὸν ἀντρισμό τους. Συχαμερὰ σκουλήκια. Ὅμως κάπου θὰ τὰ βρεῖ ἡ φτέρνα μας γιὰ νὰ τὰ πατήσει. Ἄ, τόχε τοῦτο πάντα ἡ μοῖρα μας...

Σήμερα βαδίζουμε ὅλοι μαζύ, χέρι μὲ χέρι. Δὲν ξεχωρίζουμε τοὺς δρόμους καὶ τὰ χρέη μας. Ἡ δοκιμασία τῆς ὀχτάχρονης σκλαβιᾶς, ἡ ἀλλαγὴ τῆς σκηνογραφίας μὲ τὰ φοβερὰ ψκρεύισματα σὲ πρόσωπα, σὲ τάξεις καὶ σὲ ἀξίες, οἱ χρεωκοπίες κ' οἱ ἠθικοὶ ξεπεσμοὶ ἀπλῆ στὶς νέες ἀναγεννητικὲς δυνάμεις μὲ τὴ δημιουργική τους ὁρμή, ξεκαθάρισαν τοὺς πνευματικούς μας ὁρίζοντες. Ξαίρουμε ποῦ βαδίζουμε, ποιὰ εἶναι ἡ στράτα ποὺ ἀκολουθοῦμε, ποιοὶ εἶναι οἱ πόθοι κ' οἱ σκοποί μας. Εἴμαστε, πρέπει νὰ

(Συνέχεια στὴ 14η σελίδα)

ΜΙΑ ΕΠΟΠΟΙΪΑ

Τοῦ Μάρκου ΑΥΓΕΡΗ

Ὁ 19ος αἰώνας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν πρόοδο τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν. Τεράστιες λαϊκὲς μάζες μπαίνουν στὸ στίβο τῆς ἱστορίας κ' ἐπηρεάζουν τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς μορφὲς σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τους. Οἱ αἰσθητικὲς τάσεις ποὺ κυριάρχησαν στὴν τέχνη τοῦ 19ου αἰώνα καὶ συνεχίζονται καὶ σήμερα, εἶναι οἱ αἰσθητικὲς τάσεις τῆς δημοκρατίας. Ἡ σύγχρονη τέχνη δείχνει ἀποστροφὴ στὶς ἱστορικὲς ἀναδρομὲς κ' εἶναι φανερὴ ἡ κλίση της πρὸς τὴν πραγματικότητα, πρὸς τὰ σύγχρονα θέματα καὶ τὴν παγκοσμιότητα, πρὸς τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα καὶ τὰ προβλήματά τους. Ποτὲ ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ δὲν ἀπασχολοῦσε τόσο τὴν τέχνη ὅσο σήμερα.

Κάθε ἐποχὴ πλουτίζει τὰ περασμένα μὲ τὶς ἔννοιές της, μὰ ἡ τέχνη ἰδιαίτερα δὲ χρησιμοποιεῖ τὸ ὑλικὸ τῆς περασμένης ἱστορίας, παρὰ γιὰ ἐκφράσει σύγχρονα πάθη ἐνδιαφέροντα. Τὸ ἱστορικὸ ὑλικό, ἀπὸ μόνο του εἶναι νεκρὸ γιὰ τὴν τέχνη. Πολλοὶ τεχνίτες δὲν μποροῦν νὰ μετουσιώσουν σὲ τέχνη τὰ σύγχρονα γεγονότα καὶ περιμένουν ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου νὰ δώσει σ' αὐτὰ μορφὴ καὶ νόημα. Μὰ τὶς περισσότερες φορὲς ἡ σημερινὴ τέχνη παίρνει τὰ θέματά της ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ καὶ θρέφεται μὲ τὸ ζωντανὸ ὑλικό της. Σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἡ τέχνη ἀποκρίνεται στὴ γύρα ζωή. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ φανερώνεται περισσότερο στὸ μυθιστόρημα. ποὺ εἶναι ἡ μενάλη μορφὴ τῆς δημοκρατικῆς αἰσθητικῆς καὶ πῆρε τόση ἔκταση καὶ σημασία στὴν τέχνη τοῦ λόγου καὶ στὴν ἔκφραση τοῦ σημερινοῦ κόσμου.

Τὸ νέο ἔργο τοῦ κ. Παντελῆ Πρεβελάκη. Παντέρμη Κρήτη, δὲν εἶναι καθεαυτὸ μυθιστόρημα· εἶναι, ὅπως καὶ τὸ ποίημα τοῦ ἔργου, μιὰ ἀφήγηση στὸν τύπο τοῦ χρονικοῦ· εἶναι ἕνα ἱστορικὸ χρονικό, σοφὰ στηριγμένο στὶς ἱστορικὲς μαρτυρίες. Περιγράφει τὸν ἀγώνα καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1866. Μὰ τ' ἄψυχα δοκουμέντα τὰ μεταβάλλει σὲ ρωμαλέες εἰκόνες ζωῆς. Αὐτὸ βέ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πετύχει τόσο, ἂν δὲ ζοῦσε θερμὰ τὰ πάθη καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἐποχῆς του. Τὸν ἐμπνέουν οἱ ἀνώνες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὰ παθήματά του στὴν τελευταία τετραετία· αὐτοὶ τὸν ἐμψυχώνουν καὶ τοῦ δίνουν τὴ δύναμη νὰ μεταμοοφώσει τὸ ξερὸ ἱστορικὸ ὑλικὸ σὲ παράσταση ζωῆς. Γι' αὐτὸ κι' ἀφιερώνει τὸ βιβλίο του στοὺς ἥρωες καὶ τοὺς μάρτυρες τοῦ 1940 — 1944. Αὐτὸ δίνει στὸ ἔρνο του ὅλο τὸ συγχρονισμὸ καὶ τὴν ἐπικαιρότητα, τὸ κάνει καρπὸ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, γεμάτον ἀπὸ τοὺς χυμοὺς τῆς ζωῆς. Τὰ αἰσθήματα ποὺ διαποτίζουν τὴν ἠρωϊκὴ αὐτὴ συμφωνία, εἶναι τὰ αἰσθήματα ποὺ πλημμυρίζουν σήμερα τὴν ψυχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ κρητικοῦ λαοῦ στὰ 1866 κράτησε τρία χρόνια καὶ τὰ παθήματα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀντίστασης κ' ἡ φλογερὴ ἠρωϊκὴ πνοή ποὺ συνεπαίρνει τὶς μάζες παρουσιάζουν ἀναλογίες κι' ὁμοιότητες μὲ τὸν τρίχρονον ἀγῶνα καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ στὴ διάρκεια τῆς φασιστικῆς κατοχῆς. Τὸ ἔργο τοῦ κ. Πρεβελάκη εἶναι γεμάτο ἀπὸ δραματικὲς λεπτομέρειες, παρόμοιες μ' αὐτὲς ποὺ γνωρίσαμε κ' ἐμεῖς τὰ τελευταῖα αὐτὰ φριχτὰ χρόνια, γεμάτο ἀπὸ στέρησες κι' ἀγωνίες, ἀπὸ χαμοὺς δικῶν καὶ φίλων, ἀπὸ καταστροφὲς σπιτιῶν, ἀπὸ ξολοθρεμὸ πληθυσμῶν καὶ τερατώδικες ἀγριότητες, ἀπὸ πρωτόγονη βαρβαρότητα καὶ φονικὴ μανία. Εἶναι ὁ ἀπολογισμὸς μιᾶς ζωῆς ἐφιαλτικῆς, μὲ τὸ καθημερινὸ χαροπάλεμα μιᾶς χούφτας ἡρωϊκῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἐχθρικὴ δύναμη ποὺ ἀντικρύζαν οἱ ἐπαναστάτες ἦταν πολὺ μεγάλη· σ' ἕνα μέρος ὁ συγγραφέας λέει πὼς εἶχε φτάσει τὶς 115 χιλιάδες ἀπὸ ταχτικὸ στρατὸ κι' ἀταχτους Τουρκοκρητικούς, Τούρκους ἀπὸ τὴ Ρούμελη κι' ἀπὸ τὰ Μπαλκάνια, Ἀσιάτες, Ἀφρικανοὺς κι' Ἀραπάδες· κ' οἱ ἐπαναστάτες δὲν εἶχαν ξεπεράσει ποτὲ τὶς 15 χιλιάδες. Ὁ ἐχθρὸς κρατοῦσε τὶς πολιτεῖες κ' εἶχε στὴ διάθεσή του ἀνεξάντλητα μέσα σὲ θροφὲς καὶ πολεμοφόδια, ὅλα ὅσα μποροῦσε νὰ διαθέσει μιὰ μεγάλη αὐτοκρατορία· τοὺς ἔδιωχνε ἀπὸ τοὺς κάμπους κ' οἱ ἐπαναστάτες παίρναν τὰ βουνά· τοὺς ἔκαιε τὰ χωριά, τοὺς ρήμαζε τὶς οἰκογένειες, τὰ ζῶα, τοὺς κατάστρεφε τὰ σπαρτά, τὰ δέντρα, τ' ἀμπέλια καὶ τοὺς ἐλαιῶνες· μὰ τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ καταβάλει τὴ μικρὴ αὐτὴ κι' ἀδάμαστη ἀνθρωπότητα· τὸ σύνθημά της ἦταν «ἐλευτεριὰ ἢ θάνατος» εἶχε ὁρκιστεῖ ἀντίσταση ἕως τὰ τελευταῖα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ἀντοχῆς καὶ τὰ ὅρια αὐτὰ τὰ ἔφτασε μὲ τὸ παραπάνω, ἐξάντλησε κάθε ἀνθρώπινη δυνατότητα. Οἱ ἐπαναστάτες πάλαψαν θανάσιμα κ' εἶχαν τὴν ἐλπίδα, πὼς στὰ τετελευταῖα, μπροστὰ στὶς κολοσιαῖες θυσίες τους, τὰ πολιτισμένα ἔθνη θὰ συγκινηθοῦν καὶ θ' ἀναγνωρίσουν τὸ δίκιο τους. Ἡ ἐλπίδα αὐτὴ δὲν πραγματοποιήθηκε. Μὰ καὶ μέσα στὴν ἀπελπισία τους συνεχίζεται ἡ ἠρωϊκή τους μέθη κ' ἡ περιφρόνηση γιὰ ὅ,τι ἀκόμη μπορεῖ νὰ τοὺς συμβεῖ ὥσπου ξεπνοϊσμένοι, ξολοθρεμένοι πιά, σταματήσανε ἡ ἐπανάσταση ἔσβυσε σιγὰ σιγά, σὰ φωτιὰ ποὺ ἔφαγε ὅλα της τὰ ξύλα.

Μπροστὰ στὴν ὑπεράνθρωπη, στὴν ἀπάνθρωπη αὐτὴ τραγωδία, κ' ἐνῶ οἱ λαοὶ τῆς γῆς παρακολουθοῦσαν τὴ λύση της μὲ τὴν καρδιὰ σφιγμένη ἀπὸ τὸν τραγικὸ φόβο καὶ τὸν ἔλεο, ὑψώθηκε ἡ μεγάλη κραυγὴ τοῦ Βίκτορα Οὐγκώ· ἦταν ἡ μεγάλη φιλελεύθερη κραυγὴ τοῦ 19ου αἰώνα, ἡ κραυγὴ τῆς ἀνερχόμενης Δημοκρατίας ποὺ μέσα της ἀντηχοῦσαν οἱ βίαιες στροφὲς τῆς Μασσαλιώτιδας. Ὁ Οὐγκὼ ἦταν ὁ μεγάλος κήρυκας τοῦ δίκιου τῶν λαῶν καὶ τῆς Δημοκρατίας. Ἡ τιτανικὴ καρδιά του χτυποῦσε γιὰ κάθε δίκια ὁπόθεση ἀπάνω στὴ γῆς κ' οἱ χτύποι της ἀκούονταν ἕως τὴν τελευταία καλύβα τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Εἶναι γνωστὰ τὰ μεγαλόπνοα κηρύγματα τοῦ Οὐγκώ· ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὰ γνωρίζει ἀπὸ τοὺς «Ἀθλίους» του, ποὺ στάθηκαν ἕνα ἀπὸ τὰ προσφιλέστερα ἀναγνώσματά του. Ἡ φωνὴ ποὺ ὕψωσε γιὰ τὸν κρητικὸ λαὸ ἀντήχησε σὰ βροντή, ἐπιτίμιο καὶ διαμαρτυρία στοὺς ἰσχυροὺς, πρόσκληση στοὺς ἐλεύθερους λαοὺς νὰ βοηθήσουν τὸ σφαγιαζόμενο δίκιο. «...Ἡ καταβολὴ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν εἶ-

(Συνέχεια στὴ 14η σελίδα)

ΟΠΛΟΠΟΙΪΑ

(ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑΣ Σ. 368 - 617)

Μετάφραση

Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ καὶ Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗ

Ἔτσι μιλοῦσαν συναλλήλως - τους ἐκεῖνοι οι δυό [1]. κι' ωστόσο
η Θ τη η χιοναστράγαλη ἐφτανε στο αρχοντικό του Ηφαίστου,
370 που απ' όλων των θεών ξεχώριζε, στραφταλιστό αναιώνιο,
κι' όλο χαλκό. που ο κουτσοπόδαρος τό 'χε φτιογμένο ατός-του.
Να πηγαινόρχεται τον πέτυχε στα φυσερά ιδρωμένος,
όλο βιασύνη, τι είκοσι μαζι μαστ ρευε τριπόδια,
στο στέριο γύρα αρχονταρίκι-του να στέκουν τοίχο τοίχο.
375 Μαλαματένιες ρόδες στην κοιλιά του καθαυτό είχε αρμόσει,
μες στων θεών μοναχοσάλευτα τη σύναξη να μπαίνουν
και πίσω πάλε σπίτι να γυρνούν — που να τα γάνει ο νούς-σου!
Κονιεύαν πιά να ξετελέψουνε τα πλουμιστά μονιχα
τ' αφτιά απομέναν· τούτα ετοίμαζε και τα καρφια χτυπούσε.
380 Κι' ως έτσι αυτά ο θεός μαστ ρευε με τη σοφή-του τέχνη,
έφτασε η Θέτη. η χιοναστράγαλη θεά, στο αρχοντικό του.
Πρώτη την είδε η Χαρη βγαίνοντας, η στραφτομάντιλ ύσα,
του ξακουσμένου κουτσοπόδαρου πεντάμορφη γυναίκα·
σφιγγει το χέρι της, την έκραξε κι' αυτά της λέει τα λόγια:
385 — Τί τάχα να σε φέρνει σπίτι-μας μακ ομαντούσα Θέτη,
πάντα ακριβή και σεβ στή; Σι χά δέ μας θυμάσαι ώς τώι α.
Μον' έλα, ας μπούμε μεσα, ακλούθα μου, να σε φιλέψω πού 'ρθες.
Κι' ως είπε αυτά η θεά η πανέμνοστη, τη συνεμπάζει μέσα,
σε ασημοκάρφωτο την έβαλε θρονί να κάτσει τοτε,
390 πανόριο, ξομπλωστό, με κάτωθε προσκάμνι για τα πόδια,
και κάλεσε τον Ήφαιστο έπειτα. τον ξακουστό τεχνίτη:
— Ήφαιστε, ως εισαι τώρα πρόβαλε, κι' η Θέτη σ' έχει ανάγκη.
Κι' ο ξακουσμένος κουτσοπόδαρος θεός σ'αντησέ-της:
— Θεα ακριβή και πολυσεβαστη στο σπίτι-μου ήρθε αλήθεια,
395 τι αυτή απ' τη συφορά με γλύτωσε. σαν έπεφτα ψηλαθε,
κι' ήταν η μαννα-μου η ξαδιάντροπη που ζήτιαε να με κρύψει,
τι ήμουν κου σός· και τότε συφορές θα πυθαινα μεγάλες,
βιαθιά άν δέ μέ 'κλεινε στον κόρφο της η Θετη, κι η Ευρυνόμη,
του Ωκεανού του κυκλορέματου πανώρια θυγατέρα.
400 Χρόνους εννιά κοντά-τους χαλκευα λογής ογής, στολίδια,
θηλύκια, σκου αρίκια, γυριστά βραχιόλια και γιορντάνια,
μες στη βαθιά σπηλιά· και γύρα-της του Ωκεανού το ρέμα
βρονιοκυλούσε απέραντο, όλο αφρούς κι ουδέ κανένας άλλος
εδώ πως ήμουν τό 'ξερε θεός γιά και θνητός, μονάχα
405 η Θέ η κι' η Ευρυνόμη τό 'ξεραν, που μ' είχαν γλυτωμένο.
Και τώρα σπίτι-μου ήρθε' τη ζωή που μού 'χει σώσει πρέπει
με ό,τι μπορώ στην καλοπλέξουδη να ξεπληρώσω Θέ η.
Σύ τώρα μόνο γνοιάσου αρχοντικά να τη φιλέψεις πού 'ρθε,
ώς ν' απιθώσω εγώ τα φυσερά και τ' άλα σύνεργα-σου.
410 Είπε, κι' απ' του αηοινιού το κούτσ υρο σηκώθη ο αύρος γίγας
κουτσαίνοντας, με ορμή τ ασύναμα κοινώνιας αντικήμια.
Τα φυσερά αλαργαίνει απ' τη φωτιά, μαζεύει αυτός και χώνει
τ' άλλα-του σ νεργα που δούλεια μες σ' αργυρή κασέλα,
και με σφουγγάρι ολούθε σκούπισε το πρόσωπο, τα χέρια,
415 το γερό σβέρκο και τα στήθη-του τα μαλλιαρά, και ντύθη
με το χιτώνα κι' άδρ ξε ύστερα κοντρό ραβδί και βγήκε
κουιεαινοντας· και τρέχαν δίπλα-του ν' ανεβαστούν το ρήγα
χρυσές δυό βάγιες, απαράλλαχτες με ζωντανές κοπέλες.
Έχουν ξυπνάδα κι' έχουν καί μιλιά καί δύναμη, κι' ακόμα
420 οι αθά ατοι θεοί τους έμαθαν πάσα γυναίκεια τέχνη.
Και τώρα ανεβαστούσαν πρόθυμα το ρήγα-τους· κι' εκείνος
στη Θέτη πλάϊ με κόπο κάθεται πα σε θρονί αστροβόλο,
σφιγγει το χέρι-της, την έκραξε κι' αυτά της λέει τα λόγια:
— Τί τάχα να σε φέρνει σπίτι-μας, μακ ομαντούσα Θέτη,
425 πάντα ακριβή και σεβαστή: Συχνά δέ μας θυμάσαι ώς τώρα.
Τι έχεις στο νού σου πές, κι' ολόκαρδα θα κάμω ό,τ ζητή εις,
μονάχα να περνά απ' το χέρι-μου και να μπορεί να γίνει.
Και τότε η Θέτιδα με κλώματα του απηλογήθη κι' είπε:
— Ήφαιστε, απ' όσες ζ ύν στον Όλυμπο θεές καμμιά-τους είναι,
430 τόσα φαρμάκια να ποτιστηκε πικρά στα σωθικά-της,
όσους καημούς ο Δίας, του Κρόνου ο γιυός, σε μένα δίνει απ' όλες;
Μονάχα εμε απ' τις άλλες πάντρεψε τις θυλασσοχυράδες
μ' άντρα θνητό. με του Αιακού το γυιό, κι' αντάμα-του στην κλίνη
περισσια στανικώ-μου επλήγιαζα. Τώρα στο σπίτι εκείνος
435 μες σ' έρημα κοίτεται γεράματα και νιές εγώ 'χω πίκρες.
Γέννησα γυιό μ' αυτόν κι' ανάθρεψα, στους αντρειωμένους πρώτο,
κι' ως τρυφερό

σα ροδαμό που αξαίνει σ' αμπελιού την άκρα, μ' έτοιαν έγνοια,
πα στα γεραακομύτικα άρμενα στην Τροία τον έχω στειλει,
440 τους Τρώες να πολεμήσει· όμως ποτέ δέ θα τον δώ να γέρνει
ξοπίσω στου Πηλέα το αρχοντικό να τον καλωσορίσω.
Μα κι' όσο ακόμα ζεί και χαίρεται το φώς του γήλιου, πάντα
τραβάει καημούς, κι' ουδέ πηγαίνοντας μπορώ να τον συντράμω.
Την κόρη, που ξεδιάλεξαν οι γυιοί των Αχαιών για κείνον,
445 μέσ' απ' τα χέρια-του ο Αγαμέμνονας την πήρε πίσω ο γαύρος,
κι' έλιωνε ο γυιός-μου από τον πόνο-της· κι' ωστόσο τους Αργίτες
οι Τρώες στις πρύμνες πάνω εστρίμωξαν, κι' ουδέ και τους αφήναν
όξω να βγούν, και τότε πρόσπεσαν στα πόδια-του οι γερόντοι
απ' τους Αργίτες, και αξετίμητα του τάζαν πλήθια δώρα.
450 Και τότε αυτός αρνήθη απ' το κακό να τους γλυτώσει ατός-του,
μα είπε στον Πάτροκλο και φόρεσε την εδική-του αρμάτα,
και τον ξατόστειλε στον πόλεμο, κι' άλλους πολλούς, μαζί-του.
Κι' όλη τη μέρα εκείνη μάχουνταν στο Ζευβοπόρτι γύρω
και θά 'παιρναν την ίδια μέρα αυτή το κάστρο, άν του Μενοίτη
455 το γαύρο γυιό, που ρήμαξε πολλούς οχτρούς, στους πρώτους μέσα
δέ σκότωνεν ο Φοίβος, δίνοντας στον Έχτορα τη νίκη.
Γι' αυτό και φτάνω εδώ, στα πόδια-σου να πέσω, αν θα θελήσεις
κράνος στο γυιό μου το λιγόχρονο να δώσεις και σκουτάρι
κι' ώριες κνημίδες, στους αστράγαλους σφιγμένες με θηλύκια,
460 και θώρακα, τι ο πού 'χε χάθηκεν απ' τον πιστό-του ακράνη,
που οι Τρώες σκοτώσαν, κι' έτσι κοίτεται στη γής φαρμακωμένος.
Κι' ο ξακουσμένος κουτσοπόδαρος απηλογιά της δίνει:
— Κάνε κουράγιο και μή γνοιάζεσαι γι' αυτά μες στην καρδιά σου.
Νά 'ταν να μπόρουν απ' το θάνατο μακριά τον οργισμένο,
465 σύντας τον ζώνει ο μαύρος χαλασμός, να τονε κρύψω κάπου,
όσο 'ναι αλήθεια αρμάτα στίμητη πως θά 'χει τώρα, τέτοια,
που όσοι τη βλέπουν θα σαστίζουνε στην οικουμένη πάσα.
Είπε, και παρατώντας-την εκεί, στα φυσερά διαγέρνει
και στη φωτιά γυρνώντας-τα δουλειά να δουλειά μπορός προστάζει.
470 Κι' αυτά κινήσαν, είκοσι μαζί, φυσώντας στα καμίνια,
κι' ήταν λογής λογής και δυνατός ο αγέρας που ξεχύναν·
πότε τον Ήφαιστο, σα βιάζουνταν, γοργά τον παραστέκαν,
και πότε πάλε όπως τον βόλευε, να βγεί η δουλειά ώς την άκρα.
Κι' έριξε ευτύς χαλκό ακατάλυτο κι' ατίμητο χρυσάφι
475 καλάί κι' ασήμι μέσα στη φωτιά, κι' ευτύς μετά απιθώνει
το αμόνι το τρανό στο κούτσουρο, και πήρε στό 'να χέρι
τη δυνατή βαριά και στο άλλο-του χερώνει το διλάβι.
Και πρώτα απ' όλα μέγα, δυνατό βάζει μπροστά σκουτάρι
δουλεύοντάς-το ολούθε· στέρωσε τριπλό στεφάνι γύρα,
480 λαμπρό, στραφταλιστό, κι' απάνω-του λουρί κρεμά ασημένιο.
Του σκουταριού ήταν πέντε πανωτές οι στρώσες, κι' αποπάνω
λογής λογής πλουμίδια εχάραξε με τη σοφή-του τέχνη.
Βάζει τη γής, βάζει τη θάλασσα, βάζει τα ουράνια πάνω,
Βάζει τον ήλιο τον ακούραστο, τ' ολόγιομο φεγγάρι
485 κι' όλα τ' αστέρια, ως στεφανώνουνε τον ουρανό τρογύρα,
τ' Αλετροπόδι, τα Βροχάστερα, την ώρια Πούλια ακόμα,
και το Χωρό τον Εφταπάρθενο, που κράζουν-τον κι' Αμάξι,
κι' αυτού γυρνόει παραμονεύοντας τ' Αλετροπόδι πάντα,
και μόνο αυτό δέ χαίρεται λουτρό στον Ωκεανό ποτέ-του.
490 Έφτιασε ακόμα πάνω-του θνητών ανθρώπων πολιτείες,
πανώριες δυό· στη μιά ξεφάντωσες ιστόρησε και γάμους:
τις νύφες παίρναν απ' τα σπίτια-τους με φώτα, με λαμπάδες,
και τις περιούσαν με νυφιάτικα τραγούδια από τις ρούγες.
Και στριφογύριζαν χορεύοντος οι νιοί, κι' ανάμεσά-τους
495 φιαμπόλια και κιθάρες άκουγες να παίζουν· κι' οι γυναίκες
στην πόρτα η καθεμιά-τους στέκουνταν και θάμαζαν το ψήκι.
Κι' οι άντρες στην αγορά μαζεύουνταν, πλήθος πολύ, κι' ασκώθη
άξαφνα εκεί καβγάς· μαλώναν δυό για κάποιου σκοτωμένου
την έγορά, κι' ο πρώτος φώναζε κι' ορκίζουνταν στους άλλους
500 πως έχει ξεπληρώσει, ο δεύτερος πως τίποτα δέν πήρε.
Και θέλαν τότε οι δυό-τους στον κριτή να πάν να βγάλει κρίση.
Κι' ο κόσμος εμοιράστη κι' έπαιρνε και των δυνών το μέρος.
Κι' οι κράχτες να κρατήσουν πάλευαν τον κόσμο, κι' οι γερόντοι
στα μαγληνά πεζούλια εκάθιζαν, στον άγιο κύκλο μέσα,
505 κι' από τους κράχτες τους βροντόλαλους ραβδιά στα χέρια επαίρναν,
κι' αυτά κρατώντας εσηκώνουνταν να κρίνουν ένας ένας.
Κι' ήταν στη μέση εκεί δυό τάλαντα χρυσάφι απιθωμένο,
για να το πάρει αυτός που πιό σωστά μπρός σ' όλους θα μιλούσε.
Στην άλλη πόλη ωστόσο ολόγυρα καθόνταν δυό φουσάτα,
510 κι' αστράφταν τ' όρματά-τους· δίγνωμη βουλή κρατούσε τούτους,
να την κουρσέψουνε πατώντας-τη, γιά και το βιός ακέριο,
πού 'χε το κάστρο τ' ώριο μέσα-του, στα δυό να το μοιράσουν;
Μα εκείνοι αρνιούνταν κι' αρματώνουνταν κλεφτάτα για καρτέρι·
στα τείχη εστέκαν οι γυνοίκες-τους και τα μικρά παιδιά-τους
515 κι' οι άντρες που γεραπειά τους πλάκωναν, ψηλά να το φυλάνε.
Κι' οι επίλοιποι κινούσαν, κι' η Αθηνά τραβούσε ομπρός Παλλάδα
κι' ο Άρης αντάμα, ολόχρυσοι κι' οι δυό, μες στα χρυσά ντυμένοι,
ψηλοί, πανώριοι μέσα στ' άρματα· και τό 'βλεπες πως ήταν
θεοί το δίχως άλλο, τι οι θνητοί δέν είχαν τέτοιο διώμα.
520 Κι' ως έφτασαν εκεί που διάλεξαν να στήσουν το καρτέρι,
στον ποταμό, κεί που όλα πήγαιναν τα ζωντανά να πιούνε,
πήραν καθίσαν με τα λιόλαμπρα χαλκάρματα ζωσμένοι.
Χώρια απ' τ' ασκέρι δυό βιγλάτορες καθόνταν καρτερώντας,
πότε τ' αρνιά και τα στριφτόκερα θα ιδούν να φτάνουν βόδια.
525 Κι' αυτά σε λίγο πρόβαλαν, και δυό τσοπάνοι αντάμα ακλούθουν
και παίζαν σουράβλι, τη χωσιά χωρίς να βάλει ο νούς-τους.
Κι' εκείνοι ως τά 'δαν μπρός-τους, χοίμηξαν, και γρήγορα ξεκόβουν
όλα τα βόδια και τ' ασπρόμαλλα τ' αρνιά, καθώς τραβούσαν
κοπαδιαστά, και τους τσοπάνηδες κι' ακόμα αυτούς σκοτώνουν.
530 Κι' οι άλλοι γροικούν την άγρια χλαλοή στα βόδια-τους τρογύρα,
κι' εκεί που κάθουνταν στη σύναξη, με βιάς πηδούν στ' αμάξια,
τ' άτια δρομώνουν τ' ανεμόποδα, και μονομιάς τους φτάνουν.
Κι' ως πιάσαν θέση, ανοίξαν πόλεμο στου ποταμού τους όχτους,
ο ένας στον άλλο απάνω ρίχνοντας με χάλκινα κοντάρια.
535 Εκεί κι' η Αμάχη, εκεί κι' ο Αλαλητός, εκεί του Χάρου η Λάμια,
κι' έσφιγγε πότε έναν αλάβωτο, πότε έναν λαβωμένο,
που ζούσε ακόμα, πότε έναν νεκρό τραβούσε απ' το ποδάρι,
κι' άλικο ρούχο εφόρειε, απ' των αντρών το γαίμα, από στους ώμους.
Κι' όπως σαλεύαν και χτυπιόντουσαν και τα κουφάρια εσούρναν
540 ο ένας του άλλου των σκοτωμένων τους, σα ζωντανοί φαντάζαν.
Κι έβαζε ακόμα πάνω νιόσκαφο, παχύ, πλατύ χωράφι,
καμπήσιο, τριπλογύριστο· πολλούς ζευγάδες μέσα εθώρειες,
που φέρναν γύρα τα ζευγάρια-τους κι' οργώναν δώθε κείθε
και κάθε που γυρίζον κι' έφταναν στου χωραφιού την άκρα,
545 τους ζύγωνε ένας και τους έδινε κρασί γλυκό μιάν κούπα
στο χέρι καθενός· και γύριζαν στους όργους πίσω εκείνοι
και βιάζουνταν να φτάσουν στου βαθιού του χωραφιού την άκρα.
Κι' η γής μαυρολογούσε πίσω-τους και φάνταζε οργωμένη,
χρυσή κι' ας ήταν· τέτοιο η τέχνη-του μεγάλο θάμα αλήθεια!
550 Κι' έβαλε ακόμα χτήμα πάνω-του βασιλικό, κι' οργάτες
θερίζανε κρατώντας κ' φτερά στα χέρια-τους δρεπάνια·
κι' απ' τα χερόβολα άλλα πανωτά στο χώμα αράδα επέφταν,
κι' άλλα τα δέναν με αχερόσκοινα γερά οι δεματιστάδες·
κι' ήσανε τρείς που τα δεμάτιαζαν, και πίσω-τους αγόρια
555 τρέχαν, μαζεύαν τα χερόβολα, στην αγκαλιά τα παίρναν,
και τά 'διναν πιό κάτω· αμίλητος ο βασιλιάς στεκόταν
με το ραβδί του πάνω στ' όργωμα, βαθιά-του αναγαλλιώντας.
Και πέρα οι κράχτες, κάτω από 'να δρύ, συντάζανε το γιόμα·
βόδι τρανό είχαν σφάξει κι' έψηναν με προθυμιά, κι' οι δούλες
560 σωρό το αλεύρι το άσπρο ζύμωναν, να φάν οι θεριστάδες.
Κι' έβαλε ακόμα αμπέλι απάνω-του σταφύλια φορτωμένο,
τρανό, πανώριο, ολόχρυσο· τσαμπιά ψηλά κρεμόνταν μαύρα,
κι' ώς πέρα εστύλωναν τα κλήματα διχάλες ασημένιες.
Σμάλτινο ανοίγει βαθυγάλαζο ζερβά δεξιά χαντάκι
565 κι' ασκόνει γύρα από καλοί φρυγή, κι' ένα ώς τ' αμπέλι μόνο
τραβούσε μονοπάτι, πού 'παιρναν οι αργάτες φορτωμένοι
στον τρυγητό· και τον καρπό, γλυκό σα μέλι, εκοιβαλούσαν
κοπέλες κι' άγουροι χαρούμενοι μες σε πλεχτά κοφίνια·
κι' ανάμεσά-τους την ψιλόφωνη κιθάρα κάποιο αγόρι
570 γλυκά γλυκά βαρώντας το σκοπό του Λίνου εταγουδούσε
με γάργαρη φωνή· κι' αυτοί στη γής χτυπώντας τα ποδάρια
όλοι μαζί πηδώντας με φωνές και με τραγούδια ακλούθουν.
Κι' ακόμα πάνω-του ορθοκέρατα κοπάδι βόδια βάζει,
και με καλάϊ και μάλαμα ήτανε τα βόδια δουλεμένα,
575 κι' απ' το μαντρί-τους τρέχαν στη βοσκή να φτάσουν, μουκανιώντας,
στο βροντερό αποδίπλα ποτομό, στα λυγερά καλάμια.
Βοσκοί μαλαματένιοι τέσσεροι τραβούσαν με τα βοδια,
κι' αντάμα εννιά σκυλιά γοργόποδα ξοπίσω-τους ακλούθουν.
Όμως στον κόβο ομπρός του κοπαδιού δυό λιόντες ξαγριεμένοι
580 ταύρο είχαν πιάσει μουκανιάρικο, κι' ως τον εσέρναν, πέρα
τα μουγκρητά-του αχούσαν· πίσω-του βοσκοί και σκύλοι ετρέχαν·
μα κιόλα εκείνοι του βοδιού το αδρό ξεσκίζανε τομάρι,
το αίμα το μαύρο και τα σπλάχνα-του ρουφώντας, κι' οι τσοπάνοι
του κάκου αγρείζαν τα γοργόποδα σκυλιά να τους ριχτούνε·
585 τι αυτά μπρός στα λιοντάρια εδείλιαζαν, κι' αντίς να τα δαγκάσουν
χοιμώντας, στέκαν δίπλα, εγαύγιζαν και πίσω πάλι εφεύγαν.
Κι' έβαζε πάνω ο κουτσοπόδαρος μεγάλο βοσκοτόπι,
κατάσπρα πρόβατα να βόσκουνε σε λαγκαδιά πανώρια,
κι' ακόμα στάνες και ξεφόμαντρες και σκεπαστές καλύβες.
590 Ξώμπλιαζε ακόμα ο κουτσοπόδαρος θεός και χοροστάσι,
όμοιο με κείνο πού 'χε ο Δίδαλος της ομορφομαλλούσας
της Αριάδνης στην απλόχωρη Κνωσσό παλιά φτιαγμένα.
Άγουροι εκεί κι' ακριβιγόραστες παρθένες είχαν στήσει
χορό, κι' ο ένας του άλλου κρατούσανε τα στον αρμό τα χέρια.
595 Λινό αγανό φορούσαν όλες-τους, κι' εκείνοι ήταν ντυμένοι

Τὸ ξένο διήγημα

ΕΝΑΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΥ ΤΙΣΙΑΝΟΥ

Τοῦ σοβιετικοῦ συγγραφέα Β. ΚΑΒΕΡΙΝ

Ἀνάμεσα στοὺς ναυτικοὺς τοῦ Στόλου τοῦ Βορρᾶ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσω τὸν ὑποπλοίαρχο Γκουρμιτσβίλι. Μοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Γενήκαμε φίλοι.

Τὰ βράδυα περνούσαμε τὶς ὧρες μας καπνίζοντας καὶ κουβεντιάζοντας μέσα στὴ μικρὴ καμπίνα του. Κάποτε καπνίζαμε σιωπηλοί. Μὰ κι' αὐτὸ ἤταν γιά μᾶς μιὰ κάποια διασκέδαση. Ρουφώντας τὴν πίπα του διηγόταν ἱστορίες, ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο μονάχα στὰ ὄνειρά μας μπορούσαμε νὰ εἴχαμε δεῖ.

Γιὰ πρώτη φορὰ εἶχα συναντήσει κάποιον ποὺ ἔνοιωθε τὸν πόλεμο μὲ μιὰ τέτοια φινέτσα. Τὸν γνώρισε στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, στὰ τέλματα τοῦ Πίνσκ κι' ἀνάμεσα στὰ βράχια τῆς ἀρκτικῆς γῆς. Μιλοῦσε ξεκάθαρα, δίχως πάθος καὶ μ' ἀπόλυτη εἰλικρίνεια.

Ἤταν ἕνας στρατιωτικὸς μ' ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξης. Ἔμοιαζε μάλιστα σὰ νὰ μὴ νοιαζόταν γιὰ τὸ τί θὰ ἔκανε μετὰ τὴ νίκη, ποὺ γι' αὐτὴ πρόσφερε ὅλες τὶς δυνάμεις του. Κάποτε τοῦ εἶπα τὴ σκέψη μου αὐτὴ καὶ πρόσθεσα πὼς γιὰ μένα ἤταν κάτι ἀπόλυτα φυσικό. Ὅσοι ὑπηρετοῦν στὸ στρατὸ κι' ἀντιμετωπίζουν τὸ θάνατο κάθε μέρα, κάθε ὥρα, δὲν μποροῦν ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὸ μέλλον. Δὲν ἔχουν οὔτε τὸν καιρό, μήτε τὴ διάθεση.

— Γελοιόσαστε, μοῦ ἀπάντησε, σκέφτονται γιαυτὸ καὶ μάλιστα πολύ. Τὸ μέλλον! Τί πράμα· νὰ εἶναι ἄραγε αὐτό; Καθένας ἔχει ἐλπίδες καὶ σχέδια, μὰ γιὰ ὅλους εἶναι ἡ ἀναμονὴ τῆς νίκης, ἡ ἐπιστροφὴ στὸ πατρικό σπίτι, μιὰ νέα ζωή. Τὸ μέλλον θὰ εἶναι ὑπέροχο, πρόσθεσε μὲ συγκίνηση. Δὲ γίνεται νὰ σταθεῖ διαφορετικό, ἔπειτα ἀπὸ τόσα ποὺ ὑπόφερε ὁ λαός. Τὸ ξέρει καὶ καταπιάνεται μ' αὐτὸ μὲ κάποια ἐνστικτώδικη παρόρμηση. Θέλετε νὰ σᾶς διηγηθῶ μιὰ ἱστορία; Θὰ κρίνετε μόνος σας ἂν ἔχω δίκιο ἢ ὄχι...

Ἤταν τὴν ἄνοιξη τοῦ 1942. Πολεμούσαμε σὰν πεζικό. Ὑπερασπίζαμε τὴν πόλη Π. Μιὰ παλιὰ πολιτεία, μὲ ἀπεριποίητους κήπους καὶ μὲ λαβυρινθώδικα δρομάκια. Τὶς μέρες ἐκεῖνες ἤταν γεμάτα ἀπὸ τὰ ρόζ πέταλλα τῶν ἀνθισμένων κερασιῶν.

Ἡ γραμμὴ τοῦ μετώπου ἐκτεινόταν κατὰ μῆκος ἑνὸς ἀπὸ τοὺς μικροὺς αὐτοὺς δρόμους. Ὁ σταθμὸς τῆς διοίκησής μου βρισκόταν ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, στὰ δυτικὰ προάστεια. Διοικοῦσα ἕνα ἀπόσπασμα. Μιὰ μέρα, στὸ γλυκοχάραγμα, μόλις ποὺ εἶνα σηκωθεῖ ἀπὸ ἕνα ταραγμένο ὕπνο καὶ βρισκόμουνα σκυμμένος ἀπάνω σ' ἕνα χάρτη, ὅπου σημείωνα μ' ἕνα σταυρὸ τὰ σπίτια ποὺ ἀπὸ αὐτὰ εἴχαμε πετάξει ἔξω τοὺς Γερμανούς, μοῦ φέρανε ἕνα γεροντάκο. Φοροῦσε ἕνα πλατύγυρο καπέλλο. Τὰ μαλλιά του ἤταν κατάσπρα, χλωμός, φοροῦσε ἕνα μακρὺ πανωφόρι μὲ λεκέδες ἀπὸ γύψο, ἀξύριστος. Μοῦ ἔκανε τὴν ἐντύπωση ἑνὸς μισότρελλου. Κι' ὅμως κάθε ἄλλο ἀπὸ νὰ ἤταν.

Μοῦ εἶπε, μὲ σαφήνεια, ποιὸς ἤταν καὶ τὴν ὑπόθεση ποὺ γι' αὐτὴ «τόλμησε νὰ μὲ ἀνησυχήσει». Ἤταν ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ μουσείου τῆς πόλης Π.

— Λέγουμαι Πεστσικίν. Εἶμαι ἀπόγονος τοῦ ἐμπόρου Περτσικίν, ποὺ στὸ παλιὸ ὑποσταστικό του ἔχει ἐγκατασταθεῖ τὸ μουσεῖο.

Ἀφοῦ παρουσιάσθηκε μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, μοῦ ἐήγησε τὴν ὑπόθεσή του.

— Στὸ μουσεῖο ὑπάρχουν πολλὰ ἔργα τέχνης μεγάλης ἀξίας. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι ἕνα ἀριστούργημα ποὺ δὲν ἔχει τὸ ὅμοιό του. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ σώσουμε, γιατὶ ἡ ἱστορία δὲ θὰ μᾶς συγχωρέσει ἂν πέσει ἀνάμεσα στὰ χέρια τῶν βαρβάρων.

Ρώτησα τί ἤτανε αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα. Μοῦ ἀπάντησε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα πίνακα τοῦ Τισιανοῦ.

Ἕνας πίνακας τοῦ Τισιανοῦ στὴν πόλη Π;! Ἑτοιμάσθηκα νὰ τὸν ξαποστείλω εὐγενικά, μὰ μὲ πρόλαβε.

— Σᾶς φαίνεται ἀπίθανο. Κι' ὅμως... Ἡ πολιτεία αὐτὴ ὅπως ξέρει καθένας δὲ βρίσκεται μακρυὰ ἀπὸ τὰ παλιὰ σύνορα. Στὸ 1918, τοὺς μπουρζουάδες ποὺ ἔφευγαν τρομοκρατημένοι πρὸς τὶς κεφαλαιοκρατικὲς χῶρες, τοὺς σταματοῦσαν στὰ σύνορα, τοὺς ἔπαιρναν τὰ ἔργα τέχνης ποὺ γύρευαν νὰ περάσουν λαθραία καὶ τὰ τοποθετοῦσαν στὸ μουσεῖο. Ἡ πόλη τοῦ Λένινγκραντ ἤθελε, βέβαια, νὰ ἔχει τὸν πίνακα αὐτόν, μὰ διαμαρτυρήθηκα κι' ὁ Λουνατσάρσκυ μὲ ὑποστήριξε, λέγοντας: «Οἱ μικρὲς πολιτεῖες ἔγουν δικαιώματα στὴ μεγάλη τέχνη».

Φανταστῆτε τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ μέσα σ' αὐτὴ διεξήχθηκε ἡ συζήτηση. Τὰ τάνκς τῶν Γεομανῶν, ποὺ εἶχαν πλησιάσει, ἄρχισαν νὰ βάλλουν μεθοδικά. Χώματα, θραύσματα, πέτρες ἔπεφταν στὸ ἀπό μπετὸν ἀρμὲ πρόχωμά μας. Κι' αὐτὸς ὁ γεροντάκος μιλοῦσε ἥσυχα - ἥσυχα γιὰ παλιοὺς καὶ νέους συγγραφεῖς καὶ τὸν Τισιανό.

Ἔμεινα σκεφτικός. Στὸ κάτω κάτω δὲν ἤτανε καὶ τόσο ἀπίθανα αὐτὰ ποὺ μοῦ ἱστοροῦσε. Τὴν παραμονὴ μάλιστα, ὁ γιατρὸς τοῦ τάγματος μοῦ εἶχε ζητήσει νὰ στείλω μιὰ περίπολο νὰ πάρει μερικὰ φάρμακα ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο ποὺ βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῆς πόλης, ποὺ εἶχαν καταλάβει οἱ Γερμανοί. Τὰ εἴχαμε ἀνάγκη, βέβαια περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Τισιανοῦ. Τώρα, παρουσιαζόταν μιὰ νέα εὐκαιρία: νὰ πέρναμε σύγχρονα καὶ τὰ φάρμακα καὶ τὸν πίνακα!

Φώναξα τὸν ἀνθυπολοχαγὸ Νορκὶν τοῦ ἀποσπάσματος τῶν ἀνιχνευτῶν, ποὺ τὸν γνώριζα ἀπὸ καιρό. Καταγόταν ἀπὸ τὸ Λένινγκραντ, φοιτητὴς τοῦ Πολυτεχνείου, μελαχρινός, κοντουλός. Τὸ παρουσιαστικό του σοῦ ἔκανε τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ἀνθρώπου γεννημένου γιὰ μιὰ ἥσυχη ζωή. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἤταν ἕνας τολμηρὸς καὶ πανοῦργος ἀνιχνευτής. Ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα ἀφοζωγράφο μ' ἀληθινὸ ταλέντο. Ποιὸς ἄλλος, λοιπόν, ἐξὸν ἀπ' αὐτὸν θὰ ἔπρεπε νὰ σώσει τὸν πίνακα τοῦ Τισιανοῦ;

Τὴ νύχτα, παίρνοντας μαζί του τὸν ἐπιμελητὴ τοῦ μουσείου, ποὺ εἶχε κατηγορηματικὰ ἀρνηθεῖ ν' ἀνταλλάξει τὸ πλατύγυρο καπέλλο του μὲ μιὰ κάσκα, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς διάσχισε τὶς γραμμὲς μέσα σ' ἕνα αὐτοκίνητο λάφυρο ἀπὸ τοὺς Γερμανούς.

Γύρισε τὸ πρωΐ, μὰ κάπως στενοχωρημένος. Ναί, εἶχε φέρει τὰ φάρμακα καὶ τὸν πίνακα. Ὁ ἐπιμελητὴς ὅμως τοῦ μουσείου εἶχε μείνει στὴν πόλη Π. καὶ γιὰ πάντα. Μιὰ σφαῖρα τὸν εἶχε χτυπήσει στὸ μέτωπο.

— Ὁ πίνακας βρισκόταν στὸ σπίτι του, μοῦ διηγήθηκε ὁ ἀνθυπολοχαγός. Πήγαμε καὶ τὸν πήραμε. Ξεκαρφώσαμε τὸν μουσαμᾶ, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τὸν μεταφέρουμε εὐκολώτερα καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ ἑτοιμαζόμαστε νὰ φύγουμε μᾶς ἐτύπησαν. Τότε σκοτώθηκε. Γυρίσαμε στὶς γραμμές μας ἔπειτα ἀπὸ ἀγώνα σῶμα μὲ σῶμα.

Εἶχα ἕνα θαυμάσιο πιστόλι, τὸ ξεκρέμασα καὶ τὸ χάρισα στὸν ἀνθυπολοχαγό.

Ὁ μεγάλος μουσαμᾶς, τυλιγμένος, βρισκόταν στὸ αὐτοκίνητο ἀνάμεσα σ' ἐπιδέσμους καὶ φάρμακα. Τὸν ξεδιπλώσαμε. Μιὰ κραυγὴ ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὰ χείλη ὅλων μας. Χίλιοι διάβολοι! Τί θαῦμα! Σ' ἕνα κῆπο, κάτω ἀπὸ ἀνθισμένες μηλιές, ἤτανε στρωμένα μεγάλα τραπέζια, γεμάτα ἀπὸ κρέατα, βούτυρα, ψωμιὰ καὶ πουλερικά. Χωριάτες καὶ χωριάτισσες χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν. Γλεντοκοποῦσαν. Φοροῦσαν πολύχρωμα γιορταστικὰ φορέματα. Ἡ χαρὰ ξεχειλοῦσε ἀπὸ τὰ πρόπά τους. Ἀπόμερα, ἕνας στρατιώτης ποὺ φοροῦσε τεράστιες, μπότες καθόταν κοντὰ σ' ἕνα πυρσὸ κι' ἔπινε ἄπληστα κρασὶ ἀπὸ μιὰ μεγάλη κανάτα. Ἕνα κόκκινο λεπτὸ αὐλάκι χυνόταν ἀπὸ τὰ μάγουλά του πάνω στὸ πέτσινο γελέκο του. Ἀπὸ τὰ δέντρα κρέμονταν χάρτινα φωτισμένα φαναράκια. Παοάσταιναν ὑπαίθριο χορό. Ἕνα ἔξοχο ἔργο· ἔφτανε νὰ τὸ κοιτᾶς γιὰ ν' ἀνασκιρτᾶ ἀπὸ κέφι ἡ καρδιά σου. Σοῦ ἔκανε ὄρεξη ν' ἀναμιχθεῖς μὲ τὸ πλῆθος, νὰ χορέψεις, νὰ πιεῖς καὶ νὰ φᾶς!

Στὰ τέλη τοῦ Μάη ἐγκαταλείψαμε τὸ Π. Πρὶν ὅμως δώσαμε στοὺς ναζίδες νὰ καταλάβουν τί ἀξίζουν οἱ πεζοναῦτες. Ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Ζέγκερτς ὑποσχέταν, σὲ ἡμεροησία του διαταγή, ἄδεια μιᾶς βδομάδας σ' ὁποιον θὰ σκότωνε ἕνα ἀπὸ μᾶς κι' ἄδεια δυὸ βδομάδων σ' ὁποιον θἄπιανε αἰχμάλωτον ἀπὸ μᾶς.

Ἔπρεπε νὰ ὀπισθοχωρήσουμε γιὰ νὰ σμίξουμε τοὺς δικούς μας. Θὰ διασχίζαμε δάση καὶ τέλματα.

Ὁ ὑποπλοίαρχος μοῦ ἐξιστόρησε μὲ λεπτομέρειες τὴν πορεία αὐτή, ποὺ εἶχε ἀναφερθεῖ στὶς ἐφημερίδες τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

— Διατρέξαμε περισσότερα ἀπὸ χίλια χιλιόμετρα μαχόμενοι. Δὲν εἴχαμε ψωμί. Ψήναμε κρέας ἀλόγου πάνω σὲ πυροστιές καὶ τὸ τρώγαμε ὡμό, ὅταν δὲ μποροῦσαμε ν' ἀνάψουμε φωτιά. Δάση, δάση, ἀτέλειωτα δάση καί, ἀλλοίμονο, δίχως τὴν παραμικρὴ τροφή. Δὲν εἴχαν οὔτε κἂν μανιτάρια!

Μὰ ἀς ξαναγυρίσουμε στὸ ἔργο τοῦ Τισιανοῦ.

Δὲν ἤτανε παρὰ ἕνα κομμάτι μουσαμᾶς, ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ μᾶς χρησιμέψει σὲ τίποτα. Δὲ μποροῦσε νὰ μᾶς προστατέψει ἀπὸ τὸ κρύο κι' οὔτε ἤταν ἕνα ὅπλο, γιὰ νὰ τοαθῆξει κανεὶς μ' αὐτό. Ὅσο μᾶς ἔμεναν ἄλογα, τὸν δέναμε σὲ μιὰ σέλα. Ὅταν φαγώθηκαν τ' ἄλογα, ἔπρεπε νὰ τὸν κουβαλᾶμε ἐμεῖς. Ἤτανε μπελᾶς. Οἱ ἄντοες βλαστημοῦσαν. Δὲ θὰ χαλοῦσε δά ὁ κόσμος ἂν πετούσαμε κάπου στὸ δάσος

(Συνέχεια στὴν 15η σελίδα)

καλόφαντους χιτώνες, που απαλά γυαλίζαν απ' το λάδι.
Φορούσαν όλες ανθοστέφανα στην κεφαλή, κι' εκείνοι
χρυσά μαχαίρια που ανακρέμουνταν από λουριά ασημένια.
Κι' όλοι μαζί, τεχνίτες του χορού, πότε γοργά γυρνούσαν,
600 τόσο αλαφριά, καθώς ο κανατάς, φτιαγμένο του χεριού-του,
βάζει μπροστά τροχό καθούμενος, να ιδεί καλά αν γυρίζει,
και πότε πάλε αράδες έτρεχαν η μιά στην άλλη αντίκρα.
Κόσμος πολύς τρογύρα στο χορό τον όμορφο στεκόταν
κι' αγάλλουνταν· κι' ο θείος τραγουδιστής βροώντας την κιθάρα
605 τραγούδαε πλάϊ-τους· κι' όπως άνοιγε το στόμα-του να ψάλει,
δυό σκοινοβάτες τούμπες άρχιζαν να κάνουν μες στο πλήθος.
Κι' ακόμα βάζει απάνω το τρανό του Ωκεανού ποτάμι,
στου σκουταριού του στέριου το ακρωό στεφάνι γύρο γύρο.
Και το σκουτάρι αρού μαστόρεψε το δυνατό, το στέριο,
610 του μαστορεύει και το θώρακα, πιό λαμπερό από φλόγα,
του μαστορεύει κράνος ταιριαχτό στα δυό μελίγγια, στέριο,
πανώριο, πλουμιστό, με απάνω-του μαλαματένια φούντα,
κι' ολοστερνά κνημίδες με φτενό καλάϊ του μαστορεύει.
Κι' ο ξακουσμένος κουτσοπόδαρος σαν τέλεψε τεχνίτης,
615 τ' άρματα πήρε και τ' απίθωσε μπρός στου Αχιλλέα τη μάννα.
Κι' αυτή ως γεράκι από τον Όλυμπο πηδάει το χιονισμένο,
τ' αστραφτερά απ' τον Ήφαιστο άρματα στα χέρια-της κρατώντας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ. Αλάκαιρη η Ιλιάδα δουλεύεται τρία χρόνια τώρα από τους μεταφραστές, χωρίς να πάρει ακόμα την τελειωτική-της μορφή. Γι' αυτό και το απόσπασμα τούτο πρέπει να θεωρηθεί σα μιά προσωρινή, ίσως προτελευταία, γραφή. Οι μεταφραστές με πολλή χαρά θα δέχουνταν κάθε παρατήρηση πάνω στα λεπτομερειακά και γενικά ζητήματα που γεννοει η μετάφραση του Ομήρου, όσο ακόμα δεν έχουν δώσει οριστική μορφή στο χειρόγραφό-τους. Το ίδιο δεν έχουν αποφασίσει για το σύστημα του τονισμού και της ορθογραφίας, περιμένοντας να το καθ ρίσουν οριστικά — και γρήγορα, ας ελπίσουμε — οι λογοτέχνες και οι λόγιοι με κοινήν απόφαση.

Ἡ ἐκπαιδευτική μας σελίδα

ΛΑΟΣ ΚΑΙ ΑΝΩΤΕΡΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Τῆς Ρόζας ΙΜΒΡΙΩΤΗ

Πλούσια εἶναι ἡ σπονδὴ ἀπὸ αἷμα ποὺ ἔχυσε ὁ λαὸς στὸ βωμὸ τῆς λευτεριᾶς. Καὶ δικαιολογημένα μέσα στοὺς τιτανικοὺς ἀγῶνες του ζήτησε ἀντιστύλι τοὺς πνευματικοὺς ἀρχηγούς του. Ζήτησε νὰ παλέψουν πλάγι του, νὰ δυναμώσουν τὴ φωνή του καὶ τὰ δίκια του μὲ τὴν πέννα, μέ τὸ λόγο, μὲ τὴν πράξη, ἑνισχυτές του καὶ συμπαραστάτες.

Εἶναι θλιβερό, μὰ εἶναι ἀληθινό, πὼς λίγοι, μάλιστα πολὺ λίγοι, στάθηκαν στὸ πλευρό του. Κατάπληχτος ἀντίκρυσε τὴ σιωπὴ ἢ τὴν τραγικὴ πεποίθηση, πὼς δὲν εἶναι δουλειὰ δική τους, καὶ μάλιστα—εὐτυχῶς τοῦτη τὴ φορὰ ἀπὸ λιγοστοὺς—ἄκουσε κάτι παράχορδες φωνὲς κι' εἶδε ἀσχημοσύνες καὶ προδοσιές!

Εἶναι βαρὺ τὸ «κατηγορῶ» τοῦ λαοῦ, κι' ἂς εἶναι βουβὸ κι' ἂς μὴν εἶναι συνειδητό.

Γιατὶ πειναλέος καὶ γυμνὸς μέσα στὰ 120 χρόνια τῆς λευτέρης ζωῆς ἔστησε τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰ Ἀνώτερα Ἐκπαιδευτικὰ Ἱδρύματα μὲ τὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς του. Σὰν καλὸς πατέρας στερήθηκε ὁ ἴδιος, ὅμως δὲν τ' ἄφησε ν' ἀντικρύσουν βιωτικὲς ἀνάγκες καὶ φαρμάκια. Ἔκοψε ἀπὸ τὸ ψωμί του καὶ τὸ ψωμὶ τῶν παιδιῶν του, γιὰ νὰ τὰ προικίσει μὲ εὐμάρεια κι' ἄνεση. Εὐλαβικὰ ἔστησε μέγαρα καὶ μ' ἁπλοχεριὰ τὰ ἔβαλε ὅλα πλούσια, ἐπιθλητικὰ γιὰ νὰ μποῦν μέσα οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοί του, αὐτοὶ ποὺ τοῦ ὑποσχόταν πὼς θὰ κάνουν τὰ παιδιά του «ἄνθρώπους».

Πάλαιψε μὲ τὰ δόντια καὶ μὲ τὰ νύχια κάθε φορὰ γιὰ νὰ δημιουργήσει ὅλες τὶς εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ τὴ μόρφωση καὶ προκοπὴ τῶν παιδιῶν του.

Βέβαια σὰν εἴμαστε σκλάβοι, ποτὲ δὲ θὰ μποροῦμε νὰ γίνουμε ἄνθρωποι. Σὰν ἡ πεῖνα μᾶς μαραζώνει καὶ τὰ 85% τῶν παιδιῶν μας εἶναι ἀδενικά, δὲν προφταίνουμε κὰν νὰ γίνουμε ἄνθρωποι κι' ὁ λαὸς ἐκφυλίζεται. Ἅμα τὰ σχολεῖα εἶναι κλεῖστὰ κι' οἱ δάσκαλοι φυλακισμένοι, δὲ μπορεῖ νὰ γίνεται λόγος γιὰ ἐξανθρωπισμὸ τῶν παιδιῶν, οὔτε ἅμα τὰ νιάτα εἶναι ἐγκαταλειμένα στὴν τύχη τους. Μὰ οὔτε ὁ λαός, ὅταν τὸ σπίτι του εἶναι μέσα στὸ ρέμα καὶ στὴ σαπίλα, ὅταν εἶναι ἀποκλεισμένος ἀπὸ κάθε πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυση, ποὺ ζεῖ τὸν ἔρωτα στὸ πεζοδρόμι μπορεῖ νὰ ἐξανθρωπιστεῖ.

Σ' ὅλη αὐτὴ τὴ σταυροφορία ὁ λαὸς περίμενε καὶ περιμένει ἀκόμα συμπαραστάτες καὶ ὁδηγοὺς τοὺς πνευματικοὺς ἀρχηγούς του, ἀφοῦ ἔργο τους εἶναι νὰ κάμουν τὰ παιδιά του «ἄνθρωπους» κι' αὐτὸ τὸν ἴδιο νὰ τὸν ἐξυψώσουν.

Γι' αὐτὸ ἀγωνίστηκε ὁ ἴδιος ἀνελέητα τὸν ἐθναλυτρωτικὸ ἀγώνα καὶ γι' αὐτὸ ἀγωνίζεται τώρα γιὰ δημοκρατικὲς λύσεις. Σ' αὐτὸ τὸ διπλὸν ἀγώνα κάλεσε καὶ καλεῖ ὅλους τοὺς ἀνώτερους πνευματικοὺς ἀρχηγοὺς κι' ἐδῶ ἀντίκρυσε τὴ σιωπὴ ἢ τὴν ἀπάντηση «δὲν εἶναι δική μας δουλειά!...»

Κι' ἀναρωτιέται τώρα ὁ λαός, μήπως ἀληθινὰ τ' ἀνώτερα πνευματικὰ ἱδρύματα, ποὺ τὰ ἔστησε μὲ τόσες ἐλπίδες καὶ τόσες θυσίες, εἶναι ξένα ἀπὸ τὶς ἕγνοιες του καὶ τοὺς μόχθους του; Εἶναι σωστὴ ἡ ἄποψη τῶν Καθηγητῶν, πὼς ἡ ἀποστολή τους εἶναι ξένη στὶς ἀνάγκες καὶ τὴν τύχη τοῦ λαοῦ; Καὶ τότε ποιοὺς ὑπηρετεῖ ἡ ἀνώτερη Παιδεία;

Τὴν ἀπάντηση τὴ δίνουν οἱ ἀκόλουθοι στατιστικοὶ πίνακες.

α) Ἐγγραφέντες μαθητὲς σὲ ὅλα τὰ δημόσια σχολεῖα τὸ 1937 - 1938

Σύνολο μαθητῶν ποὺ γράφτηκαν στὴ δημοτικὴ παιδεία	Σύνολο μαθητῶν ποὺ γράφτηκαν στὴ μέση παιδεία	Σύνολο μαθητῶν ποὺ γράφτηκαν στὰ Πανεπιστήμια κι ἀνώτερες Σχολὲς
987 920	94.438	11.140

β) Οἱ ἐγγραφέντες φοιτητὲς κατὰ ἐπάγγελμα γονέων στὰ Πανεπιστήμια καὶ στὶς Ἀνώτερες Σχολὲς τὸ ἔτος 1937 - 1938

Γεωργικὸ	Βιομηχανικὸ	Ἐμπορικὸ	Ἐλευθέρια καὶ ἀπάλληλοι	Ἐργατικὸ	Εἰσοδηματίες
2129	765	2239	3319	204	619

Συμπεράσματα ἀπὸ τοὺς στατιστικοὺς πίνακες.

α) Ἀπὸ τὰ 100 παιδιὰ ποὺ γράφονται κάθε χρόνο στὸ Δημοτικὸ φτάνουν στὸ Πανεπιστήμιο μόνο 1.

β) Καὶ πάλι ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ ποὺ γράφονται στὸ Πανεπιστήμιο ἀγροτόπαιδα εἶναι μόνο τὰ 19% καὶ ἐργατόπαιδα μόλις τὰ 2%

Αὐτὴ εἶναι ἡ πικρὴ γλῶσσα τῶν ἀριθμῶν. Τὰ Πανεπιστήμια κι' οἱ Ἀνώτατες Σχολὲς εἶναι προσιτὰ μόνο στὸ 1% καὶβέβαια σὲ κείνους ποὺ μποροῦν νὰ πληρώσουν. Κανένα παιδὶ τοῦ λαοῦ δὲ φτάνει ὡς ἐκεῖ ψηλά. Μόνο κάτω ἀπὸ βαρειὲς στερήσεις καὶ θυσίες καὶ διπλασιασμένη τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν ἐργασία κατορθώνει πότε - πότε ὁ φτωχὸς σπουδαστὴς νὰ καταχτήσει τὸ δικαίωμα τῆς ἀνώτερης σπουδῆς. Μὰ ἡ κακουχία, ἡ νυχτερινὴ ἐργασία, ἡ πεῖνα γλήγορα τὸν ὑποσκάφτουν σωματικὰ καὶ ψυχικά. Καὶ τὸ χειρότερο, ἂν φτάσει ἐκεῖ ψηλά, χάνει τὴ λαϊκή του συνείδηση καὶ γίνεται ὑπερασπιστὴς τοῦ λαοῦ «ἀφ' ὑψηλοῦ», ἂν δὲν γίνει, ὅπως συμβαίνει τὶς περισσότερες φορές, ἀρνητής του.

Πέρασε ὅμως ὁ πόλεμος. Ἔγινε μιὰν ὁλόκληρη κοσμογονία, ποὺ πρέπει ν' ἀφήσει βαθιὰ τὰ ἴχνη της μέσα στ' ἀνώτερα πνευματικά μας ἱδρύματα. Δὲ μπορεῖ ἡ ὀργάνωση, ἡ διοίκηση καὶ προπάντων τὸ περιεχόμενό τους νὰ μείνει ξένο στὸν ὑπέροχο κραδασμὸ καὶ τὸ ραγδαῖο καλπασμὸ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξέλιξης. Δὲ μπορεῖ ἡ Ἀνώτατη Παιδεία νὰ κλείνει σφιχτὰ τὰ μάτια της γιὰ νὰ μὴ δεῖ τὴν πραγματικότητα. Δὲν πρέπει κὰν νὰ μείνει ξένη κι' ἐχθρικὴ στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα, δὲν πρέπει νὰ μείνει κλεισ τὴ caste ποὺ θὰ στέκει ἐμπόδιο σὲ κάθε ἀνανέωση. Δὲ μπορεῖ νὰ στηριχτεῖ μόνο στὴν παράδοση οὔτε πρέπει μὲ τοὺς παραπλανητικοὺς μεγαλοϊδεατισμοὺς καὶ τοὺς ψευτοκλασικισμοὺς ν' ἀποφύγει νὰ πάρει μέρος στὴν ἀνοικοδόμηση καὶ δημοκρατικὴ ἀποκατάσταση τοῦ λαοῦ. Γιατὶ ἔτσι θὰ ἔχει βαρύτατη τὴν εὐθύνη, ὅτι στάθηκε ἐμπόδιο στὴν προκοπὴ τοῦ Ἔθνους.

Ὁ λαὸς ξέρει—καὶ δὲν τὸ ἀρνιέται—πὼς τὰ Ἀνώτερα Ἐκπαιδευτικὰ μας Ἱδρύματα δὲν εἶναι πάντα τόσο συντηρητικὰ καὶ μάλιστα τ' ὁμολογεῖ πὼς πολλὲς φορὲς στάθηκαν ψηλά, χάρισαν στὴν Πατρίδα ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς ἀξίες. Ὅμως ἐπιμένει ὁ λαός, ὅτι οἱ ἀξίες αὐτὲς δὲν ἔγιναν ποτὲ χτῆμα του. Κι' ὁ κόμα ὑποστηρίζει, ὅτι δὲν τὸν βοήθησαν νὰ γίνει κύριος πάνω στὶς ὑλικὲς καὶ πνευματικὲς ἀξίες, δὲν τοῦ ἔδωκαν τὰ στελέχη ποὺ τοῦ χρειάζονται γιὰ νὰ ἀξιοποιήσει τὶς πλουτοπαραγωγικὲς δυνάμεις τῆς χώρας καὶ νὰ ὑψώσει τὸν ὑλικὸ καὶ πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς Πατρίδας.

Δὲ ζητάει τὴν Ἀνώτερη Παιδεία ὑποχρεωτική. Ὅμως ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ λείψει ἡ ἀδικία, νὰ γίνει προσιτὴ σὲ ὅλους τοὺς ἱκανοὺς ἀνεξάρτητα ἀπὸ οἰκονομικὲς συνθῆκες. Κι' αὐτὸ δὲν τὸ κάνει ἀπὸ ἁπλὴ ματαιοδοξία.

Πρέπει νὰ ὀρθοποδήσει ἡ χιλιοβασανισμένη Πατρίδα μας.

Πρέπει ὁ λαὸς νὰ γίνει ἀφέντης καὶ κυβερνήτης στὸ σπίτι του.

Πρέπει ν' ἀρχίσουμε τὸ ἀνοικοδομητικὸ ἔργο. Εἶναι λοιπὸν ἐθνικὴ ἀνάγκη νὰ γίνει ἡ σωστὴ ἐπιλογὴ τοῦ ἀνθρώπινου ὑλικοῦ καὶ σ' αὐτὸ πρέπει νὰ βοηθήσει ἡ παιδεία. Αὐτὴ θὰ ἑτοιμάσει τοὺς εἰδικευμένους ἐπαγγελματίες, τοὺς ἄξιους ἐργάτες γιὰ τὴν ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξη, αὐτὴ θὰ ἀξιοποιήσει στὸ κάθε ἄτομο τὶς δυνάμεις του, ἔτσι ὥστε νὰ φτάσει στὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἀποδοτικότητα. Ἔχουμε χάσει πάρα πολλὲς πνευματικὲς καὶ τεχνικὲς ἀξίες κι' εἶναι ἀνάγκη νὰ πυκνώσουμε τὶς πνευματικὲς καὶ τεχνικές μας ἐφεδρεῖες. Κι' αὐτὸ δὲ θὰ γίνει βέβαια μόνο ἀπὸ τὸ 1% ποὺ φτάνει στὶς Ἀνώτερες Σχολὲς ἐπειδὴ ἔχει λεπτά. Ἡ ἐπιλογὴ θὰ γίνει ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ καὶ τότε πλούσια θὰ εἶναι ἡ συγκομιδὴ καὶ θὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅλες οἱ δυνάμεις ποὺ πήγαιναν ὡς τώρα χαμένες. Ἔτσι κάθε ἄτομο θὰ βρίσκει τὴ σωστὴ του θέση μέσα στὸ ἀνοικοδομητικὸ ἔργο, καὶ θὰ αἰσθάνεται ἀπόλυτη ἱκανοποίηση γιὰ τὴν ἀτομική του προκοπὴ καὶ τὴ συμβολή του στὴν ὁλικὴ καὶ πνευματικὴ βελτίωση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Τότε μόνο τὸ Ἔθνος θ' ἀνεβάσει τὸν ὑλικὸ καὶ πνευματικό του πολιτισμό, κι' ἡ Πατρίδα μας μέσα στὸ στίβο τῆς εὐγενικῆς κι' εἰρηνικῆς ἁμιλλας θὰ σταθεῖ, ὅπως τῆς ἀξίζει, πρωτοπόρα γιὰ τὸ χτίσιμο ἑνὸς καλύτερου αὔριο. Ἔτσι μπαίνει τὸ πρόβλημα ὁλόκληρης τῆς Παιδείας καὶ φυσικὰ τὸ βάρος πέφτει περισσότερο στὰ Ἀνώτερα Ἐκπαιδευτικὰ Ἱδρύματα.

Ὁ λαὸς χρειάζεται τὴν Ἀνώτερη Παιδεία. Θέλει νὰ συμπληρώσει καὶ ν' αὐξήσει τὴ μόρφωσή του, πρέπει ν' ἀκονίσει τὸ μυαλό του, νὰ ἐξευγενίσει τὸ πνεῦμα του. Διψάει γιὰ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση καὶ φιλοσοφικὴ διαπαιδαγώγηση, γιατὶ καταλαβαίνει, πὼς ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ ὀργανώσει λογικὰ τὴν ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ ζωή του, νὰ ρυθμίσει καὶ διευθύνει τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν οἰκονομία, τὸ ἐμπόριο, τὴν ἀγροτική, τὴ βιομηχανική, ὅπως καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ ζωή του.

Ὡς τώρα, εἰν' ἀλήθεια, ἔμειναν τὰ 99% τοῦ λαοῦ μακρυὰ κι' ἀπὸ τὶς πρακτικὲς κι' ἀπὸ τὶς θεωρητικὲς ἀνώτερες σχολές. Ἡ Ἀνωτάτη Γεωπονική, ἡ Ἀνωτάτη Ἐμπορική, τὸ Πολυτεχνεῖο καὶ γενικὰ ὅλες οἱ ἀνώτατες εἰδικὲς σχολὲς τοῦ στάθηκαν καὶ οἰκονομικὰ καὶ ἠθικὰ ἀπρόσιτες. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς θεωρητικὲς σπουδές.

Τὰ παιδιὰ ὅμως τοῦ λαοῦ εἶναι κι' αὐτὰ νέοι. Μέσα τους κοχλάζει ἡ διπλὴ ἀνησυχία τῆς νιότης. Πνεῦμα καὶ ἀσθημα, ἰδέες καὶ πάθη, γεμίζουν τὰ στήθη τους καὶ τὸ μυαλό τους.

Τὸ παιδὶ τὸ εὔπορο βρίσκει στὶς ἄνετες θεωρητικὲς μελέτες, στὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμματα, μιὰ κάποια πνευματικὴ καθοδήγηση κι' ὁπωσδήποτε—αὐτὸ κάπως σπάνια γιατὶ τὸ περιβάλλον ποὺ ζεῖ τὸ καταστρέφει—μαθαίνει νὰ σέβεται τὸν ἔρωτα.

Τί γίνεται ὅμως μὲ τὸ παιδὶ τοῦ λαοῦ; Ἔχει βέβαια κι' αὐτὸ πνεῦμα καὶ σῶμα κι' ἀναμφισβήτητα πρέπει νὰ γίνει «ἄνθρωπος». Ὅμως μένει πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἐγκαταλειμένο ἀπὸ 12 χρόνων. Συμπληρώνει λοιπὸν τὶς γνώσεις του μὲ τὶς ἀμφίβολες ἐπιφυλλίδες τῆς ἐφημερίδας καὶ γνωρίζει τὸν ἔρωτα ἀπὸ τὰ πορνογραφήματα καὶ τὸ πεζοδρόμιο. Εὐτυχῶς ἐδῶ σώνει τὴν κατάσταση τὸ βαθὺ αἴσθημα τιμῆς ποὺ ἔχει ὁ λαός. Δὲν παίρνει οὔτε τὴ γενικὴ φιλοσοφικὴ κατάρτιση οὔτε διαπαιδαγωγεῖται συναισθηματικά, ὥστε νὰ γίνει «ἄνθρωπος». Μὰ ὁ λαὸς σήμερα ποὺ ζητάει νὰ πάρει τὴν τύχη του στὰ χέρια του, ν' ἀποχτήσει γνήσια δημοκρατία ἀνάλογα μὲ τὶς θυσίες του, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσει Ἀνώτατοι Παιδεία καὶ οἱ λειτουργοί της νὰ γίνουν σπλάχνο ἀπὸ τὰ σπλάχνα του, νὰ ὑπερετήσουν τοὺς πόθους του καὶ τὰ δίκαιά του, νὰ τὸν βοηθήσουν ν' ἀναπτύξει γνήσιο λαϊκὸ πολιτισμό. Ζητάει ὁ λαὸς νὰ φυσήξει πέρα γιὰ πέρα πνεῦμα δημοκρατικὴ ἐπιστήμη νὰ τὴν συνυφάνει μὲ τὴν πρακτικὴ ἐργασία, νὰ τὴν ζυμώσει καὶ νὰ τὴν ποτίσει μὲ τὸ μόχθο καὶ τὸν ἱδρῶτα του. Ζητάει ἡ Ἀνώτερη Παιδεία νὰ στηριχτεῖ στὴν ἐπιστημονικὰ ὀργανωμένη ἐργασία καὶ στὴ σημερινὴ πραγματικότητα. Ζητάει πρὸ πάντων ἐλευθερία στὴ σκέψη καὶ μιὰν ἐπιστήμη στηριγμένη στὴ βαθιὰ γνώση τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας, ὅπως καὶ μιὰν ἠθικὴ στηριγμένη στὴν ἐργασία καὶ στὸ συναίσθημα.

Ἔτσι πιστεύει ὁ λαός, ὅτι θὰ μπορέσουν τὰ παιδιὰ τοῦ νὰ περάσουν ἀπὸ μαθητευόμενοι ὁμαλὰ στὴν ἐπαγγελματική τους ζωή, ἀπὸ ἔφηβοι νὰ γίνουν ἄντρες καὶ γυναῖκες ὥριμοι, κι' ἀπὸ πολῖτες μιᾶς ἄδικης κοινωνίας νὰ γίνουν ἄξιοι πολῖτες μιᾶς γνήσιας δημοκρατικῆς κοινωνίας.

Τὴ σύνταξη καὶ τὴ φροντίδα τῆς ὕλης γιὰ τὴν ἐκπαιδευτική μας σελίδα τὸ περιοδικό μας ἀνάθεσε στὴν παιδαγωγὸ κυρία Ρόζα Ἰμβριώτη.

Τὸ περιοδικό μας θεωρεῖ ἐπιτυχία του, ποὺ ἡ ἐξαιρετικὴ παιδαγωγός μας ἀνάλαβε τὴν ἐργασία αὐτή, τὴν τόσο σημαντικὴ γιὰ τὴν ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνωστικοῦ μας κοινοῦ στὰ σημερινὰ ἐκπαιδευτικά μας ζητήματα.

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟ

Κυπριανοῦ Μπίρη: Νηπιαγωγεῖα
Ἔκδοση «Γλάρου» Ἀθήνα 1945

Λὲν οἱ μεγάλοι ψυχολόγοι, γιὰ τὸ παιδί, πὼς οἱ ἑφτὰ πρῶτες μέρες τῆς ζωῆς του εἶναι οἱ πιὸ ἀποφασιστικὲς γιὰ ὅλη τὴν κατοπινὴ ψυχική του ἐξέλιξη. Ἀποφασιστικὴ εἶναι ὁλάκερη ἡ νηπιακὴ ἡλικία μας, βέβαια κι ἀκόμα καὶ ἡ παιδική καὶ ἡ ἐφηβική. Γι αὐτὸ ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς κοινωνίας ἐξαρτιέται πάρα πολὺ ἀπὸ τὴ φροντίδα ποὺ δείχνει γιὰ τὴν ἀνατροφὴ καὶ τὴν ἀγωγὴ τῶν παιδιῶν της. Ἔτσι τὸ βιβλίο τοῦ κ. Μπίρη, ποὺ καταπιάνεται μὲ τὸ θέμα του καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ γίνεται αὐτὴ ἡ ἀγωγή—ἴσως στὸ βάθος νὰ εἶναι μιὰ ὁλοκληρωμένη ἄποψη,—ἔχει μεγαλο ἐνδιαφέρο. Ὁ κ. Μπίρης ξαίρει καλὰ τὸ θέμα ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ, τὸ ἔχει πονέσει καὶ τὸ ἐξετάζει χωρὶς δογματικὴ μονομέρεια. Ἀπ' ὅλο τὸ τεράστιο θέμα τῆς παιδαγωγικῆς παίρνει τὰ σημεῖα ποὺ τὸν ἐνδιαφέρουν ἄμεσα, γιατὶ εἶναι συνδυασμένα μὲ τὴν ἀρχικὴ πρόθεσή του, τὴν ἀφετηρία του, ποὺ εἶναι τὸ νηπιαγωγεῖο ἀπὸ ἄποψη τεχνική. Ὡστόσο ἡ ἀφετηρία ἀκριβῶς εἶναι τέτοια ποὺ σὲ ἀναγκάζει νὰ ξαίρεις ὅλες τὶς βασικὲς ἀρχὲς τοῦ ζητήματος. Καὶ καταφέρνει ὁ κ. Μπίρης νὰ δώσει ἕνα ἄρτιο βιβλίο μ' ὅλο ποὺ δὲν εἶναι ἴσως παιδαγωγὸς καὶ μ' ὅλο ποὺ ἡ παιδαγωγικὴ εἶναι μιὰ τόσο σκοτεινὴ κι ἀκαθόριστη ἀκόμα ἐπιστήμη, ἀφοῦ βασίζεται στὸ ὀλισθηρὸ ἔδαφος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Τὸν βοηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο πάλι τὸ θέμα ποὺ καταπιάνεται,—τὸ παιδί, ἡ ἀνεξάντλητη αὐτὴ πηγὴ τρυφερότητας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γι αὐτὸ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Μπίρη ποὺ καὶ ὡς ἔκδοση εἶναι μὲ πραγματικὸ γοῦστο, συνδυάζει στὸ περιεχόμενό του μὲ ἐντελῶς πρωτότυπο τρόπο, τὴν ποίηση καὶ τὴν ἐπιστήμη,—τὴν τέχνη καὶ τὴν τεχνική. Ὁ συγγραφέας ἄλλωστε καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἐκπολιτιστικὴ δράση του, φαίνεται πὼς εἶναι μιὰ προοδευτικὴ καὶ προχωρημένη συνείδηση. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ ἕνα βιβλίο ποὺ ἐνδιαφέρει ἀκόμα καὶ κείνους ποὺ δὲν ἔχουν παιδιά.

Α. Ι. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Ε. Ο'νήλ: Τὸ πένθος ταιριάζει στὴν Ἠλέκτρα

Ὁ θίασος Κατερίνας ἀνέβασε στὸ «Κεντρικό», ἀσφυχτικὰ συνθλιμένα, τὰ δυὸ πρῶτα μέρη τῆς ζωῆς του εἶναι οἱ πιὸ ἀποφασιστικὲς γιὰ ὅλη τὴν κατοπινὴ ψυχική του ἐξέλιξη. Ἀποφασιστικὴ εἶναι ὁλάκερη ἡ νηπιακὴ ἡλικία μας, βέβαια κι ἀκόμα καὶ ἡ παιδική καὶ ἡ ἐφηβική. Γι αὐτὸ ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς κοινωνίας ἐξαρτιέται πάρα πολὺ ἀπὸ τὴ φροντίδα ποὺ δείχνει γιὰ τὴν ἀνατροφὴ καὶ τὴν ἀγωγὴ τῶν παιδιῶν της. Ἔτσι τὸ βιβλίο τοῦ κ. Μπίρη, ποὺ καταπιάνεται μὲ τὸ θέμα του καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ γίνεται αὐτὴ ἡ ἀγωγή—ἴσως στὸ βάθος νὰ εἶναι μιὰ ὁλοκληρωμένη ἄποψη,—ἔχει μεγαλο ἐνδιαφέρο. Ὁ κ. Μπίρης ξαίρει καλὰ τὸ θέμα ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ, τὸ ἔχει πονέσει καὶ τὸ ἐξετάζει χωρὶς δογματικὴ μονομέρεια. Ἀπ' ὅλο τὸ τεράστιο θέμα τῆς παιδαγωγικῆς παίρνει τὰ σημεῖα ποὺ τὸν ἐνδιαφέρουν ἄμεσα, γιατὶ εἶναι συνδυασμένα μὲ τὴν ἀρχικὴ πρόθεσή του, τὴν ἀφετηρία του, ποὺ εἶναι τὸ νηπιαγωγεῖο ἀπὸ ἄποψη τεχνική. Ὡστόσο ἡ ἀφετηρία ἀκριβῶς εἶναι τέτοια ποὺ σὲ ἀναγκάζει νὰ ξαίρεις ὅλες τὶς βασικὲς ἀρχὲς τοῦ ζητήματος. Καὶ καταφέρνει ὁ κ. Μπίρης νὰ δώσει ἕνα ἄρτιο βιβλίο μ' ὅλο ποὺ δὲν εἶναι ἴσως παιδαγωγὸς καὶ μ' ὅλο ποὺ ἡ παιδαγωγικὴ εἶναι μιὰ τόσο σκοτεινὴ κι ἀκαθόριστη ἀκόμα ἐπιστήμη, ἀφοῦ βασίζεται στὸ ὀλισθηρὸ ἔδαφος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Τὸν βοηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο πάλι τὸ θέμα ποὺ καταπιάνεται,—τὸ παιδί, ἡ ἀνεξάντλητη αὐτὴ πηγὴ τρυφερότητας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γι αὐτὸ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Μπίρη ποὺ καὶ ὡς ἔκδοση εἶναι μὲ πραγματικὸ γοῦστο, συνδυάζει στὸ περιεχόμενό του μὲ ἐντελῶς πρωτότυπο τρόπο, τὴν ποίηση καὶ τὴν ἐπιστήμη,—τὴν τέχνη καὶ τὴν τεχνική. Ὁ συγγραφέας ἄλλωστε καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἐκπολιτιστικὴ δράση του, φαίνεται πὼς εἶναι μιὰ προοδευτικὴ καὶ προχωρημένη συνείδηση. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ ἕνα βιβλίο ποὺ ἐνδιαφέρει ἀκόμα καὶ κείνους ποὺ δὲν ἔχουν παιδιά.

Ε. Ο'νήλ: Τὸ πένθος ταιριάζει στὴν Ἠλέκτρα

Ὁ θίασος Κατερίνας ἀνέβασε στὸ «Κεντρικό», ἀσφυχτικὰ συνθλιμένα, τὰ δυὸ πρῶτα μέρη τῆς ζωῆς του εἶναι οἱ πιὸ ἀποφασιστικὲς γιὰ ὅλη τὴν γνωστῆς τριλογίας τοῦ Ο'νὴλ «Τὸ πένθος ταιριάζει στὴν Ἠλέκτρα», ποὺ τὸ πρῶτο μονάχα μέρος της εἶχε παιχτεῖ παλιότερα ἀπὸ τὴν κ. Κοτοπούλη. Καθὼς εἶταν ἑπόμενο, ἡ σύνθλιψη ἐννιὰ ὁλάκερων πράξεων σὲ τρεῖς μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὴν ἐξοικονόμηση χρόνου, πύκνωσε τὴ δράση τοῦ ἔργου σὲ βαθμὸ ἐφιαλτικῆς ἀγωνίας, πρᾶμα ποὺ ἀλοίωσε σχεδὸν ὁλότελα τὴ φυσιογνωμία τῆς δημιουργίας τοῦ Ἀμερικανοῦ συγγραφέα, γιατὶ παρουσίασε τὶς δραματικὲς ἀποκορυφώσεις της χωρὶς τὰ προπαρασκευαστικὰ στάδια ποὺ τὶς διαφωτίζουν καὶ τὶς δικαιώνουν.

Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ο'νὴλ ποὺ εἶναι ἀπὸ τὰ καλήτερα τῆς σύγχρονης δραματικῆς παραγωγῆς, ἔχουνε γραφτεῖ παραπολλά. Ὅ,τι ἰδιαίτερα ἀπασχόλησε τὴν παγκόσμια κριτικὴ εἶναι ἡ τόλμη τοῦ ποιητὴ νὰ ἐξηγήσει τρόπον τινὰ τὴν τραγικὴ μοίρα τοῦ ἀρχαίου οἴκου τῶν Ἀτρειδῶν μὲ τὰ δεδομένα τῆς ψυχανάλυσης. Αὐτὸ φυσικὰ εἶταν ἕνα βασικὸ μειονέχτημα, νὰ θέσει δηλαδὴ ὁ ποιητὴς a priori ἕναν προγραμματικὸ σκοπὸ στὸ ἔργο του, ἂν δὲν ἀποσύθετε ὁλότελα τὸ πρότυπό του γιὰ νὰ τὸ ἐμφανίσει σὰν ἕνα κομμάτι τῆς σύγχρονης ζωῆς, σὰν ἕνα καινούργιο βίωμα μὲς στὸ κοινωνικὸ καὶ ἠθικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ προσπάθειά του αὐτὴ τολμηρὴ καὶ πρωτότυπη, πέτυχε, ὡς ἕνα μεγάλο βαθμό. Ὅμως ἀπόλυτα ὄχι. Ἐπειδὴ οἱ ἥρωές του, Ἔγρα Μαΐϊνον, ἡ Κρίσταϊν, ἡ Λαβίνια, ὁ Ὅριν καὶ ὁ Ἄνταμ Μπράντ ποὺ ἀντιστοιχοῦν μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα, τὴν Κλυταιμνήστρα, τὴν Ἠλέκτρα, τὸν Ὀρέστη καὶ τὸν Αἴγιστο τῆς αἰσχύλειας τριλογίας, ὅσο κι' ἂν παρουσιάζονται στὸ ἔργο σὰν ἐνεργούμενα τῶν ἐσωτερικῶν διατάσεων καὶ τῶν ὑποσυνείδητων συναισθημάτων τους, μιὰ φορὰ διατηροῦν τὸν ἡρωϊκὸ χαραχτήρα τῶν μακρινῶν προτύπων τους εἶναι οἱ τραγικοὶ ἥρωες τῆς Ὀρέστειας ποὺ ἡ μοίρα τους εἶναι σημαδεμένη στὸ μέτωπό τους. Ὁ Ὅριν ἔπρεπε νὰ σκοτώσει τὸν Μπράντ. Ὅταν ὁ θεατὴς πειστεῖ γι' αὐτό, ὁ ποιητὴς θὰ πεῖ πὼς ἀξίζει τόνομα τοῦτο. Ἡ ἀπώτερη πρόθεσή του νὰ δικαιώσει τὴν πράξη του σὰν ἀπότιση ἠθικοῦ χρέους ἢ σὰν ἁπλὴ ἐκδήλωση τοῦ «οἰδιπόδειου συμπλέγματος» δὲν ἔχει γιὰ τὴν τέχνη καμιὰ σημασία, γιατὶ μὲ μόνη τὴν πρόθεσή του αὐτὴ ὁ ποιητὴς ποτὲ δὲ θάκανε ἔργο ἂν δὲν εἶταν προπάντων ποιητής.

Ὅσο γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ ἔργου, πρέπει νὰ ξεχωρίσω πρὶν ἀπ' ὅλα τὴν ἀξιέπαινη προσπάθεια τοῦ νεαροῦ σκηνοθέτη κ. Γιαννοπούλου νὰ δημιουργήσει εὐθὺς ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἀτμόσφαιρα τραγωδίας. Ὡστόσο ἀπέδωσε πολὺ μεγαλήτερη ἀπὸ ὅσην ἔπρεπε σημασία ἀπὸ τὴ μιὰ στὸ θεατρικὸ παράγοντα κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη στὴ μουσικὴ ποὺ πολὺ ἀδέξια καὶ πρόχειρα κατὰ τὴ γνώμη μου προλόγιζε ἢ ἐπεξηγοῦσε κάθε τόσο τὸ ἄλλωστε «αὔταρκες» ποιητικὸ κείμενο. Καὶ σίγουρα θὰ ὠφελοῦσε πολὺ περισσότερο καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν παράσταση ἂν

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΩΡΕΣ ΤΟΥ ΜΠΕΡΞΟΝ

Τώρα ποὺ λευτερώθηκαν ἡ Ἑλλάδα κ' ἡ Γαλλία μποροῦμε νὰ ἐπικοινωνήσουμε καὶ νὰ μάθουμε λεπτομέρειες γιὰ διάφορα γεγονότα σημαντικὰ σὰν τὸ θάνατο τοῦ διασήμου Ἀκρὶ Μτέρξον. Ὁ Γάλλος φιλόσοφος, ποὺ γεννήθηκε στὰ 1859, πέθανε σὲ τρεῖς μέρες μέσα, ἀπὸ στηθάγχη, στὶς 5 Ἰανουαρίου 1941. Σ' ἕνα ἐντερβιοῦ ἡ γυναίκα του περιγράφει τὶς ἐπιθανάτιες στιγμές του. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ σκλαδωθηκε ἡ πατρίδα του δὲν εἶχε πάψει νὰ σκέπτεται τὰ δεινὰ ποὺ τὴν περιμέναν καὶ νὰ ρωτιέται πόσον καιρὸ θὰ βαστάξουν, πόσα χρόνια θὰ περνοῦσαν ὡς τὴν ἀπελευθέρωση. Ἀκόμα κι ὅταν ἀρρωστησε ξακολουθοῦσε νὰ μιλάει γιὰ τὴ Γαλλία του καὶ νὰ ἐλπίζει. Μόνο στὶς 12 τελευταῖες ὧρες τῆς ζωῆς του ἔχασε κάπως τὸ νόημα τῆς πικρῆς πραγματικότητας. Ἡ Κα Μτέρξον λέει πὼς ἀπὸ κάτι φράσεις ποὺ τοῦ ξέφευγαν κατάλαβε πὼς σκέπτουνταν τὰ μαθήματά του τῆς Σορβόννης — μαθήματα ποὺ τοῦ εἶχαν ἀπαγορέψει νὰ κανει οἱ Γερμανοὶ ἐπειδὴ εἶταν ἐβραϊκῆς καταγωγῆς. Μιλοῦσε γιὰ τὸ «Ἓλη καὶ Μνήμη», κύριο θέμα τῶν πανεπιστημιακῶν του διαλέξεων, ποὺ τελευταίου χρόνου καὶ γιὰ τὶς ὧρες τῆς διδασκαλίας του.

Στὸ τέλος ἀποκοιμήθηκε καὶ ἔσβησε στὴν ὕστερη γαλήνη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΙΜΩΝΟΦ

Ἕνας ἀπὸ τοὺς νέους σοβιετικοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἐπιτυχία εἶναι ὁ Κωνσταντίνος Σιμώνοφ. Δὲν εἶναι ἀκόμη 35 χρονῶν κι ὡστόσο πῆρε δυὸ φορὲς τὸ βραβεῖο Στάλιν γιὰ τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα του. Οἱ ἄντρες τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ τὸν ἀγαποῦν ἰδιαίτερα γιατὶ δὲν εἶναι ἕνας ἁπλὸς πολεμικὸς ἀνταποκριτής, ἀλλὰ ὁ ποιητής, ὁ δραματογράφος, ὁ σεναριάστας καὶ ὁ συγγραφέας τῆς «πρώτης γραμμῆς» τοῦ μετώπου.

Ὁ Σιμόνωφ βρέθηκε στὴν πολιορκημένη Ὀδησσό, στὸ Στάλινγκραντ, στὸ Μουρμάνσκ, στὸ Κούρσκ, στὴν Οὐκραϊνία, στὴ Βεσσαραβία καὶ στὴ Ρουμανία τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ πόλεμος εἶταν ὁ ἀγριότερος σ' αὐτὲς τὶς θέσεις. Τελευταῖα εἶταν στὴ Γιουγκοσλαβία καὶ εἶναι ὁ πρῶτος δημοσιογράφος ποὺ συναντήθηκε μὲ τὸ Σιρατάρχη Τίτο. Ὁ πρῶτος ἐπίσης ποὺ περίγραψε τὸ φρικιαστικὸ στρατόπεδο συγκέντρωσης τοῦ Μαντανὲκ.

Πρὶν τὸν πόλεμο εἶταν γνωστὸς μᾶλλον σὰν ποιητής, μὲ τὰ τελευταῖα χρόνια, ἡ φήμη του μεγάλωσε μὲ τὴ δραματογραφικὴ του παραγωγή. Τὰ πολεμικὰ θεατρικά του ἔργα «Οἱ Ρῶσοι», «Περίμενέ με» καὶ «Ἕνα Παιδὶ τῆς Πολιτείας μου», εἶχαν μιὰ καταπληκτικὴ ἐπιτυχία στὸ ρουσικὸ θέατρο καὶ τὰ γυρίσαν καὶ φίλμ. Τὸ ἔργο «Οἱ Ρῶσοι» παίχτηκε στὸ Λονδίνο καὶ τὴ Νέα Ὑόρκη.

Η ΦΕΤΕΙΝΗ ΣΑΙΖΟΝ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ

Ὁ προσωρινὸς διευθυντὴς τῆς Γαλλικῆς Κωμωδίας, Πιὲρ Ντοὺζ ἀναγγέλνει τὰ ἔργα ποὺ θὰ παίξει τὸ θέατρο στὴν νέα περίοδο 1944 — 1945. Πρῶτα σκέπτεται νὰ ξανανεβάσει μερικὲς παλιὲς ἐπιτυχίες σὰν τὸν «Κατὰ Φαντασίαν Ἀσθενῆ» τοῦ Μολιέρου, τὸν «Ἀσμοδέο» τοῦ Μαριάκ, τὸν «Ἱπτάμενο Παιναμὲ» τοῦ Λομτίς, τὸ «Ἀομα ἀομάτων» τοῦ Κλωντέλ.

Τὰ ἔργα ποὺ θὰ φανοῦν γιὰ πρώτη φορὰ πάνω στὴν ἔνδοξη σκηνὴ τῆς Κωμεντὶ Φρανσαὶζ εἶναι: «Οἱ Κακοσχαπημένες» τοῦ Μωριάκ, «Ὁ Κλέφτης πατιδιοῦ» τοῦ Σουερδιέ, «Οἱ Ἀρραβωνιασμένοι τῆς Χάβρης» τοῦ Σαλακροῦ, «Ἡ Ἀνατολὴ τοῦ Ἥλιου» τῆς Σιμὸν καὶ τοῦ Φρανσουὰ Παρσέ, «Οἱ Ἰσπανοὶ στὴ Δανία» τοῦ Μεριέ.

ΡΟΜΑΙΝ ΡΟΛΛΑΝ

Στὸ τέλος τοῦ 1944, πέθανε στὴ Γαλλία, σὲ ἡλικία 76 χρονῶν, ὁ μεγάλος Ρομαὶν Ρολλάν, ὁ συγγραφέας τοῦ «Ζὰν Κριστόφ», τοῦ «Πάνω ἀπὸ τὴ Μάχη», ὁ μελετητὴς τοῦ Μπετόβεν, τοῦ Μιχαὴλ-Ἀγγέλου, τοῦ Τολστοῦ καὶ τοῦ Σὰρλ Πεγκύ.

Σὰν ἄνθρωπος καὶ σὰ συγγραφέας ὁ Ρομαὶν Ρολλὰν εἶχε παγκόσμια φήμη καί, ὅπως εἶναι γνωστό, τιμήθηκε μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ. Εἶταν ἐπὶ φωτεινῆ συνείδηση τῆς Γαλλίας» κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ἀνατόλ Φράνς. Ὁ θάνατός του συγκίνησε ὅλον τὸν πολιτισμένο κόσμο.

Στὰ τέσσερα χρόνια τῆς Κατοχῆς εἶταν ἀπ' τοὺς ἐξαιρετικοὺς ἐκείνους Γάλλους ποὺ δὲν ἔχασαν εὐκαιρία νὰ γράψουν καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὶς αἰώνιες ἀξίες τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, προσπαθῶντας νὰ κρατήσουν τὴ Γαλλία στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς της.

Στὶς 21 Ἰανουαρίου 1945, ὁ ποιητὴς Ἀραγκόν, ἡ ἐφημερίδα «Σὲ Σοὺρ» καὶ ἡ «Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Συγγραφέων», ἔδρυσαν μιὰ «Ἐπιτροπὴ Ρομαὶν Ρολλὰν» ποὺ θὰ ἀναλάβει νὰ ὑποστηρίξει καὶ νὰ πετύχει ἀπ' τὴ γαλλικὴ κυβέρνηση τὴν ταφὴ τοῦ Ρομαὶν Ρολλὰν στὸ Πάνθεον.

Γίνεται μιὰ μεγάλη κίνηση γιὰ νὰ μποῦν συγχρόνως στὸ Πάνθεον καὶ δυὸ ἄλλες μεγάλες δόξες τῆς Γαλλίας, ὁ ποιητὴς Σὰρλ Πεγκὺ κι ὁ φιλόσοφος Μπέρξον.

ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐνέργειες τῶν Γερμανῶν καὶ Ἰσπανέζων εἶταν νὰ καταστρέψουν τὶς ἰδέες τῶν ἐλεύθερων ἀνθρώπων, καταστρέφοντας τὰ βιβλία τους.

Στὸ 1938 οἱ ναζῖδες λεηλάτησαν 400 βιβλιοθῆκες τῆς Τσεχοσλοβακίας κ' οἱ Ἰάπωνες ἔρριξαν ἐπίτηδες 50 μπόμπες πάνω στὸ Κινέζικο Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χουνὰν ἀπὸ Τοκιγὰ.

Στὸν πόλεμο, οἱ Γερμανοὶ ἔκαψαν, στὴ Νεάπολη, τὴν Βιβλιοθήκη τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρίας. Στὴν Ἀθήνα ἔκαψαν τὰ βιβλία τῶν Ἀμερικανικῶν Κολλεγίων. Στὴν Ἀγγλία βομβαρδίστηκαν καὶ κάηκαν τουλάχιστο 50 βιβλιοθῆκες καὶ 6 ἑκατομ.βιβλία σὲ βιβλιοπωλεῖα καὶ ἐκδοτικοὺς οἴκους.

Ο ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Εἶναι ἀξιοθαύμαστο ποὺ ἡ γαλλικὴ βιομηχανία τοῦ κινηματογράφου δὲν διακόπηκε, οὔτε ξέπεσε κατὰ τὴ γερμανικὴ κατοχή. Εἶναι ἀκομη πιὸ ἀξιοθαύμαστο ποὺ ἕνα μεγάλο μέρος τῆς τοτες παραγωγῆς ἀντιπροσωπεύει μια θριαμβευτικὴ ἄμυνα τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος. Τὸ σημαντικότερο ἀπ' αὐτὰ τὰ φίλμ εἶναι κἀα Παιδιὰ τῆς Γαλλλρίας» τοῦ σκηνοθέτη Μαρσὲλ Καρνέ, μὲ διαλόγους τοῦ ποιητὴ Ζὰκ Πρεβέρ. Πρωταγωνιστοῦν Ζὰν-Λουὶ Μπαρρὸ καὶ ὁ Πιὲρ Μπρασὲρ. Εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ θεάτρου τοῦ Παρισιοῦ στὰ 1848.

Ὁ Ἀντιποκριτὴς τοῦ «Τάτμ», Σέρμ Μάνγκαν, τηλεγραφεῖ ὅτι τὸ φίλμ αὐτὸ «συναθροίζει, στεφανώνει κι ὁλοκληρώνει» τὴ μεγάλη γαλλικὴ κινηματογραφικὴ παραδοση, ὅπως ὁ «Ὀ ὑ ο ὐ σ σ ὲ ἀ ς» τοῦ Ἰζοὺς τὸ ἔκανε γιὰ τὸ ἀγγλικὸ μυθιστόρημα. Εἶναι τὸ ἀκριβότερο (κοστίζει περίπου 60.000.000 φρ.), τὸ μακρότερο (βαστάει 3 ὧρες καὶ τέταρτο), τὸ πιὸ πολυάνθρωπο (παίζουν 3.000 ἤθοποιοὶ καὶ κομπάρσοι) καὶ τὸ πιὸ ἄμεμπτο φίλμ ποὺ γύρισαν ποτὲ οἱ ἤπιοι Γάλλοι».

ΑΛΕΞΕ·Ι· ΤΟΛΣΤΟ·Ι·

Πέθανε στὴ Μόσχα ἀπὸ πνευμονία καὶ σὲ ἡλικία 62 χρονῶν ὁ Ἀλεξέϊ Νικολαΐεβιτς Τολστοΐ, ποὺ θεωρεῖται ὁ πιὸ λαοφιλὴς Ρῶσσος συγγραφέας. Ἔχει γράψει τὸ «Μεγάλος Πέτρο», τὸ «Σ κοτάδι καὶ Αὐγὴ» κ.τ.λ. Εἶτανε ἐγγονὸς τοῦ μεγάλου Λέοντα Τολστοΐ, καὶ κόμης. Ἀλλὰ παρατήθηκε τοῦ τίτλου του γιὰ νὰ γίνει ὁ πιὸ ἐνθουσιώδης προπαγανδιστὴς τῶν Σοβιὲτ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ

Τὸ Δ. Σ. τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ἀναλαβε ζήτησε νὰ ἐπιτυχει τὰ ἑξῆς:

Πρῶτο: Σ τ έ γ η γ ι ὰ τ ο ὺ ς ἀ ν θ ρ ώ π ο υ ς τ ῶ ν Γ ρ ά μ μ ἀ τ ω ν κ α ὶ τ ῆ ς Τ έ χ ν η ς. Ἀπευθύνθηκε στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καθὼς καὶ στὶς Ἀγγλικὲς Ἀρχὲς καὶ ζήτησε τὴν Casa d' Italia. Τὸ κτίριο θὰ δινότανε ἀν ἡ Διεύθυνση Κτημάτων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν δὲν πρόβαλε τὴν ἀξίωση νὰ χρησιμοποιήσει τὴν Casa d' Italia γιὰ ἀποθήκη τῆς Οὔγρα. Ἔγιναν οἱ σχετικὲς ἐνέργειες κι' ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Δ. Μπαλάνος ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ κάνει τὰ διαβήματα ποὺ χρειάζονται στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Οἰκονομικῶν γιὰ νὰ παραιτηθεῖ ἀπ' τὴν ἀξίωσή του καὶ νὰ δοθεῖ ἡ Casa d' Italia στοὺς λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες.

Δεύτερο: Ἐ π α γ ε λ μ α τ ι κ ὸ Ἐ π ι μ ε λ η τ ή ρ ι ο κ α ὶ Τ α μ ε ῖ ο Σ υ ν τ ά ξ ε ω ς. Ζήτησε νὰ ἱδρυθεῖ ἕνα Ἐπιμελητήριο ποὺ θὰ περιελάμβανε ὅλους τοὺς πραγματικοὺς λογοτέχνες κ' ἔτσι θὰ γινόταν ἡ ἑνοποίηση τῶν λογοτεχνικῶν σωματειῶν καὶ τὸ ξεκαθάρισμά τους. Τὰ μέλη τοῦ Ἐπιμελητηρίου θὰ ἦταν κατοχυρωμένα ἐπαγγελματικὰ καὶ ὄχαν αὐτὰ μονο ὅλα τὰ δικαιώματα ποὺ θὰ παραχωροῦσε τὸ Κράτος στοὺς λογοτέχνες. Παράλληλα θὰ ἱδρύτανε καὶ τὸ ταμεῖο συντάξεως λογοτεχνῶν.

Τὸ Ἐπιμελητήριο καὶ τὸ Ταμεῖο θὰ ἱδρυνταν ἀν δὲν ἔπεφτε ἡ Κυβέρνηση. Τώρα γίνουνται νέες ἐνέργειες γιὰ νὰ μὴ ναυαγήσει ἡ ἵδρυσή τους.

Ἀκόμα ἀποφάσισε τὴν ἔκδοση ἑνὸς ἡμερολόγιου ἐτήσιου, τὴν ὀργάνωση σειρᾶς διαλέξεων, τὴν ἵδρυση ἑνὸς ἐκδοτικοῦ ὀργανισμοῦ βιβλίων. Τέλος ζήτησε ἀπ' τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας, ὕστερα ἀπὸ σχετικὸ ἔγγραφο ποὺ ἔλαβε ἀπ' τὸ τελευταῖο, δρισμένη ποσότητα χαρτιοῦ δωρεὰν γιὰ νὰ ἐκδόσουν τὰ ἔργα τους τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας.

ΤΑ ΣΥΛΛΥΠΗΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Ἡ «Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» ἔδωσε τὸ ἀκόλουθο συλλυπητήριο στὸν πρεσβευτὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν στὴν Ἀθήνα:

Ἐξοχότατε,

Ἡ «Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» πενθεῖ μὲ ὁλόκληρη τὴν πολιτισμένη ἀνθρωπότητα τὸ θάνατο τοῦ διαπρεποῦς ἀνθρώπου καὶ μεγάλου ταξίαρχου τοῦ πνεύματος, Προέδρου Ροὺζβελτ.

Ἡ πατρίδα μας, ἡ ἡρωϊκὴ καὶ ματωμένη πολ, ὅπως πάντα, πρόσφερε ὅλα γιὰ τὸν ἱερὸ ἀγώνα ἐνάντια στὸ σκοτάδι. Ἐχασε τρισέγγονο φίλο καὶ προστάτη κι ὁ πνευματικὸς κόσμος ἕναν τολμηρὸ πρωτοπόρο ποὺ, μὲ τόση ἀνένδοτη πίστη, εἶχε ἀναλάβει νὰ σώσει τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὸ βάρβαρο ἐφιάλτη τοῦ φασισμοῦ καὶ νὰ ὁδηγήσει στὸν ὑψηλὸ ἀνήφορο τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ «Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν», μαζὶ μὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, πενθεῖ γιὰ τὸν ἐξαίσιο ἀγωνιστὴ ποὺ πέθανε στὴν πιὸ ὑψηλὴ θέση τῆς μάχης, πολεμῶντας.

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς Κατοχῆς καὶ τοὺς πρώτους τῆς Ἀπελευθέρασης παρατηρῆθηκε μιὰ ἀξιόλογη ἐκδοτικὴ κίνηση.

Οἱ ἐκδόσεις «Ἄλφα», τοῦ «Γλάρου», τοῦ «Ἴκαρου», τοῦ «Ρήγα», τῶν «Φίλων τοῦ Βιβλίου» κλπ. μᾶς ἔδωσαν ὡραιότατα βιβλία κ' ἡ προσπάθειά τους ἀξίζει κάθε ἔπαινο. Ἀποτελοῦν ἕνα εὐοίωνο καθρέφτισμα τῆς πνευματικῆς μας παραγωγῆς ποὺ, σίγουρα, μὲ τὴν εἰρήνη θὰ γίνει ἀκόμη ἐντονώτερη.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

Στὶς 23 τοῦ Μάρτη ἔπεφτε χτυπημένος ἀπὸ δολοφονικὲς σφαῖρες στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, καὶ στὶς 6 τοῦ Ἀπρίλη, ὕστερα ἀπὸ μακρὺ καὶ πολυώδυνο ἀγώνα ἐπ τὸ θάνατο, πέθανε ὁ νέος ἤθοποιὸς Κώστας Κορδάτος, γιὸς τοῦ Ἱστορικοῦ Γιάνη Κορδάτου. Ὁ τιμημένος νεκρός, ἐξαίρετο ταλέντο, προικισμένος, παρ' ὅλη τὴ νεαρότητά του, μ' εὐρύτατη καὶ πολύμορφη μάθηση καὶ ταυτόχρονα ἀπὸ τοὺς πιὸ θερμοὺς κι' ἐμπνευσμένους ἀγωνιστὲς τῶν δημοκρατικῶν μας ἀγώνων, στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀντιπροσωπευτικοὺς καὶ τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς τύπους τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς, τῆς ἐμψυχωμένης ἀπὸ τὴ μεγαλουργὸ ψυχὴ τῆς ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Τὸ θέατρό μας καὶ τὰ Γράμματά μας, ὅπου ἐπίσης εἶχε δείξει λαμπρὴν ἐπίδοση, χάνουν ἕνα ταλέντο ποὺ τὴν ἐξέλιξή του σημαδεύαν ἐξαίρετα ζηλευτὴ οἱ ὁμοφρόνεροι αἰονοί· ἀλλὰ ὁ βαμὸς τῆς θυσίας, ἡ ὑπέροχη τούτη ἀφετηρία τῶν ἱστορικῶν πεπρωμένων μας, κερδίζει ἕναν ἄκομη ἀκρό, πεσμένον ἀνάμεσά μας στὸν καλὸν ἀγῶνα.

ΕΝΑΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΥ ΤΙΣΙΑΝΟΥ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ 11η σελίδα)

αὐτὸν τὸ μεγάλο καὶ βαρὺ μουσσαμᾶ.

Καὶ νά, μιὰ μέρα ὁ ὑποπλοίαρχος τὸν ξεδιπλώνει καὶ τὸν δείχνει στοὺς πεζοναῦτες τοῦ Κόκκινου Στόλου. Ἄν τοὺς βλέπατε! Τὸ ἀπόσπασμά μου ἤτανε σχηματισμένο ἀπὸ ἁπλᾶ παλληκάρια. Εἶναι ἀμφίβολο ἂν κανεὶς ἀπ' ὅλους αὐτοὺς εἶχε ἑανακούσει τ' ὄνομα τοῦ Τισιανοῦ. Καὶ τὶς ὧρες ἐκεῖνες δὲ δίναμε μιὰ πεντάρα γιὰ τὶς καλὲς τέχνες! Κι' ὅμως ἤτανε σὰ νὰ ἔπεσε μιὰ ἀχτίδα ἥλιου πάνω στ' ἀγριεμένα κι' ἀδυνατισμένα πρόσωπά τους! Ἤτανε σὰ νὰ εἴχανε φύγει μὲ μιᾶς ὅλα τὰ κακά: ἡ πεῖνα, ἡ λάσπη, ἡ ἀβάσταχτη κούραση, ὁ κίνδυνος ποὺ ἔκρυβε ὁ κάθε θάμνος. Βρεθήκαμε, ξανά, ἀντίκρυ στὴ ζωὴ μὲ τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ὀγεία της, ποὺ ἀναδιν̀οταν ἀπὸ τοὺς χαρούμενους αὐτοὺς ἀνθρώπους ποὺ χόρευαν.

Ὁλοφάνερο πὼς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἤτανε δικοί μας, καθὼς κι' ὁ καλλιτέχνης ποὺ εἶχε ζωγραφίσει τὸν παράδεινο αὐτὸ στρατιώτη μὲ τὰ μουστάκια, ποὺ ἔπινε κρασὶ κ' ἔχυνε ἕνα μέρος ἀπὸ αὐτὸ πάνω στὸ πέτσινο γελέκο του καὶ οἱ ὡραῖες αὐτὲς γυναῖκες ποὺ ὁδηγοῦσαν τὸ χορὸ καὶ τὰ ὑπέροχα αὐτὰ πουλερικά, ποὺ κάποτε θὰ τὰ ξαναγευτοῦμε, ἂν κι' αὐτό, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, φαινόταν κάτι σὰ θαῦμα!

Ναί, τί διάβολο, κάποτε θὰ τὰ ξαναγεφτοῦμε! Καὶ θὰ ξαναπιοῦμε κρασί, καὶ θὰ ξαναχορέψουμε κάτω ἀπὸ μηλιές, ποὺ ἀπ' αὐτὲς θὰ κρέμουνται πολύχρωμα φαναράκια. Θὰ διασχίσουμε τοὺς δρόμους τῆς Μόσχας ἀπάνω στὰ τάνκς μας καὶ κοπέλλες, ποὺ θὰ εἶναι ὡραῖες σὰν αὐτὲς ποὺ ἤτανε ζωγραφισμένες, θὰ ἔρθουν νὰ μᾶς συναντήσουν μὲ λουλούδια καὶ παντοῦ, ὅπου θὰ γυρνοῦμε τὰ μάτια μας, θὰ ὑπάρχουν λουλούδια, λουλούδια, λουλούδια. Κάτω ἀπὸ τὶς σημαῖες μας τὶς τρυπημένες ἀπὸ σφαῖρες, θὰ δώσουμε στὸ διοικητή μας τὴν τελευταία ἀναφορά μας: «Ὁ πόλεμος τέλειωσε — εἶμαστε νικητές!»

Θαρρῶ πὼς μὲ συνεπῆρε ἕνας ποιητικὸς οἶστρος. Κι' ὅμως ὄχι, ὅλα ἔγιναν ἀκριβῶς ἔτσι. Σὲ βεβαιῶ πὼς δὲν ἤταν μήτε ὄνειρο οὔτε ὅραμα, ποὺ κατάλαβε τοὺς ἐξαντλημένους αὐτοὺς πολεμιστές. Εἶχαν διανύσει χιλιόμετρα καὶ χιλιόμετρα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δάση. Ξαφνικὰ τὸ αὔριο εἶχε ἀστράψει μπροστά τους, ὅμοια μὲ μιὰ στρατιωτικὴ διαταγή, ποὺ πρέπει κανεὶς νὰ ἐκτελέσει.

Ἤτανε μαῦρες μέρες. Οἱ Γερμανοὶ μᾶς παρενοχλοῦσαν διαρκῶς. Πολλὲς φορὲς προσπάθησαν νὰ μᾶς κυκλώσουν. Μᾶς ἔστησαν ἕνα σωρὸ παγίδες.Δὲ βρισκόμαστε ἀκόμα σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀντάρτες· πεθαίναμε, λοιπόν, ἀπὸ τὴν πεῖνα. Εἴχαμε στὸ ἀπόσπασμά μου τραυματίες. Τοὺς σέρναμε, ἀν καὶ πέφταμε σχεδὸν ἀπὸ τὴν κούραση κι' ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφῆς. Μὰ σὲ κανενὸς πιὰ τὸ μυαλὸ δὲν ἑαναπέρασε ἡ σκέψη ν'ἀπαλαγοῦμε ἀπὸ αὐτὸν τὸν μουσαμᾶ, ὅσο βαρὺς καὶ μπελαλίδικος κι' ἂν ἤταν καὶ ποὺ ὑποχρεωθήκαμε, γιὰ νὰ τὸν προστατέψουμε νὰ τὸν τυλίξουμε μέσα σ' ἕνα ἀπὸ τὰ λιγοστὰ ἀδιάβροχα ἀντίσκηνα ποὺ εἴχαμε. Ἀπὸ ἐδῶ κι' ἐμπρός, ὅταν τοποθετούσαμε σκοποὺς τὴ νύχτα, βάζαμε ἕναν κοντὰ στὸν πίνακα τοῦ Τισιανοῦ. Παίρναμε τὴν ἴδια φροντίδα γι' αὐτόν, ὅπως καὶ γιὰ τὴ σημαία μας.

Ἤτανε δύσκολο. Μὰ ἴσως νὰ ἦταν ἀκόμα πιὸ δύσκολα ὅλα γιὰ μᾶς, ἂν δὲν εἴχαμε μαζί μας τὸν πίνακα αὐτόν. Κάποτε κινδυνέψαμε νὰ τὸν χάσουμε, περνώντας τὸν ποταμὸ Ντέζνα. Ὁ πεζοναύτης, ποὺ εἶχε ἐπιφορτισθεῖ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Τισιανοῦ, σκοτώθηκε κι' ὁ πίνακας εἶχε μείνει στὴν ἀριστερὴ ὄχθη. Τὸ πήραμε εἴδηση ὅταν ὁλόκληρο τὸ ἀπόσπασμα εἶχε πιὰ διαπεραιωθεῖ στὴ δεξιὰ ὄχθη. Ζήτησα ἐθελοντές. Τρεῖς πεζοναῦτες μὲ τὸν ἀνθυποπλοίαρχο Νορκὶν ἐπὶ κεφαλῆς, ξαναγύρισαν γιὰ νὰ βροῦν τὸν πίνακα.

Βάδιζαν πρὸς βέβαιο σχεδὸν θάνατο. Ἤτανε πιὰ μέρα. Εἴχαμε περάσει τὸ ποτάμι τὴ νύχτα. Ναί, ὁ κίνδυνος ἤτανε μεγάλος, μὰ ὁ διάβολος θὰ μᾶς ἔπαιρνε ἂν ἀφίναμε στοὺς ναζῖδες αὐτὸν τὸν στρατιώτη μὲ τὰ μουστάκια καὶ τὸ πέτσινο γελέκο κι' αὐτὰ τὰ ὡραῖα κορίτσια, τ' ἀστραφτερὰ ἀπὸ ὑγεία, ποὺ χόρευαν, καθὼς καὶ τὰ πουλερικὰ κι' ὅλη αὐτὴ τὴν ὄμορφη καὶ πλούσια ζωή! Νὰ κάνουμε δῶρο στοὺς ναζῖδες τὸ μέλλον μας; "Α ὄχι, ποτέ!

Καὶ νά, τέσσερις ἄντρες, προστατευμένοι ἀπὸ τ' ἀραιά, δικά μας πυρά, πέρασαν, μέσα σὲ μιὰ κατατρυπημένη βάρκα, τὸ ποτάμι κι' ὅρμησαν ἀδίσταχτα πάνω στοὺς Γερμανούς. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ κανονικὴ ἀπόβαση, ποὺ γι' αὐτὴ εἶναι μοναδικοὶ οἱ λεβέντες τοῦ ναυτικοῦ μας!

Δυὸ ὧρες ἔπειτα γύρισαν μὲ τὸν πίνακα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς εἶχε τρυπηθεῖ ἀπὸ μιὰ σφαῖρα. Εἶχε ξεσχίσει τὸ χέρι τοῦ στρατιώτη ποὺ κρατοῦσε τὴν κανάτα καὶ ἔπινε, μιὰ νέα κοπέλλα καὶ ἄλλα σημεῖα. Ἀλλὰ ὁ ζωγράφος ἀνθυποπλοίαρχος μᾶς εἶπε, πὼς στὴ Μόσχα ὑπάρχουν τεχνίτες ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ διορθώσουν τὶς βλάβες.

— Σᾶς βεβαιῶ, σύντροφοι, πὼς ἀργότερα δὲ θὰ μπορεῖτε ν' ἀνακαλύψετε τὴ θέση οὔτε κἀν μιᾶς τρύπας.

Τὸ φθινόπωρο σμίξαμε τοὺς δικούς μας, κοντὰ στὴν Τούλα. Φορούσαμε γιὰ ἀρβύλες παπούτσια πλεγμένα ἀπὸ χόρτα, κουρέλια γιὰ γκέτες κι' ὅλοι μας γενειοφορούσαμε. Ἐγὼ ἤμουνα μ' αὐτὴ τὴν πέτσινη κυλότα, ποὺ τὴν πρωτοφόρεσα σὰν ἄρχισε ὁ πόλεμος καὶ ποὺ θὰ τὴ βγάλω μονάχα ἄμα θὰ τελειώσει.

— Κι' ὁ πίνακας τοῦ Τισιανοῦ; ρώτησα ὅταν ὁ ὑποπλοίαρχος τέλειωσε τὴ διήγησή του.

—Τὸν κουβαλήσαμε στὴ Μόσχα, μοῦ εἶπε. Ἤρθε μιὰ ὁλόκληρη ὁμάδα ὑπαλλήλων τοῦ μουσείου, γιὰ νὰ τὸν μεταφέρει σὲ σίγουρο μέρος! Ἀλήθεια, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁμάδας αὐτῆς ἦταν ἕνας γεροντάκος, ποὺ ἔμοιαζε τοῦ κακομοίρη τοῦ Πεφτσικίν. Φοροῦσε κι' αὐτὸς ἕνα πλατύγυρο καπέλλο. Τὸν πῆραν τὰ δάκρυα, καθὼς κοίταζε τὴν εἰκόνα. Μοῦ εἶπε:

—Ὑποπλοίαρχε, κάνετε μεγάλη πράξη...

Ἄ ναί, ἔχω κάπου ἐδῶ τὴ φωτογραφία. Πρὶν πάρουν τὸν πίνακα, φωτογραφηθήκαμε γιὰ ἐνθύμιο.

Τὴ βρῆκε καὶ μοῦ τὴν ἔδειξε. Οἱ πεζοναῦτες παρουσίαζαν ὅπλα μπροστὰ στὸν πίνακα τοῦ Τισιανοῦ. Ἀπένειμαν τιμές, ὅπως σὲ μιὰ πολεμικὴ σημαία, στὸ ὑπέροχο μέλλον, ποὺ ἦταν ζωγραφισμένο πάνω στὸν πίνακα τὸν τρυπημένο ἀπὸ σφαῖρες.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

(Συνέχεια ἀπ' τὴ 13η σελίδα)

—ποὺ ἦταν ἀπαραίτητος ἀπὸ τὸ θέμα—δὲν εἶναι ποτὲ προσθλητικοί. Μπορεῖ ν' ἀναταρασταίνει τὶς πιὸ βάναυσες σκηνές, ἀλλὰ τὶς τοποθετεῖ ἔτσι, τὶς βάζει μέσα σὲ τέτοια ἀτμόσφαιρα (κι' ἐδῶ ἡ τεχνικὴ παίζει τὸν ἀποφασιστικὸ της ρόλο), τὴ μεταχειρίζεται μὲ τέτοιο τρόπο, ποὺ καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμα ὑπάρχει τὸ μυστήριο κάποιας ποίησης. Θυμηθεῖτε τὴν καταπληκτικὴ σὲ ὠμότητα ρεαλιστικὴ σκηνὴ στὸ «Οὐράνιο Τόξο», ποὺ ἡ μάννα καὶ τὰ μικρότερα ἀδέρφια βαδίζουν σὰν αὐτόματα ἐπάνω στὸν τάφο τοῦ σκοτωμένου ἀγοριοῦ, γιὰ νὰ κρύψουν τὰ ἴχνη του.

Φοβερώτερη σκηνὴ δὲ μᾶς ἔχει δόσει ἴσως ὁ κινηματογράφος. Κι' ὅμως βλέποντας αὐτὴ τὴ σκηνὴ νιώσαμε ὅλοι τὸ ρῖγος, ποὺ φέρνουν μονάχα οἱ ἐξάρσεις τῆς μεγάλης τέχνης. Στὰ χέρια ἄλλου σκηνοθέτη ἡ σκηνὴ αὐτὴ θὰ γινόταν ἀποκρουστική. Μὲ τὸ ἴδιο μέτρο, μὲ τὴν ἴδια ἀντίληψη τῶν ὀπτικῶν ἐντυπώσεων μὲ τὴν ἴδια ἐκμετάλλευση τῆς τεχνικῆς καὶ μὲ τὸ ἴδιο καλλιτεχνικὸ γοῦστο, εἶναι γυρισμένες ὅλες σχεδὸν οἱ σ

ἐλεύθερα Γράμματα

Ὁ γυρισμὸς

Ὁ κ. Λ. εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς ἥρωες τοῦ Ἐθνικοῦ μας ἀγώνα. Τὸν γνώρισα σὲ μιὰ κρίσιμην ὥρα. Εἶχε χάσει τὰ δυό του παιδιὰ τὴν ἴδια μέρα. Οἱ Γερμανοὶ τὰ κρέμασαν στὸ Χαρβάτι. Κι' αὐτὸς καθότανε στὸ Χαϊδάρι καὶ συλλογιζότανε ὧρες ἀτέλειωτες. Κ' ὕστερ' αὐτοπαρηγοριότανε:

—Ἂν δὲν εἴτανε τὰ δικά μου, θὰ ἔκλαιγε ἄλλος γονιός!

Μὲ τοὺς τελευταίους ἀπολύθηκε. Κι' ὅταν γύρισε σπίτι του βρῆκε ἀράχνες στὴν πόρτα του! Πάει ν' ἀνοίξει καὶ θωρεῖ πὼς ἡ ἀράχνη εἶχε σκεπάσει τὸ πόμολο τῆς πόρτας κ' ὕστερ' ἁπλώθηκε ὡς τὴν κλειδαριά...

Ἀγριεύτηκε. Τὸν ἔπιασε τρεμοῦλα. Κ' ἔφυγε. Χρειάστηκε τὴν ἄλλη μέρα νὰ πᾶμε μαζί, γιὰ ν' ἀνοίξομε.

Ὅταν τὸν πιάσανε, πρὶν ἀπὸ δέκα μῆνες, ἀφῆκε πίσω του τὴ γριὰ-μάνα, τὴ γυναίκα του καὶ μιὰ γκρίζα γάτα. Κανένας, ἀπ' ὅλη τὴ φαμίλια, δὲν περίμενε τὸ γυρισμό του.

Ἡ γερόντισα πέθανε. Τὸ θανατό της τὸν ἔμαθε στὸ στρατόπεδο. Τὰ παιδιά του τὰ πῆραν ἀπ' τὴν ἀγκαλιά του. Τώρα γυρίζει, ὕστερ' ἀπὸ δέκα μηνῶν βασανιστήρια καὶ τὸν περιμένει μιὰ ἀράχνη στὴν κλειδαριὰ τοῦ σπιτιοῦ του. Κ' ἡ γυναίκα του; Μέσα εἴτανε. Τὸν περίμενε ἡ καϋμένη. Καθότανε σὲ μιὰ πολυθρόνα πλεχτή, κοντὰ στὸ τζάκι. Κι' ἐκεῖ θὰ τὴ βρῆκε ἡ κρίση. Καὶ τὸ τέλος! Ὡς ποὺ νὰ γυρίση αὐτός, δὲν εἶχε ἀπομείνει τίποτα, ἀπ' τὴν εἰρηνική του φαμίλια, παρὰ μόνο τὰ κόκκαλα τῆς γυναίκας του, σπαρμένα γύρω-γύρω ἀπ' τὴν πολυθρόνα τοῦ τζακιοῦ...

Κι' ἀνάμεσα στὰ κόκκαλα εἴτανε κουλουριασμένη, ἀποσκελετωμένη κι' αὐτή, ἡ γκρίζα γάτα τοῦ σπιτιοῦ...

Μὲ κύτταξε κατάματα. Μήδ' ἕνα δάκρυ δὲ φάνηκε στὰ γαλάζια μάτια του. Μόνο τὸ χεῖλι του δάγκωσε μιὰ στιγμή, γιὰ νὰ συγκρατήση ἕνα σπασμό. Κι' ἀποφασιστικὰ ἀμίλητος, μὲ πιάνει ἀπ' τὸ μπράτσο καὶ μὲ φέρνει στὴν ἔξοδο. Μὲ ἠρεμία, ποὺ σὲ τρομάζει, τράβηξε τὴν πόρτα. Παραμέρισε τὴν ἀράχνη καλὰ-καλὰ καὶ κλείδωσε. Ὕστερα δοκίμασε, σπρώχνοντας, ἂν εἴτανε ὅλα ἐν τάξει...

—Γειά σου φίλε! μοῦ λέει καὶ μοῦ δίδει τὸ χέρι. Καὶ νὰ μὲ συμπαθᾶς γιὰ τὸ κακὸ ποὺ σοῦ 'καμα!...

—Ἔλα στὸ σπίτι μου, τοῦ λέω...

—Δυστυχῶς, ἔχω σπίτι νὰ πάω. Θὰ ἤθελα νὰ μὴ μὲ περίμενε κανένας. Ἔτσι θὰ εἴτανε ὅλα τόσο ἁπλά!...

Πρώτη φορὰ τὸν συνάντησα, ἀπὸ τότε, στὸ Ἐθνικὸ Θυσιαστήριο τῆς Καισαριανῆς. Γινόντανε μνημόσυνο.

—Ἅμα πεθάνουμε καὶ μεῖς, μοῦ λέει, ποιὰ μνήμη θὰ μπορέσει νὰ τοὺς κρατάει ζωντανούς;

Κατάλαβα πὼς εἶχα νὰ κάνω μ' ἕναν ἀληθινὸν ἥρωα, ποὺ θεωροῦσε χρέος του νὰ ζεῖ, γιὰ τὴν καινούρια του φαμίλια. Ὅλα εἶχανε γίνει φαμίλια του, ἀπὸ τὸν ἄγνωστο μάρτυρα τοῦ ἀγώνα, ὡς τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ χώματα τῆς Πατρίδας του.

Περπατήσαμε κάμποσο, χωρὶς νὰ μιλοῦμε. Κάποτε τοῦ πρότεινα νὰ πιοῦμε ἕνα ποτῆρι κρασί. Στάθηκε. Σὰ νὰ συλλογίστηκε τὸ πράμα. Μὲ χτυπᾶ στὸν ὦμο, μοῦ χαμογελᾶ, τόσο ἥμερα! καὶ μοῦ λέει:

—Ψέμα εἶναι τὸ κρασί! Μόνο νὰ ζεῖς, γιὰ νὰ θυμᾶσαι καὶ ν' ἀγωνίζεσαι, αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια...

ΘΕΜΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ

Οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνες, ζήσανε κι' αὐτοὶ μαζὺ μ' ὁλόκληρο τὸν Ἑλληνικὸ Λαὸ τὸ βραχνᾶ τῆς τετράχρονης κατοχῆς. Ἡ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου νεκρώθηκε τουλάχιστο στὰ φανερά. Καὶ τώρα, τόσους μῆνες, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση οὔτε οἱ ἴδιοι δόσανε σημάδια ζωῆς, οὔτε κανεὶς ἐνδιαφέρθηκε νὰ ρωτήσει: Ζοῦνε; Πεθάνανε; Δουλεύουνε; Τί κάμανε οἱ καλλιτέχνες μας ὅλα τοῦτα τὰ δίσεχτα χρόνια; Βέβαια οἱ καιροὶ εἶναι δύσκολοι ἀκόμα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τέχνη τους θὰ τὸ κεντρίσουνε οἱ ἴδιοι οἱ τεχνίτες μὲ τὴ δουλειά τους, σὲ ὧρες λιγότερο τρικυμισμένες. Ὁσότου νὰ γίνει κάτι τέτοιο ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὴ ζωὴ καὶ στὰ ἔργα τους τὰ τέσσερα τελευταῖα χρόνια.

Οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνες στὸ σύνολό τους σχεδὸν κρατήσανε ψηλὰ τὸ κεφάλι. Πεινάσανε κι' αὐτοί, ταλαιπωρηθήκανε, ἀρρωστήσανε, στερηθήκανε τὸ ψωμὶ καὶ τὰ χρώματα, μὰ δὲ λυγίσανε. Ἔχουνε τοὺς νεκρούς τους, τὰ θύματά τους τῆς πείνας, τοὺς ἐκτελεσμένους, τοὺς ἀγνοούμενους, τοὺς φυλακισμένους, τοὺς τραυματίες. Ἔχουνε τοὺς ἀντάρτες καὶ τοὺς «παράνομους», ἔχουνε φθισικοὺς καὶ τρελλοὺς ἀπὸ τὴ μιζέρια, λιγόψυχους ὅμως ποὺ γιὰ τὴν καλοπέραση προσκυνήσανε καὶ ὑπηρετήσανε μὲ τὴν τέχνη τους ἢ μὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἱκανότητά τους τὸν καταχτητὴ δὲν ἔχουνε παρὰ ἕναν δυὸ τὸ πολὺ τρεῖς.

Ἡ πεῖνα τοῦ 41 βρῆκε τὸν καλλιτεχνικὸ κόσμο μοιρασμένο σ' ἕνα πλῆθος σωματεῖα κι' ὁλότελα ἀνοργάνωτον ἐπαγγελματικά. Ἕνα μικρὸ συσσίτιο ποὺ καταφέρανε καὶ στεριώσανε λίγοι νέοι καὶ δραστήριοι καλλιτέχνες θέλησε τότε τὸ Κράτος νὰ τὸ ἀντικαταστήσει μὲ μιὰ μεγαλόπρεπη «Ἑστία». Οἱ καλλιτέχνες ποὺ ζήσανε κεῖ τὸ μαρτύριο τῆς ἀναμονῆς γιὰ τὸ «συμπλήρωμα» — θᾶνε ἀρκετοὶ βαριεστημένοι γιὰ νὰ θυμηθοῦνε κἂν καὶ νὰ θελήσουνε σήμερα νὰ καταμερίσουνε τὶς εὐθύνες γιὰ τὴν ὠργανωμένη καὶ διευθυνόμενη ταλαιπωρία τους τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Καρπὸς τῆς πικρῆς τους πείρας στάθηκε ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης νὰ ἑνωθοῦνε σὲ ἕνα ἑνιαῖο καλλιτεχνικὸ ὀργανισμὸ κ' ὕστερα ἀπὸ ἀγῶνες πολλοὺς καὶ περιπέτειες ὄχι λίγες καταφέρανε νὰ ἱδρυθεῖ μὲ νόμο τὸ «Καλλιτεχνικὸ ἐπιμελητήριο» ποὺ τὶς μέρες αὐτὲς συγκροτεῖται σὲ σῶμα. Τὸν ὀργανισμό του ποὺ τὸν υἱοθέτησε τὸ Κράτος μὲ νόμο, τὸν ἐπεξεργάστηκαν ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν σωματείων. Ἔτσι οἱ καλλιτέχνες ἀποκτοῦν μιὰ ἑνιαία καὶ ὑπεύθυνη ὀργάνωση. Τὸ κέρδος τους ἀπ' αὐτὸ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ θὰ κινήσουν καὶ θὰ χρησιμοποιήσουν τὸν ὀργανισμὸ αὐτό.

Μαζὺ μὲ τὴν «Ἑστία» τὸ Κράτος θέλησε τότε στὰ 41—42 νὰ ὀργανώσει καὶ μιὰν ἔκθεση στὶς αἴθουσες τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Πολλοὶ ζωγράφοι καὶ γλῦπτες ἀπὸ τὸ φόβο πὼς οἱ καταχτητὲς θὰ χρησιμοποιούσανε τὴν ἐκδήλωση αὐτὴ σὰν ἀπόδειξη ὅτι ὅλα πᾶνε καλὰ ἐδῶ ἀφοῦ γίνονται καὶ καλλιτεχνικὲς ἐκθέσεις ἀκόμα στὴν Ἀθήνα, καὶ πὼς θὰ ζητούσανε νὰ γίνουν ἐπίσημα ἐγκαίνια μὲ τὶς ἀρχὲς κατοχῆς μποϋκοτάρησαν τὴν ἔκθεση αὐτή. Ἀργότερα ὅμως ὅταν ἀποσοβήθηκαν οἱ παραπάνω κίνδυνοι καὶ ἡ ἔκθεση πῆρε πραγματικὰ τὸ χαραχτῆρα μιᾶς σάλλας πωλήσεων, ἀποφασίσανε νὰ στείλουν περισσότεροι. Μὲ μιὰ αὐθόρμητη μάλιστα καὶ ἀπροετοίμαστη συμφωνία βρέθηκαν πολλοὶ νὰ στείλουνε ἔργα ποὺ νὰ χαρίζανε, ἂν εἴτανε δυνατὸν μιὰ κρυφὴ χαρά, μιὰ παρηγοριά, λίγο κουράγιο στὸν ταλαιπωρημένο Ἕλληνα ἐπισκέπτη. Εἰκόνες ἀπὸ τὸ θανατικὸ τῆς πείνας, ἀπὸ τοὺς διωγμούς, ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, κρεμαστήκανε στὶς σάλες τοῦ Μουσείου στὴ β' περίοδο τῆς ἔκθεσης αὐτῆς. Ὁ καθηγητὴς τῆς χαρακτικῆς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ τρεῖς νέοι καὶ ἄξιοι καλλιτέχνες συρθήκανε γιὰ τὴν τόλμη τους αὐτὴ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς στὶς φυλακὲς «Ἀβέρωφ» γιὰ 15 μέρες, καὶ ἡ ἔκθεση κλείστηκε γιὰ τιμωρία. Ὅταν ἀποφυλακιστήκανε οἱ καλλιτέχνες τοὺς φωνάξανε σ' ἕνα διασκεδαστικὸ ἄουτ ντὰ φέ, ὀργανωμένο ἀπὸ τὸν ἐδῶ διευθυντὴ τῆς φασιστικῆς ἀστυνομίας τοῦ Μουσσολίνι ὅπου ὑποχρεωθήκανε νὰ καταστρέψουνε μὲ τὰ ἴδιά τους τὰ χέρια τὰ ἔργα τους. Ὅταν μιὰ μέρα θὰ μπορέσει νὰ ὀργανωθεῖ μιὰ μεγάλη ἔκθεση μὲ τὴ δουλειὰ ποὺ ἐνέπνευσε στοὺς καλλιτέχνες μας ἡ πεῖνα, ἡ γδύμια, τὸ θανατικό, ἡ ἐρήμωση καὶ ἡ ἀντριωσύνη τοῦ Λαοῦ μας, δὲν πρέπει νὰ ξεχάσουμε νὰ μνημονέψουμε τὸν ἰταλὸ φασίστα ἱεροεξεταστή, ποὺ νόμισε πὼς ἔκανε τὴ δουλειά του σχίζοντας πέντε δέκα σχέδια ποὺ τὸν ἐνοχλούσανε μὲ τὴν καυτερή τους ἀλήθεια.

Παράλληλα μὲ τὴν ἔκθεση ἐκείνη μιὰ ἀσυνήθιστη ἀγοραστικὴ κίνηση σημειώθηκε γύρω στὰ ἔργα τέχνης τὰ πρῶτα χρόνια τῆς κατοχῆς. Πολλοὶ σύγχρονοι καλλιτέχνες ξεπουλήσανε σὲ πληθωρικὲς δραχμὲς ὅ,τι εἴχανε ἕτοιμο κ' ἔπειτα δὲν μπορούσανε ν' ἀγοράσουνε οὔτε ἕνα σωληνάριο ἄσπρο. Καὶ σήμερα τὸ πρόβλημα τῶν ὑλικῶν τῆς τέχνης τους, ποὺ βρίσκονται ἄνθρωποι νὰ τὴν θεωροῦν πολυτέλεια, εἶναι ὀξύτερο παρὰ ποτέ.

Ἔτσι φαινομενικὰ ἥσυχα κύλησε ἡ ζωὴ τῶν καλλιτεχνῶν μας τὰ τέσσερα χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Γιὰ ὅσους εἶναι κοντὰ στὰ πράγματα κι' ὅσους ἔχουν εὐαίσθητο αὐτὶ ἡ ἀπατηλὴ τούτη ἠρεμία κρύβει πολλὰ πράγματα. Καὶ πόνους καὶ ἀτυχίες καὶ καϋμοὺς καὶ λαχτάρες καὶ στοχασμὸ καὶ θέληση γιὰ δουλειά. Ἄλλοι κρυφά, ἄλλοι φανερά, οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνες συμπονέσανε μὲ τὸ κοντύλι, ἱστορήσανε τὰ πάθη τοῦ Λαοῦ, βοηθήσανε μὲ τὸ καλέμι τοῦ χαράχτη, ποὺ ἔγινε στὰ χέρια τους ὅπλο κοφτερό, τὸν ἀγῶνα του, καὶ ἄλλοι κλείστηκανε στὴν τεχνικὴ Ἐδὲμ τῆς καθαρῆς τέχνης, περιχαρακωμένοι ἀπὸ τὴ γύρω τους μιζέρια, τρισόλβιοι καὶ ἀξιομακάριστοι καὶ δουλέψανε τὴν τέχνη τους γιὰ τὴν τέχνη. Ὁ καιρὸς θὰ ξεχωρίσει τὶς καταβολὲς καὶ τοῦτες καὶ κεῖνες καὶ θὰ καταγράψει στὰ λιγοσέλιδα τέφτέρια τῆς τέχνης τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ καιροῦ μας τὰ ἄξια ἔργα τοῦ καθενός. Ἕνα εἶναι σίγουρο. Πῶς τὸ ξαναγέννημα τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς τέχνης, ὕστερα ἀπὸ τὴ δοκιμασία τῆς σκλαβιᾶς, τὸ προμηνᾶνε πολλὰ καὶ φανερὰ σημάδια.

ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ